

## บทที่ 4

### ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็ก ไร้สัญชาติที่สอดคล้องกับบริบทของเด็ก ครอบครัว และชุมชน : ศึกษากรณีเด็กไร้สัญชาติหมู่บ้านแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ผลที่ได้จากการศึกษา ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. สภาพภูมินิเวศน์ สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ระบบการศึกษา การเมืองการปกครอง วิถีชีวิต และค่านิยมของชุมชนแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. สภาพครอบครัวของเด็กไร้สัญชาติ ทักษะของบิดา มารดาต่อการศึกษา และความใฝ่ฝันในชีวิตของเด็กไร้สัญชาติ
3. รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติของโรงเรียนในพื้นที่ และรูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติที่สอดคล้องกับบริบทของเด็ก ครอบครัว และชุมชน

#### 4.1 สภาพภูมินิเวศน์ สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ระบบการศึกษา การเมืองการปกครอง วิถีชีวิต และค่านิยมของชุมชนแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

##### 4.1.1 ประวัติความเป็นมาชุมชนแม่สามแลบ

ชุมชนแม่สามแลบมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ จากการสัมภาษณ์แหล่งข้อมูลสามแหล่งพบว่ายังมีความขัดแย้งในข้อมูลอยู่เล็กน้อย แต่ข้อมูลที่ได้ก็สามารถทำให้เกิดความเข้าใจบริบทของชุมชนแม่สามแลบได้อย่างชัดเจน

แหล่งข้อมูลแรกคือ ผู้นำชาวมุสลิมของชุมชนแม่สามแลบ กล่าวว่า ชุมชนแม่สามแลบ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2504 เริ่มแรกมีการตั้งบ้านเรือนเพียง 3 หลัง และตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านซอแหละทะ ต่อมามีการสู้รบระหว่างทหารพม่ากับชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยง ทำให้มีผู้หนีภัยสงครามจากประเทศพม่าเข้ามาในประเทศไทยจำนวนมากขึ้น ส่วนหนึ่งได้เดินทางเข้ามาบุกเบิกพื้นที่บริเวณลำห้วยเล็ก ๆ ชื่อห้วยอุ๊ลิทะ ที่ไหลลงสู่แม่น้ำสาละวิน เพื่อตั้งบ้านเรือนเป็นหลังแรก และผู้คนที่เดินทางผ่านไปมาเรียกที่นี่ว่า บ้านซอแหละทะ (ซอแหละ เป็นชื่อลำห้วย ทะ แปลจากภาษากะเหรี่ยงว่า สบห้วย จึงเรียกว่า ซอแหละทะ แปลได้ว่าบ้านสบห้วยซอแหละ) บ้านซอแหละทะอยู่ติดกับแม่น้ำคง หรืออีกชื่อหนึ่ง คือ แม่น้ำสาละวิน ซึ่งเป็นจุดที่มีเส้นทางจากตัวอำเภอแม่สะเรียง ไปสู่มแม่น้ำ

สาละวินที่ใกล้ที่สุด ทำให้ชาวบ้านทั้งคนไทย คนในประเทศพม่าตามแนวชายแดน เดินทางไปมาค้าขายกันได้ง่าย โดยที่ไม่รู้ว่าที่นี่คือเขตแดนระหว่างประเทศ มีทั้งคนพม่าและกะเหรี่ยงในพื้นที่ โดยใช้เงินพม่าและเงินไทยในการค้าขาย ผู้คนต่างไปมาหาสู่กันอย่างพี่น้อง เมื่อมีการค้าขายมากขึ้น บ้านชอเหละทะก็มีผู้คนมาปลูกบ้านเรือนมากขึ้น และต่อมาก็มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านครั้งแรก ชื่อ นายบุญยี่ง์ สดประเสริฐ เป็นผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการคนแรก ประมาณปี พ.ศ. 2527 ทำให้บ้านชอเหละทะใหญ่โตขึ้น และในเวลาต่อมาได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็น “บ้านแม่สามแลบ”

ในอดีต แม่สามแลบ ขึ้นกับอำเภอแม่สะเรียง แต่ต่อมาได้ตั้งเป็นตำบลขึ้น บ้านแม่สามแลบ จึงเป็นหมู่ 1 ตำบลแม่สามแลบ และเปลี่ยนมาขึ้นกับอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และมีบ้านบริวาร 1 หย่อม คือบ้านห้วยกองก้าด ตามคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน ความว่า

“บ้านแม่สามแลบ เริ่มจากนายละหม่อง กับนางพอลา อพยพหนีภัยสงครามจากประเทศพม่า จึงเข้ามาตั้งบ้านอยู่ที่บริเวณสบห้วยชอเหละ และที่นี้ยังเป็นศูนย์กลางการค้าขาย ทำให้มีคนค่อย ๆ ตามมาตั้งถิ่นฐานที่นี้มากขึ้นเรื่อย ๆ โดยตั้งชื่อว่า บ้านชอเหละทะ”

(ผู้นำกลุ่มมุสลิม. 28 เมษายน 2554 : สัมภาษณ์)

ข้อมูลของผู้นำชุมชนมุสลิมสอดคล้องกับ คำสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาเครือข่ายเด็กและชุมชนลุ่มแม่น้ำสาละวิน ซึ่งได้เข้าเก็บข้อมูล และทำประวัติของคนไร้สัญชาติในพื้นที่ ได้กล่าวว่า

“หมู่บ้านแม่สามแลบเริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2504 ขณะเริ่มก่อตั้งมีบ้านอยู่ 3 หลัง โดยบ้านของนางอำพร อัครนิยาน กับนายละหม่อง และภรรยาชื่อ นางพอลา และอีกครอบครัวชื่อ นายอินสม เป็นคนไทย ตั้งบ้านอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสาละวิน (ที่ตั้งหน่วยมาลาเรียปัจจุบัน) และหลังจากนั้นเมื่อการค้าขายและการทำไม้ชายแดนเฟื่องฟูขึ้น จำนวนคนก็เพิ่มขึ้นตามลำดับ คนที่มาตั้งบ้านอาศัยอยู่นั้น ส่วนมากมาตั้งร้านขายของ เช่น ร้านขายของชำ ร้านอาหาร เป็นต้น และรับจ้างกับบริษัททำไม้ รวมทั้งการค้าวัว ควาย โดยไปรับซื้อมาจากประเทศพม่า แล้วมาขายให้พ่อค้าที่มารอรับที่หมู่บ้านแม่สามแลบ”

(เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาเครือข่ายเด็กและชุมชนลุ่มแม่น้ำสาละวิน. 20 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

ขณะที่ นายสุภาพ นุชนงคราญ ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน ได้ให้ข้อมูลที่แตกต่างจากผู้นำชุมชนมุสลิมและเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาเครือข่ายเด็กและชุมชนลุ่มแม่น้ำสาละวิน ซึ่งให้ข้อมูลว่า

“จริง ๆ แล้วที่หมู่บ้านแม่สามแลบนี้มีคนพื้นเมือง คนไทยดั้งเดิมอาศัยอยู่ก่อนแล้ว ส่วนใหญ่ จะอยู่บริเวณบ้านห้วยกองก้าด แต่ตอนหลังก็มีกระเจาทยอยมาอยู่แถบสบห้วยด้วยนะ แต่ส่วนมากจะอยู่ที่ห้วยกองก้าด บ้านแม่สามแลบนี้มาเรียกที่

หลัง กลุ่มแรก ๆ ที่อพยพเข้ามา ก็เป็นกลุ่มกะเหรี่ยงมุสลิมจะเข้ามาทีหลัง แรกเริ่มจะมีบ้านไม่กี่หลัง ช่วงนั้น ก็ประมาณ ปี พ.ศ.2504 มีการเข้ามาตั้งร้านค้า ขาย ของกิน ของใช้ ของชำ ตอนแรกก็เรียกกันว่า บ้านขอแหละทะ ประมาณ ปี 2512-2515 ก็เริ่มมีคนเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้น หลัง ๆ จะคำว้าว คำควาย และพวกข้าว ของเครื่องใช้ เพิ่มขึ้น และช่วงพ.ศ. 2517 - 2522 และก็มีมีการสร้างท่าเรือขึ้น ใช้ติดต่อค้าขาย ตามลำแม่น้ำคง กับบ้านจอท่า บ้านสบเมย ทำให้การค้าเพิ่มมากขึ้น พอการค้าขายมีมากขึ้น ประกอบกับสถานการณ์การสู้รบในฝั่งพม่าที่รุนแรงอย่างต่อเนื่อง จนทำให้มีการอพยพหนีภัยสงครามเข้ามาในประเทศไทยเพิ่มขึ้น คนที่เข้ามามีทั้งคนไทยที่อยู่ก่อน และก็กลุ่มกะเหรี่ยง ทั้งปกากะญอ มุสลิม ไทใหญ่ โดยกลุ่มกะเหรี่ยง จะเป็นกลุ่มแรก ๆ มาทีละครัว สองครัว อพยพตามกันมาเรื่อย ๆ ไทใหญ่ มุสลิม ก็ตามมาเรื่อย ๆ มาตั้งถิ่นฐานที่บริเวณห้วยอูลี ห้วยขอแหละ และก็ขยายไปด้านริมแม่น้ำคง จนไปถึง บ้านปากกล้วย ช่วงนั้นมีบ้านเรือนอยู่ประมาณ 50 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยง เข้ามาทำอาชีพ จำพวก ค้าขาย รับจ้าง ขับเรือโดยสาร ขับเรือส่งแร่ คำว้าวควาย ทำธุรกิจค้าไม้ ฯลฯ มีลูกค้าโดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวพม่าที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ฝั่งตรงข้ามลำ น้ำสาละวินและก็คนกะเหรี่ยงในพื้นที่ มาซื้อมาขายกัน การจับจ่ายสินค้าในช่วงนั้น ใช้ทั้งเงินพม่าและเงินไทย ชาวพม่าก็ข้ามมาซื้อของฝั่งไทยได้ง่ายกว่าเดินทางเข้าอำเภอชะอึก ทำให้หย่อมบ้านขยายใหญ่มาก และต่อมาถึงมาเรียกบ้านแม่สามแลบและมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านอย่างเป็นทางการ ผู้ใหญ่ทั้งหมด 5 คน คนแรกชื่อ พ่อหลวงบุญยิ่ง สุดประเสริฐ คนที่สอง พ่อหลวงทา ปาโจ คนที่สาม พ่อหลวงประดิษฐ์ รัตนชยานนท์ คนที่สี่ พ่อหลวงเตอะแมะแซ คงวิจิกุล (อยู่บ้านแม่กองก้าด) และคนที่ห้า คือ พ่อหลวงสุภาพ นุชนงคราญ (อยู่บ้านแม่กองก้าด) ซึ่งเป็นพ่อหลวงคนปัจจุบัน โดยมีบ้านห้วยกองก้าดเป็นหย่อมบ้านอยู่ 1 หย่อมบ้าน”

(ผู้ใหญ่บ้าน. 29 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

แม้ข้อมูลที่ได้อาจจะไม่สอดคล้องกันในชื่อผู้เข้ามาตั้งบ้านอยู่อาศัยในช่วงแรก หรือรายชื่อผู้ใหญ่บ้าน แต่สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนแม่สามแลบ มีการก่อตั้งตัวชัดเจน มาประมาณ 50 ปี เกิดจากการรวมตัวของคนที่อพยพหนีภัยสงคราม และชายภูมิที่เป็นศูนย์กลางค้าขายบริเวณชายแดน ทำให้ผู้คนที่ผ่านมาตั้งรกรากอยู่ที่แม่สามแลบมาหลายสิบปี ในหลายศาสนาและชาติพันธุ์ ประชาชนที่ชุมชนนี้ถือบัตรหมายเลขศูนย์ หมายเลขหก บัตรผู้อพยพย้ายถิ่น บัตรสีส้ม บัตรสีฟ้า บางคนมีมากกว่า 1 ใบ และหลาย ๆ คนยังไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเขียนว่าอะไร เพราะน้อยคนนักที่จะอ่านภาษาไทย

ออก เมื่อมีการให้แจ้งหลักฐานก็จะแจ้ง ลงทะเบียน ลงรายชื่อ เพื่อให้ได้เอกสารแสดงตน ถึงแม้จะมีบางส่วนที่ละเอียดไม่สนใจในการลงรายชื่อ เพราะติดภาระทางบ้านแต่ก็เป็นส่วนน้อย

จากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาเครือข่ายเด็กและชุมชนลุ่มแม่น้ำสาละวิน พบว่า ชาวบ้านหลายคนเอกสารหายแสดงตนหายไป สาเหตุใหญ่เกิดจากไฟไหม้ที่เกิดขึ้นในชุมชน ถึง 4 ครั้งในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2528-2540 แม้ว่าไฟไหม้ทั้ง 4 ครั้งไม่มีคนตายหรือได้รับบาดเจ็บ แต่ปัญหาความเดือดร้อนอื่น ๆ ก็ตามมามากมาย โดยเฉพาะปัญหาเอกสารสูญหาย ซึ่งหมายถึงสิทธิต่าง ๆ ตามเอกสารนั้นก็สูญหายไปพร้อม ๆ กัน สำหรับเหตุการณ์ไฟไหม้ทั้ง 4 ครั้ง คือ

**ครั้งที่ 1** เกิดขึ้นในเดือนเมษายน พ.ศ. 2528 เวลาเย็น ๆ จุดต้นเพลิงคือบ้านหลังหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ที่ศาลาพระพุทธรูปปัจจุบัน เจ้าของบ้านเป็นคนกะเหรี่ยงมุสลิม สัญชาติไทย ซึ่งขณะนั้นเจ้าของบ้านไม่อยู่บ้าน แต่มีลูกจ้างอยู่ดูแลบ้าน ซึ่งเป็นร้านค้า ขณะนั้นเวลาเย็น ๆ แล้วลูกจ้างเจ้าของบ้านก็จุดไฟหุงข้าวทำอาหารปกติ ซึ่งบริเวณใกล้บ้านมีสนามวอลเลย์บอลและในขณะนั้นก็มีคนมาเล่นกันหลายคน ลูกจ้างเจ้าของบ้านหลังจากก่อไฟตั้งหม้อหุงข้าวเสร็จ ก็ออกไปดูเขาเล่นวอลเลย์บอลกลับ ไม่นานต่อมาไฟก็ไหม้บ้านอย่างรุนแรงและลุกลามไปยังบ้านข้าง ๆ อย่างรวดเร็ว ประกอบกับมีลมพัดเข้ามาด้วยทำให้ไหม้ลุกลามอย่างไม่มีใครจะสามารถดับได้ อีกทั้งบ้านส่วนใหญ่ทำด้วยไม้และไม้ไผ่โดยมุงหลังคาด้วยใบตองตึง ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี อย่างไรก็ตามไฟได้ลุกลามไปทางทิศเหนือตามทิศทางของลมถึงเนินเขาห่างจากจุดต้นเพลิงไปประมาณ 100 เมตร สำหรับทางทิศใต้ถัดจากจุดเกิดเพลิงไม่ได้รับความเสียหาย ในครั้งนี้มีบ้านที่ได้รับความเสียหายทั้งหมดประมาณ 17 - 18 หลัง ไม่มีคนตายหรือได้รับบาดเจ็บ แต่ข้าวของและทรัพย์สินอื่นในบ้านถูกไหม้ไปหมด หลังเกิดเหตุการณ์ ก็มีคนอพยพเข้ามาเพิ่มขึ้น ทั้งการหนีภัยสงครามจากประเทศพม่า และต่อมา มีการค้าไม้ ลำเลียงไม้จากฝั่งพม่า เข้ามาที่ทำเรือแม่สามแลบก่อนจะส่งต่อไปตามลำน้ำเมย เพื่อไปยังอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ก็เป็นส่วนหนึ่งของการเข้ามาอยู่ที่แม่สามแลบเพิ่มขึ้น การค้าไม้รุ่งเรืองจนถึง ประมาณปี พ.ศ. 2537 เนื่องจากมีการนำไม้เข้ามาแปรรูป ทำเฟอร์นิเจอร์ ทำประตู หน้าต่าง ก็ลำเลียงมาขึ้นที่ท่าเรือแม่สามแลบ

โดยสภาพชุมชนก่อนไฟไหม้ครั้งแรกนั้น อาจแบ่งจุดที่มีบ้านตั้งอยู่ได้เป็น 3 จุดใหญ่ ๆ คือ บริเวณหน้าวัดและศาลาพระพุทธรูปปัจจุบัน เป็นจุดที่มีคนอยู่มากที่สุดและเป็นศูนย์กลางชุมชน โดยชาวบ้านได้สร้างบ้านเป็นแถวเรียงกันไปตลอดสองข้างทาง โดยเว้นช่องทางตัดกลางเล็ก ๆ ให้คนสามารถเดินไปได้ คนที่อยู่ส่วนมากมีสัญชาติไทยมาจากที่อื่น อีกจุดหนึ่งถึงบ้านปากกล้วยซึ่งคนส่วนมากเป็นเผ่ากะเหรี่ยง จุดที่ 3 ตั้งถัดจากสุเหร่าไปทางทิศใต้ซึ่งมีคนอาศัยอยู่ประปรายไม่มากและคละกัน

**ครั้งที่ 2** เกิดขึ้นเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2538 ตอนหัวค่ำ โดยจุดต้นเพลิงคือ บ้านนายบุญยัง สุดประเสริฐ ผู้ใหญ่บ้านคนแรก ซึ่งบ้านดังกล่าวเป็นร้านขายน้ำมันเชื้อเพลิง ขณะนั้นเริ่มมีแล้วจึง จุดเทียนเพื่อเป็นแสงสว่าง ซึ่งขณะนั้นไม่มีไฟฟ้าใช้ และในขณะที่คนในบ้านกำลังเทน้ำมันลงใน ขวด (เพื่อขาย ซึ่งขณะนั้นไม่มีเครื่องปั๊ม แต่จะใช้วิธีเทน้ำมันลงในขวดแล้วขายเป็นขวด) ในที่ใกล้ ๆ กับเทียนไข ไฟจากเทียนไขได้ลุกไหม้น้ำมันเชื้อเพลิงและแรงจิ้นเรื่อย ๆ จนไหม้บ้านทั้งหลังและ ลุกอย่างรุนแรงไหม้บ้านที่อยู่ข้าง ๆ ต่อ ๆ กันไปอย่างรวดเร็ว จากจุดต้นเพลิง ไปทางทิศเหนือถึงจุด ที่สิ้นสุดปากทาง 100 เมตร แต่ทางทิศใต้ไม่ได้รับความเสียหาย เพราะไฟลุกลามไปทางทิศทางลม คือ ไปทางทิศเหนือ สภาพหมู่บ้านขณะไฟไหม้ไม่ได้แตกต่างจากกองไฟไหม้ครั้งแรกมากนักเพราะ หลังจากนั้นคนก็กลับมาสร้างบ้านอยู่ในที่เดิมของต้น

สำหรับความเสียหายในครั้งนี้มีบ้านถูกไฟไหม้ทั้งหมดประมาณ 30 - 40 หลัง รถยนต์ 3 - 4 คัน ซึ่งเป็นของนักท่องเที่ยวที่มาพักค้างคืนที่เกสเฮาส์บริเวณนั้น นอกนั้นก็เป็นที่ทรัพย์สินบรรดาข้าว ของเครื่องใช้ทั่วไป และเอกสารหลักฐานต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามหลังจากไฟไหม้แล้วชาวบ้านก็ยังไม่ได้เคลื่อนย้ายไปที่อื่น เพียงย้ายไปพักพิง ชั่วคราวในห้วย เมื่อปรับปรุงสถานที่และสร้างบ้านเสร็จแล้ว ก็กลับมาอยู่ที่เดิม และหลังจากนั้น ต่อมาชุมชนก็มีการพัฒนาต่อมาเรื่อย ๆ สภาพบ้านเรือนก็สร้างดีและถาวร การค้าขายก็เริ่มฟื้นฟู ตามลำดับ รวมทั้งจำนวนคนก็เพิ่มขึ้นตามลำดับ

**ครั้งที่ 3** เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2539 เวลาประมาณ ตี 3 ถึงรุ่งเช้า กลุ่มคนที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็น ทหาร DKBA มาเผาบ้าน สำหรับเหตุผลในการเผาบ้าน ชาวบ้านสันนิษฐานไว้หลายประการ กล่าวคือ ก่อนหน้านั้นประมาณ 1 ปี ทหารพม่าสามารถยึดค่ายมานอพลอร์ของทหาร KNU (The Karen National Union) ได้และสิ้นสุดสงครามระหว่างกองกำลังทหารชนกลุ่มน้อย DKBA (Democratic Karen Buddhist Army) และ KNU ซึ่งก่อนหน้านั้นได้เกิดความขัดแย้งจนกระทั่งเกิดสงครามระหว่าง 2 กลุ่มนี้ยึดเยื้อนานหลายปี

ขณะเกิดสงครามคนกะเหรี่ยงจำนวนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม หรือเป็นทหารได้ อพยพหลบหนีเข้ามาอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านแม่สามแลบ บริเวณ (บ้านเกาะ) แต่หลังจากสงครามยุติลง คนกลุ่มดังกล่าวส่วนหนึ่งได้เดินทางกลับ บางคนยกบ้านให้แก่ญาติพี่น้อง บางคนขายบ้านให้แก่คน อื่น ๆ บางคนก็กลับไปเปล่า ๆ โดยไม่สามารถขายได้ แต่หลังจากนั้นก็มีคนเริ่มเข้าครอบครองพื้นที่ และบ้านเดิม ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้สร้างความไม่พอใจแก่บางคนที่ย้ายบ้านไม่ได้ หรือขายได้ในราคา น้อย และบางคนอิจฉาเจ้าของใหม่ที่เข้ามาอยู่ จึงกลับมาเผาบ้านทิ้ง

ในขณะที่เดียวกันก็มีอีกข้อสันนิษฐานหนึ่งว่า กองกำลังทหาร DKBA ต้องการให้คนที่ หลบหนีมาตอนเกิดสงคราม กลับไปเป็นทหารของตนจึงสั่งคนมาเผาบ้านเพื่อไล่ให้กลับไป สำหรับ

ความเสียหายนั้น ไฟได้ลุกลามไปทั่วบริเวณบ้านเกาะ ซึ่งขณะนั้นมีบ้านอยู่ติดกันและส่วนมากเป็นบ้านไม้และไม้ฉากหลังคาใบตองตึงจึงเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี มีบ้านที่ได้รับความเสียหายทั้งหมดประมาณ 50-60 หลังคา ไม่มีคนได้รับบาดเจ็บหรือล้มตาย นอกนั้นก็เป็นที่ทรัพย์สินอื่น ๆ บรรดาข้าวของเครื่องใช้ในบ้าน และเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่สำคัญคือ ขณะนั้นชาวบ้านบางบ้านทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ด้วย และถูกไฟไหม้ไปทั้งหมด

เหตุการณ์นี้ ทำให้การค้าขายลดน้อยลง เรือก็วิ่งได้ลดลงในแม่น้ำสาละวิน ร้านค้าก็เลิกกิจการหลายร้าน ชาวบ้านก็ทยอยย้ายกลับบ้านพม่าหลายครอบครัว แต่พอเหตุการณ์สงบลง การค้าขายก็ค่อย ๆ ฟื้นตัว เริ่มมีการนำไม้ที่ค้างจากฝั่งพม่าออกมา และทำเรือก็ค่อย ๆ กลับมาปกติ

ครั้งที่ 4 เกิดขึ้นเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2540 เวลา 13.15 นาที ไฟลุกไหม้อย่างรุนแรงเป็นเวลาประมาณ 2 ชั่วโมงเศษ โดยจุดต้นเพลิงคือ โกดังเก็บของของนายวาลู (เป็นคนมีสัญชาติไทย) ตั้งอยู่ที่ศาลาพระพุทธรูป ปัจจุบันคนที่อยู่ในเหตุการณ์เล่าว่า สาเหตุที่ชาวบ้านสันนิษฐานว่า น่าจะเกิดจากมีคนทิ้งก้นบุหรี่ใน โกดัง ดังกล่าวและลุกไหม้เป็นเวลาต่อมา ขณะที่ไฟลุกลามแรงขึ้นตามลำดับ ชาวบ้านก็พยายามช่วยกันดับแต่ไม่เป็นผลสำเร็จ ประกอบกับบ้านส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ ฝาและ ไม้หลังคามุงด้วยใบตองตึง ไฟจึงลุกลามอย่างรวดเร็ว อีกทั้งขณะนั้นก็มีลมพัดไปทางทิศเหนือด้วยจึงยิ่งเป็นการเพิ่มความรุนแรงขึ้นเป็นทวีคูณ นอกจากนี้บ้านที่หลังคามุงด้วยกระเบื้องนั้น เมื่อกระเบื้องถูกไฟไหม้จะแตกปลิวกระจัดกระจายออกไป เมื่อเศษกระเบื้องที่มีประกายไฟอยู่ปลิวไปตกหลังบ้านอื่นก็ลุกลามยังบ้านนั้นอีกต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ กว่าระดับเพลิงจากแม่สะเรียงจะมาถึงไฟก็ไหม้จนมอดหมดแล้ว

สำหรับความเสียหายนั้นรวมพื้นที่ตั้งแต่บริเวณจุดต้นเพลิงไปทางทิศเหนือ มีบ้านเรือนชาวบ้านประมาณ 140 หลังคา (ประมาณ 300 เมตร) บริเวณเป็นโบสถ์คริสต์ปัจจุบันและอนามัย และอาคารบางส่วนของโรงเรียน คือ ห้องสมุด บ้านพักครู ที่ทำการหน่วยประสานงานชายแดน (ปชด.) และที่ทำการ ตชด. นอกจากนั้นก็เป็นที่บรรดาทรัพย์สินข้าวของเครื่องใช้ในบ้านและเอกสารสำคัญต่าง ๆ

ก่อนไฟไหม้ครั้งที่ 4 นี้ สภาพชุมชนค่อนข้างเจริญ หรืออาจเรียกว่า ดีกว่าทุกยุคทุกสมัยรวมทั้งปัจจุบันด้วย กล่าวคือ มีผู้คนอาศัยเป็นจำนวนมากกว่า 1000 คน รวมทั้งมีคนเดินทางค้าขายผ่านไปมา มีคนพลุกพล่านทั้งกลางวันและกลางคืน บ้านเรือนก็ได้สร้างกันไว้ดีและเป็นระเบียบเรียบร้อย มีร้านขายของที่ใหญ่ เช่น ขายเครื่องเรือ วัสดุก่อสร้างไม่ว่าจะเป็น กระเบื้อง สังกะสี ปูนซีเมนต์ โดยเจ้าของร้านชาวบ้านจะเรียกว่า “เฮียฮู้ย” ปัจจุบันอยู่ที่เชียงใหม่ ปั่นน้ำมันเชื้อเพลิง (ปั่นหลอด) อีกทั้งมีการขายตลอดไปยังชายหาดแม่น้ำสาละวินในฤดูน้ำลด มีการขายของจำพวกผักผลไม้ อาหาร กว๊วยเคี้ยว ปลา เป็นต้น

จุดที่ได้รับความเสียหายมากที่สุดคือ จากจุดต้นเพลิงบริเวณหน้าศาลาพระพุทธรูปปัจจุบัน ถึงหน้าสถานีอนามัย เพราะบริเวณนี้ขณะก่อนเกิดไฟไหม้เป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นร้านค้า ตลาด และที่ทำการของหน่วยงานราชการ โดยสภาพการตั้งบ้านเรือนก่อนไฟไหม้นอกจากเรียงรายอยู่สองข้างทางแล้ว ถัดจากข้างถนนขึ้นไปด้านทิศตะวันออก (บริเวณหน้าโรงเรียนปัจจุบัน) มีบ้านตั้งอยู่เรียงรายเป็นแถวและเป็นชั้น ๆ แบบขั้นบันไดขึ้นไป และลักษณะของบ้านที่เรียงกันเป็นชั้น ๆ นี้ส่วนมากเป็นบ้านหลังเล็ก ๆ ทำด้วยไม้และไม้ฟากหลังคามุงด้วยใบตองตึง

หลังจากเกิดไฟไหม้ครั้งที่ 4 แล้ว สภาพชุมชนก็ได้เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นจุดศูนย์กลาง กล่าวคือ หน่วยงานรัฐ (อบต.) ได้เข้ามามีบทบาทจัดสรรที่อยู่และที่พักชั่วคราวแก่ชาวบ้านที่ได้รับความเสียหาย ซึ่งเป็นคนไทย (มีสัญชาติไทย) บ้างประมาณ 15 หลังคา และคนไทยใหญ่เสียส่วนมาก โดยการจัดการของ อบต. คือให้ชาวบ้านไปสร้างที่พักชั่วคราวในลำห้วยแม่สามแลบ แล้วจะทำการปรับที่และจะจัดสรรที่ใหม่ ไม่ว่าจะเป็นผู้มีสัญชาติไทยหรือไม่ก็ตาม แต่หลังจากมีการปรับที่เสร็จแล้วทาง อบต. เพียงแต่จัดที่ให้แก่บางตนและบางที่เท่านั้น (สำหรับบริเวณตั้งแต่หน้าศาลาพระพุทธรูปปัจจุบันถึงหน้าสถานีอนามัย ไปจัดให้คนอยู่ แต่ได้สร้างเป็นห้องแถวติดขอบถนนทางด้านทิศตะวันออก และขยายถนนให้กว้างขึ้น) สำหรับชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เป็นไทใหญ่ก็ให้ไปสร้างบ้านอยู่ตามลำห้วยแม่สามแลบ และหลังจากนั้นสำนักงานที่ดินจังหวัดก็มารังวัดจัดที่ดินสำหรับอยู่อาศัยให้

สำหรับกลุ่มกะเหรี่ยงมุสลิมไม่มีการเคลื่อนย้ายบ้านมากนัก เพราะมีเพียงบางส่วนที่อยู่ติดกับจุดต้นเพลิงเท่านั้นที่ได้รับความเสียหาย ประกอบกับที่ดินส่วนมากได้มาด้วยการซื้อต่อมาจากเจ้าของเดิมที่ได้ย้ายออกไป จึงไปถูกผลักดันให้ออกไป นอกจากนี้ขณะนั้นบริเวณที่กลุ่มมุสลิมอาศัยอยู่มิใช่ศูนย์กลางชุมชนที่มีความสำคัญ

#### 4.1.2 สภาพภูมิเวศน์

บ้านแม่สามแลบ เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในตำบลแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งประกอบด้วย 9 หมู่บ้านได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านแม่สามแลบ หมู่ที่ 2 บ้านแม่ตอละ หมู่ที่ 3 บ้านสิวาเดอ หมู่ที่ 4 บ้านสบเมย หมู่ที่ 5 บ้านบุญเลอ หมู่ที่ 6 บ้านปู่ทา หมู่ที่ 7 บ้านแม่ลามาน้อย หมู่ที่ 8 บ้านห้วยกระต่าย และหมู่ที่ 9 บ้านกอมูเดอ บ้านแม่สามแลบอยู่ห่างจาก อำเภอสบเมย ประมาณ 62 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอแม่สะเรียง 46 กิโลเมตร ทิศเหนือติดกับเขตบ้านท่าต่าฝั่ง ตำบลแม่ขวม อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทิศใต้ติดกับเขตบ้านกอมูเดอ ตำบลท่าสองยาง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ทิศตะวันออกติดกับเขตบ้านแม่สองแคว ต.สบเมย อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน ทิศตะวันตกติดกับแม่น้ำสาละวิน ซึ่งกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทย กับประเทศเมียนมาร์ (พม่า) พื้นที่ บริเวณ

รอบ ๆ ของหมู่บ้านแม่สามแลบ มีห้วยน้ำสำคัญ ๆ ซึ่งไหลผ่านบริเวณนี้ไปลงที่แม่น้ำสาละวิน 3 สาย คือ ห้วยแม่อุลี ห้วยแม่มาด และห้วยแม่สามแลบ หมู่บ้านแม่สามแลบตั้งเรียงรายอยู่ติดกับลำห้วยซึ่งในช่วงหน้าน้ำหลาก น้ำจะท่วม ชาวบ้านจึงนิยมปลูกบ้านตามไหล่เขา ใช้เสาข้างหลังบ้านให้สูง ส่วนข้างหน้าบ้านติดกับขอบถนน มีที่ราบเพียงน้อยนิด ตามลำห้วย ลักษณะพื้นที่ของหมู่บ้านแม่สามแลบ ส่วนใหญ่เป็นป่าเขา มีที่ราบเชิงเขาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ในอดีต การเดินทางเข้าไปยังชุมชนแม่สามแลบลำบากมาก จากอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน สภาพเส้นทางสูงชัน และยากแก่การเดินทางข้ามไปได้ การเดินทางโดยทั่วไปจึงใช้ทั้งการเดินเท้า การขี่ช้าง และล่อ (เกวียน) ในช่วงหน้าแล้ง นอกจากนั้นก็มียอดคนไม้ โดยจะเดินทางเลียบลำห้วยแม่สามแลบไป ในขณะที่หน้าฝนจะลำบากมาก แต่ในปัจจุบัน การเดินทางไปยังบ้านแม่สามแลบสะดวกขึ้น เนื่องจากมีถนนลาดยางจากอำเภอสบเมย ไปตามเส้นทางหมายเลข 1194 เข้าไปถึงหมู่บ้าน แต่เส้นทางบางช่วงก็ยังคงคดเคี้ยวและสูงชัน ไปตามแนวภูเขา จึงยังมีความยากลำบากในการเดินทางเข้าไป

#### 4.1.3 สภาพเศรษฐกิจของชุมชน

พื้นที่โดยรอบชุมชนแม่สามแลบอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติสาละวิน และลักษณะการตั้งหมู่บ้านอยู่ตามไหล่เขา มีที่ราบเพียงเล็กน้อย ชาวบ้าน จึงไม่มีผืนดินในการเพาะปลูกทำการเกษตร การดำรงชีวิตจึงต้องพึ่งพาการค้าซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจากพ่อค้าแม่ค้า แต่การที่ชุมชนแม่สามแลบตั้งอยู่ติดกับชายแดนไทย-พม่า โดยมีแม่น้ำสาละวินเป็นเขตพรมแดน ทำให้เกิดการค้าระหว่างคนไทยกับคนพม่ามาเป็นเวลากว่า 50 ปีแล้ว

ในอดีต ชุมชนแม่สามแลบเคยเป็นพื้นที่ที่มีการค้าขายชายแดนที่มีความคึกคัก ซึ่งการก่อตั้งชุมชน ส่วนหนึ่งเกิดจากการเดินทางมาค้าขายสินค้า จนกระทั่งเกิดการก่อตั้งชุมชนในเวลาต่อมา แต่ในปัจจุบัน สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนแม่สามแลบยังคงขึ้นกับการค้าขายกับพม่า และการท่องเที่ยว แต่ไม่คึกคักเหมือนในอดีต ประชากรส่วนใหญ่เป็นชนเผ่ากระเหรี่ยง และไทใหญ่ ที่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย และยากจน ประชากรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ มีอาชีพรับจ้างทั่วไปรายวัน และหาของป่าขาย สภาพทางเศรษฐกิจโดยรวมจึงยังต้องพึ่งพิงการค้าขายกับพม่า และการท่องเที่ยว เป็นหลัก

อาชีพของคนบ้านแม่สามแลบถือว่าไม่ใช่เป็นอาชีพหลักของคนทั้งหมู่บ้าน แต่เป็นอาชีพหลักของแต่ละกลุ่มคน ซึ่งแบ่งออกเป็น 9 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. **อาชีพค้าขาย** เป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน และหลากหลาย พบได้ในทุกชาติพันธุ์ โดยการค้าขายที่พบเห็นมีทั้งในรูปแบบ เปิดร้านขายของชำ ขนม ของกินเล่น พบในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะเพศหญิง ที่อยู่ดูแลบ้านและเปิดค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่บ้าน มีทั้งจุดประสงค์เพื่อขายเพื่อ



การค้าและซื้อสำรองไว้ใช้ในครัวเรือนด้วย เนื่องจากความลำบากในการเดินทาง และใช้เวลานานจึงนิยมซื้อสินค้ามาจำนวนมากด้วย นอกจากนี้ยังมีการค้าขายของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ น้ำผึ้ง (ตามฤดูกาล) และกิจการที่ขาดไม่ได้ คือ ค้าขายปลา ซึ่งจะจับได้ตามลำห้วย และที่สำคัญ คือ แม่น้ำสาละวิน ถึงแม้ตอนนี้ ปลาจะมีน้อยลง แบ่งเป็น ปลาที่มีเกล็ดและไม่มีเกล็ด ราคาจะแตกต่างกัน กลุ่มปลาเกล็ดจะได้ราคาดีกว่า 10 - 15 บาท ซึ่งจะรับจ้างชาวบ้านที่เก็บมาขายต่อ บางส่วนอาจจะหามาและขายเองบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยร้านอาหารในชุมชน และส่งไปขายต่อที่อำเภอแม่สะเรียง ในราคาซื้อปลาเกล็ด ราคา 90-110 บาท / กิโลกรัม ส่วนปลาหนัง จะรับซื้อ 80-90 บาท / กิโลกรัม นอกจากนี้ยังมีการขายสินค้าเกษตร ที่ปลูกริมฝั่งสาละวิน ริมครัวเรือน เช่น ผัก ถั่วลิสง เป็นต้น มีทั้งขายตามตลาดเล็ก ๆ น้อย ๆ และฝากขายกับคนที่เป็นตัวแทนรับไปขายต่อในเมืองอีกเช่นกัน

สินค้าที่นำเข้ามา ก็มาจากภายนอก เช่น เชียงใหม่ แม่สะเรียง ไม่ว่าจะข้าว ของ เครื่องใช้ ของเล่น เป็นต้น หรือรับมาจากฝั่งประเทศพม่า เช่น พริกแห้ง งา วัว ควาย บุหรี่ ของใช้บางประเภท เครื่องประติณผิว ที่ชาวบ้านใช้ประจำ คือ ธานาคา (THANAKA) เป็นต้น

“คนในชุมชน จำนวนหนึ่ง จะทำอาชีพค้าขาย อย่างที่เห็น เพราะอยู่ใกล้ชายแดนไทย พม่า มีทั้งท่าเรือ ท่ารถสายแม่สามแลบ - แม่สะเรียง ทำให้มีคนมาขึ้นเรือที่ท่าเรือแม่สามแลบ และต่อรถเข้าในเมือง รวมทั้งคนที่มานั่งพักผ่อนริมฝั่งแม่น้ำสาละวิน ด้วย”

(ผู้นำมุสลิมในชุมชน. เมษายน 2554 : สัมภาษณ์)

2. อาชีพรับจ้าง รับจ้างทั่วไป ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน เช่น ขนของลงเรือ (มีบางช่วงและแล้วแต่โอกาส) ขับรถรับเหมา รับจ้างตัดผม รับจ้างก่อสร้างงานในหมู่บ้าน ช่างปูน เป็นต้น และรับจ้างทั่วไป นอกชุมชน เช่นที่ รับจ้างทำข้าวไร่ของชุมชนอื่น ที่อำเภอแม่สะเรียง เชียงใหม่ เป็นต้น

นอกจากจะประกอบอาชีพค้าขาย และทำการเกษตร มีแรงงานชาย ตั้งแต่วัยรุ่น ถึง สูงวัย พบได้หลายช่วงอายุราว 40-70 คน (แล้วแต่ช่วง) จะรับจ้างขนของขึ้นลงเรือเป็นหลัก ราคาแล้วแต่จะตกลง รายได้จะไม่แน่นอน รายได้จะมากหากมีเรือสินค้าเข้ามาเทียบท่า จะรายได้ต่อวันเฉลี่ย 200 - 300 บาท ต่อวัน แต่ถ้าวันไหนไม่มีก็รายได้ลดลง

“ช่วงก่อนหน้านี้อุเศรษฐกิจดีกว่านี้ มีงานแบกของขึ้นลงเรือเยอะมาก วัน ๆ หนึ่ง ได้ค่าจ้าง ต่อคน 150-300 บาท มีรายได้เกือบทุกวัน มีคนรับจ้างแบกของเป็นร้อยคนเดี๋ยวนี้อาจจะจำนวนเที่ยวเรือลดลง คนรับจ้างก็ลดลง สินค้าส่วนมากก็เป็นพริกชี้ฟ้า พริกชี้หนู ทั้งสดและแห้ง บุหรี่ ชา งา นอกนี้ยังมี ขนส่ง วัว ควาย ไม้มาทางเรือด้วยของพวกนี้จะนำเข้ามาจากพม่า ส่วนของที่ไทยส่งไปพม่า ก็พวกน้ำมันพืช ข้าว รองเท้า เทป วิทยุ โทรทัศน์ ผงปรุงรส แต่ปัจจุบันลดน้อยลง เพราะถนนเข้าไปถึงศูนย์อพยพ ได้ง่ายมากขึ้นด้วยส่วนหนึ่ง และมีถนนวิ่งตัดไปท่าตาดฝั่ง

ได้ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน การลำเลียงทางเรือก็ลดลง ถ้ามีเรือบรรทุกสินค้าเข้ามาก็จะทำให้เรามีรายได้ดี แต่มันไม่บ่อยเหมือนแต่ก่อน ปัจจุบันก็ยังมียืนค้าคล้าย ๆ เดิม เช่น น้ำอัดลม ปอเชือก น้ำ ข้าว ขนม เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น”

(ผู้ใหญบ้าน. 29 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

สิ่งที่เกิดขึ้นใน ชุมชนบ้านแม่สามแลบตอนนี้คือคนหนุ่มสาวเดินทางออกจากหมู่บ้านเนื่องจากชุมชนแม่สามแลบเป็นเพียงเมืองชายแดนเล็ก ๆ การดำรงชีพส่วนใหญ่พึ่งพาด้วยการรับจ้างซึ่งมีไม่มากนัก การเดินทางสู่เมืองอื่นเพื่อหางานทำจึงเกิดขึ้น

“เราไม่มีที่ทำกิน เราต้องออกไปทำงานในที่ต่าง ๆ ในพื้นที่ของเราไม่มีที่รับจ้าง ไม่มีที่ทำกินเพียงพอ จะออกไปรับจ้างที่อื่นก็ผิดกฎหมาย ไม่ออกไปก็ไม่ได้ เราไม่มีรายได้ อยู่กับบ้านก็จะเกิดปัญหาตามมาอีก เพราะเราไม่มีจะกิน คนที่โชคคือออกไปทำงานต่างถิ่นได้ ได้เงินมาก็ส่งเข้าบ้าน และเดี๋ยวนี้ ทางราชการผ่อนผันให้คนที่มียศบรรณานุกรมหน้าด้วยเลข 6 ขออนุญาตไปทำงานต่างถิ่นได้ เพราะทางอำเภออนุมัติให้มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2551”

(ผู้ใหญบ้าน. 29 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

3. อาชีพประมง นับเป็นวิถีที่อยู่คู่ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำสาละวิน ปลาที่ได้จะจับมาจากทั้งลำห้วยและแม่น้ำสาละวิน โดยมักจะเป็นผู้ชายที่เป็นคนออกหาปลา ส่วนเด็กหรือผู้หญิงจะออกหาตามลำห้วยเพื่อใช้ประกอบอาหารในครัวเรือน ส่วนมากอาชีพนี้จะอยู่ในกลุ่มปกากะญอและไทใหญ่ โดยมีเครื่องมือจับปลา อาทิ ปกะ (แห) แน่ง (ตาข่าย) ตะแคว (เบ็ด) ตะแควแจ (เบ็ดแจว) ใช้ปักตามริมน้ำในตอนเย็นและมาเก็บตอนเช้า เครื่องมือจะใช้แตกต่างกัน หากเป็นในลำห้วยจะใช้ ใช้แหขนาดเล็ก ขวย (สวิง) ใช้จับกุ้ง ปลาตัวเล็ก จะนิยมมากในกลุ่มเด็กและผู้หญิง เบ็ดก็จะใช้เบ็ดขนาดเล็ก สายสั้น เช่น เบ็ดล่อ เบ็ดปัก สำหรับการทำประมงในแม่น้ำสาละวิน จะใช้ ตะแควแจ ใช้ปักริมน้ำ และที่นิยม คือ เบ็ดฝรั่ง การลงตาข่าย เป็นเครื่องมือที่นิยมใช้กันมาก และจะใช้ในแม่น้ำสาละวินเท่านั้น เพราะไม่มี เศษไม้ ตัดตาข่าย นอกจากนี้ ยังมีวิธีจับโดยไม่ใช้เครื่องมือ เช่น การกักน้ำในลำห้วยเพื่อเปลี่ยนทิศทางน้ำ จะนิยมทำช่วงหน้าหนาว เพื่อกักให้น้ำแห้งและเลือกจับปลาได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ จะมีการออกส่องปลา สัตว์น้ำ กบ อึ่ง ยามกลางคืน นิยมในช่วงหน้าฝน และช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม

“แม่น้ำสาละวิน เมื่อก่อนจะจับปลาได้มากกว่านี้ แต่ตั้งแต่ปี 2548 เหนือบ้านแม่สามแลบขึ้นไป มีปลาตายเยอะมาก ไม่รู้จากสาเหตุใด แต่ช่วงสบเมย แม่สามแลบตายน้อยกว่าทางเหนือ น้ำ ทำให้เป็นสาเหตุหนึ่งที่จับปลาได้น้อยลงด้วย แม่สามแลบจะจับปลาได้น้อยกว่าแถบบ้านสบเมยปลาซึ่งจะจับปลาได้เยอะกว่า เวลาจับปลาในแม่น้ำสาละวิน ก็ใช้แ่งลงไว้ จะเอาแ่งไปลงตามห้วยไม่ได้ เก็บ

ไม้ ที่ติดยาก มันจะติดแทนปลาจนหมด ที่ยื่น ๆ กันอยู่ที่ตกเบ็ดฝรั่ง แต่ตอนเย็น ๆ แต่ต้องรอนกเข้ารังก่อนนะ เราจะปักตามริมฝั่ง ริมคลองจะใช้ตะแควแจ เขาก็มาเก็บ ได้ปลามากก็จะเอามาขายต่อที่ร้านค้าในตลาดแม่สามแลบ เขาเอาไปทำอาหารขาย และบางส่วนก็คนจากในเมืองเข้ามาซื้อ ไปขายต่อในแม่สะเรียงอีกต่อหนึ่ง”

(ชาวบ้านในชุมชนแม่สามแลบ. 23 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

“ช่วงหน้าหนาวน้ำลด เราจะไปกักน้ำให้มันแห้ง แล้วจับกับลูก ๆ ถ้าสามีว่างก็จะมาช่วย ถ้าไม่ว่างก็จับกับลูก ตามห้วยเล็ก ๆ จะมีปลาอยู่มาก ก็ได้มาพอทำกับข้าว ไม่ค่อยเหลือขายหรอก”

(ชาวบ้านในชุมชนแม่สามแลบ. 23 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

4. อาชีพจับเรือ เป็นอาชีพ ที่ถือว่าเคยทำรายได้ดี ปัจจุบัน ยังมีผู้ประกอบการอาชีพนี้อยู่ประมาณ 20 กว่าราย มีทั้งเป็นเจ้าของและรับจ้างจับเรือทั้งขนส่งสินค้า ส่งคน เพื่อการท่องเที่ยว จากการให้สัมภาษณ์ ได้ความว่า

“อาชีพที่ก่อนหน้านี้ทำเงินได้ดี คือ จับเรือรับจ้าง จะเริ่มต้นด้วยราคา 3,000 บาท โดยส่วนมากก็เป็นการขนส่งสินค้า คนที่จะเดินทาง ไปท่าต่าฝั่ง ไปเสาทิน เหมือนจะได้ราคาแพง แต่ค่าน้ำมันที่ต้องจับทวนกระแสที่สูงอยู่ ยิ่งตอนนี้ น้ำมันแพง สินค้าที่มีให้ขนส่งลดลง ยังดีที่มีการเดินทางเข้าแม่สะเรียงที่แม่สามแลบสะดวก ทำให้คนมาจับเรือที่บ้านเราอยู่”

(ชาวบ้านในชุมชนแม่สามแลบ. 29 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

“แม่สามแลบมีเรือรับจ้าง ประมาณ 20 กว่าลำ โดยแบ่งเป็นของกะเหรี่ยง 10 กว่าลำ, ของมุสลิม 5 ลำ และที่เหลือเป็นของกลุ่มอื่น ๆ โดยมีการจัดระบบเป็น “เข้าคิว” ให้ค่าคิวครั้งละ 50 บาท (โดยในช่วงฤดูการท่องเที่ยว - high season จะมีเรือที่เข้าคิวอยู่ประมาณ 10 - 12 ลำ) โดยให้บริการตั้งแต่บ้านสบเมย ท่าต่าฝั่ง ออเลาะ แม่สะเกิด ส่วนมากในหน้าหนาว จะจับเรือโดยสาร รับจ้างนักท่องเที่ยว โดยมีรายได้ตก 1,200 บาท / เที่ยว / ครั้ง ซึ่งเป็นราคาที่รวมน้ำมันเชื้อเพลิงแล้ว”

(ชาวบ้านในชุมชนแม่สามแลบ. 4 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ยังมีอาชีพรับจ้างจับเรือสินค้า ดังกล่าวจาก การสัมภาษณ์ที่ว่า

“คนรับจ้างจับเรือ หากรับจ้างจับเรือสินค้า จะได้ค่าจ้างเที่ยวละ 500 บาท มีผู้คุมเรือ 1 คน ได้ค่าจ้าง 200 บาท รับจ้างบรรทุกของ ระหว่างรถบรรทุกถึงท่าเรือ เที่ยวละ 100 บาท สินค้า อาทิ พริก งาม”

(ชาวบ้านในชุมชนแม่สามแลบ. 4 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

5. อาชีพทำการเกษตร เป็นเกษตรตามฤดูกาล ปลูกตามหาตทราย เวล่าน้ำสาละวินลดลง เช่น (ปลูกถั่วแดง ปลูกยาสูบ) และมีอาชีพเสริมในครอบครัว เช่น ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ (แพะ ไก่ หมู ฯลฯ)

ด้านอาชีพเกษตรกร มีทั้งทำไร่ข้าว สวน ข้าวโพด ถั่ว ผัก แต่มีข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ คือ พื้นที่ในการเพาะปลูกไม่มี ผัก ถั่วที่ปลูกได้จะปลูกตามริมฝั่งแม่น้ำสาละวิน อาศัยช่วงน้ำลด เป็นไปตามฤดูกาล นับแต่ปลายฤดูฝน ไปถึง ต้นฤดูฝน คือ เริ่มตั้งแต่เดือน ตุลาคม – พฤษภาคม จะเป็นช่วงประกอบอาชีพเกษตรกรรม ริมแม่น้ำคง หรือแม่น้ำสาละวิน เมื่อน้ำลดก็จะเริ่มจับจองก่อนก็มีสิทธิ ก่อน แล้วทำสัญญาลักษณะไว้ อาจจะแบ่งปันกันได้ คนมาที่หลังต้องไปขอแบ่งจากเจ้าของเดิมเอง หากเจ้าของเดิมแบ่งให้ก็สามารถเข้าใช้พื้นที่ได้ ถือเป็นกาให้เกียรติกัน ตามกฎเขาจะปลูกได้แต่พืชล้มลุก เพราะอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวน โดยอยู่ในกฎของชุมชน ในการไม่ไปเบียดเบียนป่าไม้ การลดน้ำก็อาศัยฝนที่ตกลงมา ในบางบริเวณอาจจะปลูกพวกขนุน มะม่วง มะละกอ แต่จะเป็นพื้นที่คนละโซนกับที่ตั้งบ้าน ในบริเวณริ้ว จะเน้นเป็น พืชผักสวนครัว และบางบ้านจะเลี้ยงหมูป่าตัวเล็ก ๆ ไว้กินเศษอาหารและเป็นอาหารในเวลาเลี้ยงผีด้วย มีทั้งปล่อยตามบ้านและขังไว้ได้ดูบ้าน นอกจากนี้ยังมีฝูงวัว ควายที่ชาวบ้านเลี้ยง และต้อนไปกินตามเขา ตามห้วย ตามพื้นที่กลางของหมู่บ้าน การปลูกพืช ผัก สวน ไร่ข้าว มีพื้นที่ไม่เพียงพอ แลละอาศัยตามฤดูกาล ไม่มีใครเป็นเจ้าของที่แท้จริง ผลผลิตที่ได้เพียงพอไว้ใช้บริโภคในครัวเรือน และอาจจะเหลือขายบ้างในชุมชนเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น ปริมาณที่ผลิตได้ในพื้นที่จำกัด ช่วงเวลาจำกัด ทำให้ปริมาณไม่พอจะเป็นรายได้หลักของชาวชุมชน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ว่า

“นอกจากทำอาชีพค้าขายแล้ว คนในชุมชนยังทำอาชีพรับจ้างทั่วไป หาปลา จับเรือ และทำนา ไร่ แต่พื้นที่ทำนาไร่นั้นมีจำกัด จึงมีคนอื่นค้าอาชีพเหล่านี้ไม่มาก”  
(ผู้ใหญ่บ้าน. 29 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

“รอบ ๆ บ้านก็เน้นปลูก ผักกะเพรา มะละกอ ข่า พริก ชะอม ไร่กินได้แต่ก็ไม่มีที่มาก บ้านฉันไม่มีสวน แต่บางบ้านมี สวนเขาจะแยกไปอยู่อีกที่หนึ่ง ส่วนมากก็ปลูก มะม่วง ขนุน แต่ฉันจะปลูกถั่วดิน ที่ริมน้ำสาละวิน ไร่ขุดมากินก่อนหน้านี้นี้ไม่ค่อยมีคนนิยมปลูกมีแต่คนที่ไปหาปลา เดินผ่าน ไปมา ก็เริ่มปลูกพอได้ดี ก็มีคนปลูกตาม จนเดี๋ยวนี้ พื้นที่จะไม่พอกับคน การปลูกต้องปลูกเป็นเวลา ช่วงน้ำลด ช่วงปลายหน้าฝน น้ำลด ต้องไปจับจองที่ไว้ เพราะที่ดินบนหาตทรายสาละวินไม่มีเจ้าของที่แน่นอน การเลือกช่วงเวลาในการปลูก มักจะเป็นช่วงเดือน พฤศจิกายน คือ ต้องไม่แห้งไปมันก็จะไม่ขึ้น ไม่และไปเมล็ดพันธุ์จะเนาเปื่อยไปก่อน ส่วนมากจะปลูกพวก มะเขือ ชนิดต่าง ๆ แดง โม งา ข้าวโพด ฟักทอง ถั่วฝักยาว ถั่วดิน ถั่วและ ถั่วชนิดอื่น ๆ หรือพวกผักไว้กิน อันไหนไม่ขึ้นก็ซ่อมมัน เราไม่ต้องใส่ปุ๋ย เพราะดินมูลที่มาจากอนน้ำขึ้นสูง เป็นปุ๋ยอย่างดีที่มากับ

แม่น้ำคง พอเดือน มกราคมก็ได้เก็บผัก ถั่วฝักยาว พอเดือน กุมภาพันธ์ – มีนาคม ก็จะเก็บถั่วดิน งา ถั่วฝักยาว และพวกผักต่าง ๆ ที่ปลูก เสริมมาเรื่อย ๆ ปลูกเสริม และเก็บ ทำริมฝั่งได้ถึงเดือน พฤษภาคม แต่ปลาย ๆ เดือน น้ำจะเริ่มสูง เราก็จะทำอะไรไม่ได้แล้ว”

(ผู้ใหญ่บ้าน. 29 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

พื้นที่บริเวณริมน้ำ ริมห้วย ที่น้ำท่วมไม่ถึง ชาวบ้านจะเข้าไปปลูกต้นไม้ในพื้นที่ที่ปล่อยร้างหรือเคยทำไร่ข้าวมาก่อน ชาวบ้านจะปลูก ผลไม้ ขึ้นต้น เช่น มะม่วง ขนุน ฝรั่ง สับปะรด มะละกอ นอกจากนี้อาจจะแบ่งปลูก พืช ประเภท พืชสวนครัวอื่น ๆ ด้วย

“พื้นที่สวนจะแยกออกจากตัวบ้าน ไปไกลหลายกิโลเมตรเลย บางที่ต้องเดินเท้าต่อเข้าไป มักตั้งอยู่บริเวณริมน้ำ ริมห้วย แต่น้ำต้องท่วมไม่ถึง ชาวบ้านจะเข้าไปปลูกต้นไม้ในพื้นที่ที่ปล่อยร้างหรือเคยทำไร่ข้าวมาก่อน ชาวบ้านจะปลูกผลไม้ ขึ้นต้นเป็นส่วนมาก เช่น มะม่วง ขนุน ฝรั่ง สับปะรด มะละกอ นอกจากนี้ อาจจะแบ่งปลูก พืช ประเภท เผือก มัน ข้าวโพด ฟัก ถั่ว แตงโม ฟักทอง มะเขือ ข่า ตะไคร้ ด้วย อย่างเมื่อคืน ผนตก ลมแรง เข้ามาเด็ก ๆ ก็จะขับมอเตอร์ไซค์ไปเก็บมะม่วงมากินกัน”

(ผู้ใหญ่บ้าน. 29 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

6. อาชีพหาของป่า นอกจากการทำเกษตร อาชีพที่ชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้หญิงที่ทำงานมาก คือ เก็บของป่า และใบตองตึง ซึ่งก็แบ่งเป็นฤดูกาล ต่าง ๆ กันไป ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ว่า

“บาง คนก็ออกไปหาของป่ามาขาย ของป่าหน้าฝนก็มีหน่อไม้ เห็ด พืชผัก ป่า ดอกดิน หน้าร้อนก็เก็บใบตองตึง หาน้ำผึ้งมาขาย แต่น้ำผึ้งส่วนมากมีทุนไปรับซื้อมาแล้วก็ขายต่อ”

(ผู้ใหญ่บ้าน. 29 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

7. อาชีพทอผ้า เย็บผ้า (กลุ่มสตรีกระเหรี่ยง ไทใหญ่) กลุ่มเย็บผ้า เกิดขึ้นจาก โครงการ ของ ทหารพราน ที่ซื้อเครื่องมือ มาให้ นำวิทยากรมาสอน โดยผ้าที่เย็บสำเร็จ จะถูกส่งไปขายต่อที่ใน อำเภอแม่สะเรียง หรือ จากการสั่งซื้อของลูกค้า

“อาชีพนี้เกิดจาก โครงการของทหารพราน เขาจัดเครื่องมือมา จัดครูมา สอน และเราก็ทอผ้า เย็บผ้า มีทั้งคนมาสั่งโดยตรง และไปฝากขายในเมือง หรือมี นายทุนมารับไปขายต่อ”

(ชาวบ้านในชุมชนแม่สามแลบ. 17 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

8. อาชีพจักสานฝาตะแคงไฟใบตองตึง ถือเป็น งานที่มีประโยชน์ ใช้ในครอบครัวและเป็นสินค้าที่ทำรายได้ให้กับหลาย ๆ ครอบครัว โดย ต้นตองตึง จะพบมากใน ป่าเต็งรัง ชาวบ้านจะไปเก็บใบที่ร่วงลงมา แล้วนำมาสานเป็นสินค้าสำคัญของหมู่บ้าน

“ตองตึงจะต้องข้ามเขาอีกสองลูกไปเก็บ ที่นั่นใบตองจะสวยกว่าตามเขาแถวหมู่บ้าน เราเก็บได้ช่วงเดือนไม่กี่เดือน ส่วนมากก็เริ่มตั้งแต่เดือนปลายมีนาคม-ต้นพฤษภาคม พอเก็บได้เราก็จะมาตึง บ้างก็ทำชิ้นเดียว ถ้าจะให้ดีต้องวางสองชั้นราคาก็จะแตกต่างกันตามคุณภาพของตองที่ตึงด้วย”

“ช่วงฤดูร้อน (ปลายกุมภาพันธ์ – พฤษภาคม) เป็นช่วงของการเก็บน้ำผึ้งขายของ พอเข้าหน้าฝนก็เป็นการขนของ การเก็บของ ค้าขาย และรับจ้างทำงานทั่วไป ทั้งนี้ปัจจุบันสินค้าต่าง ๆ ไม่ ค่อยมาขึ้นที่บ้านแม่สามแลบแล้ว แต่ย้ายไปขึ้นที่บ้านเสาคิน เนื่องจากค่าขนส่งต่าง ๆ มีราคาถูกลงกว่า (ห่างจากบ้านแม่สามแลบประมาณ 90 กิโลเมตร)”

(ชาวบ้านในชุมชนแม่สามแลบ. 23 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

9. อื่น ๆ เช่น ลูกจ้างชั่วคราว/ประจำ ของหน่วยงานของรัฐ ทั้งในและนอกชุมชน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ว่า

“แต่ก่อนนี้ที่รับจ้างกัน ในชุมชน ค้าขาย รับจ้างขับเรือ รับจ้างแบกของ รับจ้างงานทั่วไป มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมไม่กล้าออกไปนอกพื้นที่ ถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ บางทีหลบ แอบเข้า แต่ก็โดนจับกันเรื่อย ๆ ก็คนมันเยอะกว่างาน ยิ่งคนไม่ได้เรียนมา จะไปรับจ้างอะไรนอกจากใช้กำลังกับค้ำขายนิด ๆ หน่อย ๆ แต่เดี๋ยวนี้ทางการเขาให้ชาวบ้านขออนุญาตออกนอกพื้นที่ได้ ทำให้เราก็กกล้าออกไปทำงานกันมากขึ้น และจากการที่มีลูกหลานได้เรียนมากขึ้น ส่วนหนึ่งพอเรียนจบ ป.6 หรือ ม.ต้นเค้าก็เข้าไปรับจ้างในเมืองหางานได้ง่ายกว่าคนไม่เรียน พูดไทยได้เก่งกว่า บวกลบ ได้ดีกว่าคนรุ่นเก่า ๆ (ยิ้มเล็ก ๆ ขณะเล่า) ส่วนนี้เองทำให้เกิดอาชีพที่มีทั้งในและนอกชุมชน และประกอบอาชีพที่หลากหลายกว่าในอดีต ลูกนั่นเองเรียนจบปวช. หรือถ้าเขาอยากเรียนต่อก็จะส่งเท่าที่ไหว ถ้าจบแล้ว เขาก็จะไปทำงานในเมือง แต่ก็อยากให้เรากลับมาทำงานใกล้ ๆ บ้านนะ อย่างที่ อบต.แม่สามแลบ ถ้าเป็นไปได้ แต่มันก็คงไม่ง่าย คนอยากเข้ากันทั้งนั้น (พูดจบก็หัวเราะเบา ๆ)”

(ชาวบ้านในชุมชนแม่สามแลบ. 5 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

#### 4.1.4 สภาพสังคม วัฒนธรรม ระบบการศึกษา การเมืองการปกครอง วิถีชีวิต และค่านิยม

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนหลายคนทำให้ทราบว่า หมู่บ้านแม่สามแลบมีกลุ่มชาติพันธุ์ 3 กลุ่มใหญ่ ๆ และแต่ละกลุ่มก็เข้ามาด้วยเงื่อนไข และช่วงเวลาที่แตกต่างกันบ้าง กล่าวคือ

1. **กลุ่มไทใหญ่** เมื่อเริ่มเข้ามานั้น กลุ่มไทใหญ่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่พร้อมกันประมาณ 30 ครอบครัว เช่น นายเตงหม่อง นายเออู ซึ่งกลุ่มนี้ได้อพยพมาจากประเทศพม่าในรัฐกะเหรี่ยง จังหวัดผาปูน เมื่อประมาณ พ.ศ. 2522 หลังจากนั้นก็มีคนไทใหญ่ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงก็เริ่มทยอยอพยพเข้ามาสมทบ ซึ่งส่วนมากอพยพจากรัฐกะเหรี่ยงแล้วไปอาศัยอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ก่อนที่จะเข้ามา เช่น บ้านแม่เจ บ้านเสาหิน และตัวอำเภอแม่สะเรียง เป็นต้น

“กะเหรี่ยงและไทใหญ่เข้ามาพร้อม ๆ กัน มีอพยพมาจากประเทศพม่าในรัฐกะเหรี่ยง จังหวัดผาปูน เมื่อประมาณ พ.ศ. 2522 บางส่วนอพยพไปตั้งถิ่นฐานที่บ้านแม่เจ เสาหิน และบางส่วนก็ย้ายมาที่บ้านแม่สามแลบ”

(ชาวบ้านในชุมชนแม่สามแลบ. 15 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

2. **กลุ่มกะเหรี่ยงมุสลิม** การเข้ามาของกลุ่มมุสลิมนั้น ก็ได้มีความแตกต่างจากกลุ่มไทใหญ่มากนัก ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุที่ต้องอพยพเข้ามา หรือลักษณะการอพยพเข้ามา กล่าวคือ ส่วนหนึ่งเดิมเดินทางอพยพ จากจังหวัดผาปูน และจังหวัดผาอ่าง ตรงมายังหมู่บ้านแม่สามแลบเลย เช่น ครอบครัวนายอะบู แต่อีกส่วนหนึ่งก็ได้ไปอาศัยอยู่ที่อื่นก่อนที่จะอพยพมาที่บ้านแม่สามแลบ เช่น ที่บ้านแม่สลิด ตำบลแม่ตะวอ จังหวัดตาก ที่ตัวอำเภอแม่สะเรียง โดยเฉพาะส่วนหนึ่งประมาณ 50 หลังคา ได้มาตั้งบ้านอยู่ที่บ้านสบเมย หมู่ที่ 4 ก่อนที่จะอพยพเข้ามา กล่าวคือ กลุ่มคนดังกล่าวได้อพยพจากรัฐกะเหรี่ยงมาตั้งบ้านอยู่ที่บ้านสบเมย แต่หลังจากอยู่ได้ประมาณ 1 ปี เริ่มมีความขัดแย้งกับผู้นำชุมชนในพื้นที่ ประกอบกับทางราชการไม่เห็นชอบด้วย ผู้นำชุมชนในพื้นที่จึงได้ทำการขับไล่ให้ไปอยู่ที่อื่น ดังนั้นส่วนหนึ่งจึงได้ข้ามฝั่งไปตั้งบ้านอยู่ชั่วคราวริมฝั่งแม่น้ำสาละวิน ตรงข้ามบ้านสบเมย และส่วนหนึ่งได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านแม่สามแลบ หลังจากนั้นไม่นานชนกลุ่มนี้ก็ทยอยอพยพไปตั้งบ้านอยู่ที่บ้านแม่สามแลบทั้งหมด

“พี่น้องมุสลิม ส่วนมาก ก็จะจากรัฐกะเหรี่ยง จังหวัดผาปูน และจังหวัดผาอ่าง ประเทศพม่า อพยพเข้ามา บ้างก็ตรงมายังหมู่บ้านแม่สามแลบเลย เราย้ายหนีภัยสงคราม แต่บางกลุ่มก็เข้ามาเพื่อค้าขาย และเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างทั่วไป รับจ้างทำเฟอร์นิเจอร์ บางคนก็ย้ายเข้ามาที่แม่สามแลบเลย แต่บางส่วนก็จะเข้ามาที่ทำสองยางก่อน แล้วก็มาที่แม่สะเรียง หรืออาจจะไปอยู่บ้านสบเมย แล้วก็มาตั้งบ้านอยู่ชั่วคราวริมฝั่งแม่น้ำสาละวิน ตรงข้ามบ้านสบเมย แล้วช่วงหลังก็ย้ายมาอยู่ที่แม่สามแลบกันหมด มุสลิมชุดแรก ๆ เข้ามา รับจ้างเป็น

ลูกหาบ โดยในช่วงปี 2538 มีกลุ่มมุสลิมเข้ามาเยอะขึ้น รับจ้างทำเฟอร์นิเจอร์ แม้ช่วงนั้นพม่าจะยกเลิกสัมปทานไม้ แต่ก็ยังมีการขออนุญาตนำไม้ที่ค้างอยู่ที่ฝั่งพม่าออกมา ทำการแปรรูป ทำเฟอร์นิเจอร์ได้อยู่”

(ชาวบ้านในชุมชนแม่สามแลบ. 28 เมษายน 2554 : สัมภาษณ์)

“ในช่วงของพ่อหลวงบุญยั้งนั้น มุสลิมยังไม่ค่อยได้รับการอนุญาตให้เดินทางเข้ามาอยู่ในบ้านแม่สามแลบเท่าใด เพิ่งจะมีเข้ามา มาก ๆ ในสมัยของพ่อหลวงบุญญา (พ่อหลวงคนถัดมาจากพ่อหลวงบุญยั้ง)”

(ชาวบ้านในชุมชนแม่สามแลบ. 12 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

3. กลุ่มกะเหรี่ยง ถือว่าเป็นกลุ่มที่มีการเข้ามาเป็นลำดับต้น ๆ เพียงแต่ไม่ได้เข้ามาในลักษณะเป็นกลุ่ม เหมือนอีกสองกลุ่มข้างต้น โดยได้ทยอยเข้ามาทีละน้อยและเพิ่มขึ้นตามลำดับ เช่นครอบครัวนางพอสะ ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้บุกเบิกตั้งบ้านแม่สามแลบ นางหน่อโชะใหม่ นายเมื้อะตาน เป็นต้น สำหรับลักษณะการอพยพเข้ามาก็เหมือนกับสองกลุ่มที่ได้กล่าวมาแล้ว ปัจจุบันกลุ่มกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มที่มีประชากรมากที่สุดในหมู่บ้าน โดย “กะเหรี่ยงกลุ่มแรก ๆ มาอยู่บริเวณ บ้านป่ากล้วย เป็นกะเหรี่ยงคริสต์)”

(ชาวบ้านในชุมชนแม่สามแลบ. 15 พฤษภาคม 2554 : สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่า สภาพทางสังคมของชุมชนแม่สามแลบมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่สามารถอยู่ร่วมกันได้ แต่ประชากรส่วนใหญ่ยังคงมีข้อจำกัดในการได้รับสิทธิที่เท่าเทียมกับผู้มีสัญชาติไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเดินทางออกนอกชุมชน ซึ่งจะต้องขออนุญาตในเวลาที่จำกัด และได้รับความเห็นชอบจากฝ่ายปกครองก่อนจึงจะสามารถเดินทางได้ และเมื่อกลับเข้ามาในชุมชนก็ต้องรายงานตัว

#### ศาสนาประเพณีและวัฒนธรรม

ประชากรมีทั้งนับถือศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลามและนับถือผี แต่ส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ สำหรับวัฒนธรรมและประเพณีโดยทั่วไปเหมือนกับชนพื้นเมืองโดยทั่วไป

#### การเมืองการปกครอง

##### 1) การปกครองส่วนภูมิภาค

อำเภอสบเมย แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 ตำบล 58 หมู่บ้าน ได้แก่

- ตำบลสบเมย (Sop Moei) 12 หมู่บ้าน
- ตำบลแม่คะตวน (Mae Khatuan) 8 หมู่บ้าน
- ตำบลกองก่อย (Kong Koi) 9 หมู่บ้าน
- ตำบลแม่สวด (Mae Suat) 12 หมู่บ้าน



- ตำบลป่าโป่ง (Pa Pong) 7 หมู่บ้าน
- ตำบลแม่สามแลบ (Mae Sam Laep) 10 หมู่บ้าน

## 2) การปกครองส่วนท้องถิ่น

ท้องที่อำเภอสบเมยประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง ได้แก่

- องค์การบริหารส่วนตำบลสบเมย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลสบเมยทั้งตำบล
- องค์การบริหารส่วนตำบลแม่คะตวน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่คะตวนทั้งตำบล
- องค์การบริหารส่วนตำบลกองก่อย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลกองก่อยทั้งตำบล
- องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวด ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่สวดทั้งตำบล
- องค์การบริหารส่วนตำบลป่าโป่ง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลป่าโป่งทั้งตำบล
- องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สามแลบ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่สามแลบทั้งตำบล

## 3) เขตการปกครอง

ตำบลบ้านแม่สามแลบแบ่งเขตการปกครองเป็น 9 หมู่บ้าน ประกอบด้วย

- หมู่ 1 บ้านแม่สามแลบ
- หมู่ 2 บ้านแม่ตอละ
- หมู่ 3 บ้านสิวาเดอ
- หมู่ 4 บ้านสบเมย
- หมู่ 5 บ้านบุญเลอ
- หมู่ 6 บ้านปู่ทา
- หมู่ 7 บ้านแม่ลามาน้อย
- หมู่ 8 บ้านห้วยกระต่าย
- หมู่ 9 บ้านกอมูเดอ
- หมู่ 10 บ้านห้วยแห้ง

### แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

ตำบลแม่สามแลบ มีแหล่งเรียนรู้หลายแห่ง ได้แก่ วัดบ้านแม่สามแลบ กศน. ตำบลแม่สามแลบ โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ สถานีอนามัยบ้านแม่สามแลบ หน่วยงานมาลาเรีย มัสยิด

### ภูมิปัญญาในชุมชน

ตำบลแม่สามแลบ มีภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทำเครื่องจักรสาน เช่น ตะกร้า กระบุง การทอผ้ากระเหรี่ยง การตีมีด การต่อเรือ เป็นต้น

สรุป ชุมชนบ้านแม่สามแลบเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอสามแลบและองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สามแลบ ชุมชนบ้านแม่สามแลบอยู่บริเวณพรมแดนไทย-เมียนมาร์ (พม่า) พื้นที่หมู่บ้านติดอุทยานแห่งชาติสาละ หมู่บ้านอยู่ตามไหล่เขา จึงมีที่ราบเล็กน้อย เป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและปศุสัตว์ ชาวบ้านครึ่งหนึ่งจึงอพยพออกนอกหมู่บ้านเพื่อไปรับจ้างในเมือง ปัจจุบันยังไม่มีไฟฟ้าแต่ใช้พลังงานจากแผงโซลาร์เซลล์แทน ชาวบ้านในชุมชนมี 3 ชาติพันธุ์ ได้แก่ กะเหรี่ยง มุสลิม และไทใหญ่ โดยแต่ละชาติพันธุ์มีผู้นำของตนเอง ชาวบ้านมีทั้งนับถือผี ศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม แม้จะมีความแตกต่างกันแต่ก็อาศัยอยู่อย่างสงบสุข อาชีพของคนในชุมชนมีหลากหลายส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพรับจ้างทั่วไป ค้าขาย ประมง เป็นต้น เศรษฐกิจของชุมชนจึงขึ้นอยู่กับจำนวนนักท่องเที่ยวและผู้สัญจรผ่านพรมแดนระหว่างประเทศ ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือบุคคลที่ได้รับการศึกษาแต่มีความเข้าใจถึงประโยชน์ต่อการศึกษาเพียงผิวเผินคือมองในลักษณะประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ การเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถอดทอดอาชีพดั้งเดิมมีน้อย

#### 4.2 สภาพครอบครัวของเด็กไร้สัญชาติ ทักษะชีวิตของบิดา มารดาต่อการศึกษา และความใฝ่ฝันในชีวิตของเด็กไร้สัญชาติ

##### 4.2.1 สภาพครอบครัวและทักษะชีวิตของผู้ปกครองของเด็กไร้สัญชาติที่เข้าถึงสิทธิทางการศึกษา กรณีศึกษา 1

นางเดมิ (นามสมมุติ) ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เป็นแม่ของเด็กชายกวยทู (นามสมมุติ) นับถือศาสนาคริสต์ ครอบครัวของนางอยู่ด้วยกันทั้งหมด 5 คน มีตัวนาง สามีและลูก 3 คน ได้แก่ เด็กชายกวยทู ลูกชายคนโต และน้องอีก 2 คน นางส่งลูกทุกคนเรียนหนังสือ นางเคยเรียนในโรงเรียนกะเหรี่ยงซึ่งสอนภาษากะเหรี่ยง คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ แต่เรียนได้แค่ไม่กี่ปีก็ออกมาแต่งงาน เมื่อมีครอบครัวสามีเป็นคนหารายได้หลัก โดยการรับจ้างหาปลาและแบกของ ส่วนนางเก็บของป่าขายบ้าง รายได้เฉลี่ยประมาณ 2,000 บาทต่อเดือน ค่าใช้จ่ายหมดไปกับการซื้ออาหารและสิ่งของจำเป็นเล็ก ๆ น้อย ๆ หากเดือนไหนรายได้ก็น้อยก็กินกันอย่างประหยัด ๆ ผู้วิจัยถามถึงสาเหตุที่เด็กชายกวยทูไม่ยอมเลื่อนชั้นตามเพื่อนนางบอกว่าลูกชายขี้เกียจ นางและสามีไม่รู้จะบังคับอย่างไร แค่ลูกไปโรงเรียนก็ดีแล้ว ตัวนางหวังให้ลูกเรียนสูง ๆ ไม่รู้ว่าสูงถึงระดับไหน ถ้าส่งไหวก็จะส่งให้สูงที่สุดเท่าที่ลูกจะเรียนได้ อยากเรียนอะไรก็แล้วแต่ อยากให้ลูกออกไปทำงานที่อื่น เพราะคิดว่าจะได้เงินมากกว่าอยู่ที่หมู่บ้าน แล้วค่อยส่งเงินมาให้พ่อแม่ สำหรับการรับรู้เรื่องการจัดการเรียนการสอน ในโรงเรียนนางไม่รู้ว่าจะเรียนสอนอะไร แต่คิดว่าคงเป็นสิ่งที่ดีและช่วยให้ลูกสามารถหางานดี ๆ ทำได้

เด็กชายกวยทู่ อายุ 14 ปี ถี้อบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) ปัจจุบันศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ ซึ่งเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 หรือไม่กี่มัธยมศึกษาปีที่ 2 แต่ตัวเขาเองไม่อยากจะเลื่อนชั้น เพราะกลัวว่าจะต้องเรียนยากขึ้น เขายังไม่ได้คิดถึงอาชีพในอนาคตว่าจะทำอะไร คาดว่าคงจับปลา แยกของในหมู่บ้านเหมือนพ่อ จึงไม่รู้ว่าจะเรียนไปทำไม แต่เมื่อพ่อเมื่อยากให้เรียนก็เรียน ไปเรียนก็ทำได้เจอเพื่อน แต่ไม่อยากจะกลับบ้าน ถ้าวันที่อยู่บ้านส่วนใหญ่จะออกไปเล่นกับเพื่อน ไปซื้อของให้แม่บ้างหรือไปช่วยพ่อหาปลาบ้าง แต่ไม่บ่อยนัก ระยะทางจากบ้านไปโรงเรียนไม่ไกลนักจึงเดินไปได้ไม่ลำบาก เขาได้กล่าวถึงการเรียนในชั้นเรียนว่า

“ ถ้าเลือกได้จริง ๆ ก็ไม่อยากจะไปเรียนเพราะจู้เกียจ สำหรับเนื้อหาวิชาที่เขาสามารถใช้ในชีวิตประจำวันได้แก่ คณิตศาสตร์ เรื่อง บวก ลบ ใช้เวลาไปช่วยแม่ซื้อของและคิดว่าหากจบชั้นประถมแล้วคงไม่เรียนต่อ คงช่วยพ่อแม่ทำงานที่หมู่บ้าน ”

## กรณีศึกษา 2

นายอะเซ (นามสมมุติ) ชาตินพังกะเหรี่ยง เป็นพ่อของเด็กชายซอเหล่ทู่ (นามสมมุติ) นับถือศาสนาคริสต์ มีครอบครัวอยู่กันด้วยทั้งหมด 7 คน มีแม่ของภรรยา ตัวเขา ภรรยา ซอเหล่ทู่ ลูกชายคนโต ลูกสาวอีก 2 คน และน้องสาวของภรรยา เขาดูแลค่าใช้จ่ายหลักของครอบครัว โดยการทำงานรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้าน รับจ้างแบกของ รายได้เฉลี่ยประมาณวันละ 150 บาท เขาจะทำงานมากกว่า 20 วันต่อเดือน แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงานว่าจะมีคนจ้างหรือไม่ ตัวภรรยาทำหน้าที่ดูแลบ้านและลูก ๆ เพราะลูกสาวคนเล็กของเขายังอายุไม่ถึงขวบ รายได้ของครอบครัวบางครั้งไม่พอใช้ ต้องขอยืมจากญาติ ๆ ก่อน ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะเป็นค่าอาหาร เขาเล่าว่า เขาและภรรยาเดินทางมาจากพม่าเมื่อประมาณ 20 กว่าปีมาแล้ว เขาทั้งคู่ไม่เคยเรียนหนังสือ จึงอ่านและเขียนภาษาไทยไม่ได้ ตัวเขาพอจะฟังและพูดภาษาไทยได้ แต่ภรรยาพูดไม่ได้เลย เวลาคุยกันก็ใช้ภาษากะเหรี่ยง จะได้ใช้ภาษาไทยก็ต่อเมื่อไปซื้อของในเมือง ความคิดเห็นเรื่องการศึกษาของลูก เขาอยากให้ลูกเรียนสูง ๆ จะได้ไม่ลำบาก ได้ทำงานดี ๆ คนจะได้ไม่ถูกลูก จะได้ส่งเงินมาเลี้ยงครอบครัว ส่วนลูกอยากเรียนอะไรก็ตามใจ เรื่องทักษะอาชีพหรือการสอนวิชานั้น เขาเห็นว่า “การสอนอาชีพก็มีความสำคัญแต่คิดว่าการเรียนปกติสำคัญกว่า” ส่วนการสอนภูมิปัญญาในท้องถิ่นหรือศิลปวัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องสอนมากเท่ากับการได้เรียนหนังสือปกติ (หมายถึงการเรียนวิชาสามัญในโรงเรียน) ส่วนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและหมู่บ้านเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ เขาเห็นว่าลูกของเขาควรจะต้องตั้งใจเรียนก็พอแล้ว

เด็กชายชอเหล่ทู่ อายุ 14 ปี ถือบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) จบการศึกษาระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ และศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนสบเมยวิทยาคม ปัจจุบันศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ชอเหล่ทู่เป็นเด็กที่มีผลการเรียนดี เกรดเฉลี่ยที่ผ่านมาได้ 4.00 เขาฝันว่าอยากจะเป็นตำรวจ จะได้ช่วยปกป้องคนอื่น ๆ จึงอยากเรียนหนังสือสูง ๆ เพื่อหาเงินมาให้พ่อกับแม่ ปัญหาเมื่อเขาศึกษาที่โรงเรียน ได้แก่ การถูกล้อเลียนว่าเป็นกะเหรี่ยง เพราะพูดไม่ชัด ซึ่งทำให้เขารู้สึกโกรธ แต่ก็ทำเฉย ๆ ทำเป็นไม่สนใจ ใช้ความอดทนเป็นที่ตั้ง เขามีทั้งเพื่อนที่เป็นกะเหรี่ยงหรือเด็กไร้สัญชาติ และเพื่อนที่เป็นคนไทย ในเรื่องการเรียนนั้นไม่มีปัญหา สามารถเรียนทันเพื่อน ถ้าไม่เข้าใจสามารถถามครูได้ แต่เรื่องการขอยุติการศึกษานั้น เขาขอไม่ได้เพราะยังไม่ได้สัญชาติ เขาเล่าว่า

“ทุนจะให้เฉพาะกับเด็กไทย ถึงผมจะได้คะแนนดีแต่ก็ขอทุนเหมือนเพื่อนไม่ได้”

ด้านความสัมพันธ์กับครอบครัวนั้น การเป็นนักเรียนประจำนาน ๆ ครั้งถึงจะได้กลับบ้าน ทำให้คิดถึงบ้าน แต่พ่อแม่ก็มาเยี่ยมแต่ทำได้ไม่บ่อยนัก เพราะต้องเสียค่ารถ เขาได้เงินค่าขนมจากพ่อแม่สัปดาห์ละ 100 บาท ซึ่งก็เพียงพอ โดยใช้ซื้อขนมและเครื่องใช้ส่วนตัวพวกสบู่ ยาสระผม ภารกิจที่โรงเรียน ตอนเย็นหลังเลิกเรียนเขามีหน้าที่ดูแลแปลงเกษตร ซึ่งเป็นหน้าที่ของเด็กที่อยู่หอ ต้องช่วยกันทำ แปลงเกษตรนั้นจะปลูกผักที่ใช้ประกอบอาหารในโรงเรียน เขาบอกว่า

“เต็มใจที่จะดูแลแปลงเกษตรเพราะว่าได้กินผักที่ปลูก”

### กรณีศึกษา 3

นายมู ตา (นามสมมุติ) ชาติดพันธุ์ไทใหญ่ เป็นพ่อของเด็กหญิงบัวแก้ว(นามสมมุติ) นับถือศาสนาพุทธ มีสมาชิกอยู่กัน 5 คน มีภรรยาของเขา (ยายของเด็กหญิงบัวแก้ว) ตัวเขา ลูกสาวคนเล็ก (น้ำสาวของเด็กหญิงบัวแก้ว) หลานซึ่งเป็นลูกของลูกสาวคนเล็ก และเด็กหญิงบัวแก้วซึ่งเป็นลูกสาวของลูกสาวคนโต เขาดูแลค่าใช้จ่ายในบ้าน โดยการรับจ้าง แบกของ ซึ่งบางวันก็ไม่ได้เงินเลย ยังดีที่ลูกชายที่ไปทำงานที่อื่นได้ส่งเงินมาให้บ้าง แต่ก็ไม่ได้ส่งทุกเดือน เขามีรายได้เดือนละ 2,000 – 3,000 บาท เขาไม่ได้เรียนแต่อยากให้หลานสาวเรียนสูง ๆ จะได้ไม่ลำบาก ผู้วิจัยถามว่าทำไมไม่ให้หลานสาวหางานพิเศษทำ เขาตอบว่า

“งานในหมู่บ้านไม่มีอะไรให้ทำ นอกจากไปเก็บของป่า ซึ่งปกติหลานก็อยู่โรงเรียนไม่ค่อยได้กลับมา”

ตัวเขาไม่เคยถามว่าหลานอยากเรียนอะไร เพราะไม่รู้เรื่อง รู้แต่ถ้าเรียนสูง ๆ แล้วจะสบาย ส่วนเรื่องที่หลานสาวอยากจะไปทำงานที่เชียงใหม่ คงไม่ห้ามอะไร เพราะหลานจะได้หาเงินเลี้ยงตัวเองได้ เพราะตนคงสงเสียไม่ไหว

เด็กหญิงบัวแก้ว อายุ 14 ปี ถือบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) จบการศึกษาระดับประถมศึกษาจากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ และต่อชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนสบเมยวิทยาคม ปัจจุบันศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 อาศัยอยู่กับตายาย เพราะว่าแม่กับพ่อเลิกกัน และต่างมีครอบครัวใหม่ แม่อยู่ที่ศูนย์อพยพกับสามีใหม่ แม่ไม่ค่อยถูกกับน้องสาว (น้องสาวของเด็กหญิงบัวแก้ว) จึงไม่ค่อยได้กลับบ้าน ประมาณ 4-5 เดือนถึงได้พบกัน ส่วนพ่ออยู่ที่บ้านกงมูเคอซึ่งเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่ง พ่อกับแม่ไม่ได้ส่งเงินมาให้ใช้ เงินที่ใช้อยู่อาศัยเป็นคนส่งมาให้ประมาณ 500 บาทต่อเดือน ซึ่งก็พอใช้ อาจจะยืมเพื่อนบ้าง ครั้งละ 20 หรือ 50 บาท เพื่อซื้อขนม มีบางครั้งที่พ่อมาขอเงินและพูดว่า “ถ้าไม่ให้จะไม่รับเป็นลูกแล้วจะไม่ได้สัญชาติไทย”

สำหรับเรื่องความคาดหวังกับอาชีพในอนาคต หลังจากจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เธออยากจะเป็นแม่บ้านหรือดูแลคนแก่ โดยให้เหตุผลที่ไม่เรียนต่อว่า

*“เพราะหนูเรียนไม่เก่ง มีเพื่อนที่ไปทำงานเชียงใหม่เล่าให้ฟังว่าได้เงินเยอะ หนูอยากไปเชียงใหม่ เพื่อนบอกว่าที่เชียงใหม่สวยและมีของขายเยอะ หนูไม่ชอบเรียนมันยากและครูก็ดุ เพื่อนชอบล้อเรื่องที่พูดไม่ชัดและไม่ได้เป็นคนไทย”*

บทบาทของพ่อแม่ต่อการเรียนของลูกนั้น เธอเล่าว่า พ่อกับแม่ไม่เคยถามเรื่องเรียน พ่อสั่งว่าห้ามเอาตัวให้เรียนสูง ๆ เธอจึงไม่เคยบอกคะแนนสอบให้พ่อแม่หรือคนในครอบครัวได้รับรู้ จะบอกแต่เพื่อนเพราะคะแนนไม่ดีนัก สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาที่เรียนในโรงเรียนนั้น ไม่ได้เอามาใช้เท่าไร เธอจึงคิดว่าการออกไปทำงานหาเงินดีกว่าเพราะตากับยายก็คงไม่สามารถส่งให้เธอเรียนได้

#### กรณีศึกษา 4

นายเอโย (นามสมมุติ) ชาตัพันธ์กะเหรี่ยง เป็นบิดาของเด็กหญิงคะเดหย่า (นามสมมุติ) นับถือศาสนาอิสลาม ครอบครัวของนายเอโยมีสมาชิกอยู่ด้วยกัน 6 คน มีตนเอง ภรรยา เด็กหญิงคะเดหย่าลูกสาวคนโต และลูก ๆ อีกสามคน มีอาชีพหาปลา เมื่อก่อนหาได้มาก แต่เดี๋ยวนี้ได้วันละไม่ถึง 100 บาท เพราะคนซื้อตปลาหันมาจับปลาแล่นไม่ค่อยมี เขาเคยเรียน กศน และเคยเรียนเป็นครูสอนศาสนาของศาสนาอิสลาม จึงอยากให้ลูกทั้ง 4 คนได้เรียนหนังสือ โดยคิดว่าการศึกษาจะทำให้ครอบครัวดีขึ้น ไม่ลำบาก ถ้าลูกเป็นครูหรือเป็นหมอยิ่งดี เพราะทั้งครูและหมอต่างก็มีอำนาจ ไม่ต้องเก็บตอง ไม่ต้องหาปลา และไม่ต้องทำงานหนัก สำหรับทัศนคติเกี่ยวกับวิชาที่เรียน เขาเห็นว่า

“ภาษาไทยสำคัญมากเพราะถ้าอ่านไม่ได้ฟังไม่ได้ก็เหมือนคนหูหนวก ตาบอด”

เขายังเห็นว่า การสอนอาชีพแม้ว่าจะดีแต่ควรเน้นการเรียนเป็นหลักมากกว่า คือการเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-5-6 เขามีความฝันอยากจะให้ลูกเรียนสูง ๆ ทั้งลูกชายลูกสาว ส่วนบทบาทเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมกับชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เขาคิดว่าควรเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่มากกว่า ภูมิปัญญาเรื่องการจับปลา และการทำตอมนั้นไม่ต้องเรียนรู้เท่ากับการเรียนหนังสือควรให้เด็ก ๆ เรียนอย่างเดียว

เด็กหญิงคะเดหย่า อายุ 14 ปี ถี้อบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ และศึกษาต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนห้วยโศ ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เล่าให้ฟังว่าเธออยากเป็นหมอหรือพยาบาล แต่ไม่รู้ว่าจะเรียนวิชาอะไรบ้าง รู้เพียงว่ามีรุ่นพี่ในหมู่บ้านจบพยาบาลจึงอยากทำบ้าง เพื่อจะได้ดูแลคนในหมู่บ้าน และอยากอยู่กับพ่อแม่ ไม่อยากอยู่ที่อื่น เธอไม่ได้เรียนเก่งมาก แต่ก็ไม่มีปัญหาอะไรนอกจากเรื่องทุนการศึกษา เธอเน้นว่า

“เพราะยังไม่มีสัญชาติไทยเลยขอทุนไม่ได้ค่ะ”

ทุนที่จะขอเป็นทุนสำหรับเด็กไร้สัญชาติโดยเฉพาะได้เดือนละ 500 บาท ปกติพ่อแม่ให้เงินเดือนละ 200 บาทเป็นค่าขนม เธอได้เล่าถึงบรรยากาศในโรงเรียนว่า อยู่โรงเรียนก็สนุกดีแต่ก็คิดถึงบ้าน เพราะโรงเรียนให้กลับบ้านแค่เดือนละสองครั้ง” สำหรับทรงสนะที่ทำให้อยากเรียนหนังสือเพราะอยากทำงานเขาและเห็นพ่อแม่ทำงานหนัก ส่วนความเข้าใจต่อวัตถุประสงค์ของการศึกษานั้นเธอกล่าวว่า

“ไม่รู้ว่าจะเรียนแล้วเอามาใช้อะไร รู้แต่ว่าโรงเรียนสอนให้เป็นคนดี มีน้ำใจช่วยเหลือคนอื่น”

เธอชอบเรียนภาษาอังกฤษกับภาษาไทย เรียนแล้วเข้าใจเพราะครูใจดี ผู้วิจัยถามถึงการเรียนกคนที่หมู่บ้านว่าสนใจจะเรียนหรือไม่ เธอตอบว่า

“อยากไปเรียนในโรงเรียนมากกว่าคิดว่า กคน ใช้เวลาในการสอนน้อยกว่าเรียนที่โรงเรียน”

#### กรณีศึกษา 5

นางแม่โนงมี (นามสมมุติ) ชาตัพันธ์กะเหรี่ยง เป็นแม่ของสุบัย (นามสมมุติ) นับถือศาสนาอิสลาม ครอบครัวของนางมีสมาชิกอยู่ด้วยกัน 5 คน คือ สามี ตัวนาง สุบัย และลูกอีกสองคน นางส่งลูกทุกคนให้เรียนหนังสือ รายได้หลักของครอบครัวมาจากการขายของ ประมาณเดือนละ 3,000

บาทขึ้นไป โดยจะส่งให้ส่วยเดือนละ 500 – 600 บาทต่อเดือน ลูกคนรองให้เท่ากัน เพื่อเป็นค่าขนม และของใช้ขณะอยู่โรงเรียน ส่วนลูกคนเล็กเรียนที่หมู่บ้าน โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ ให้ค่าขนม เล็กน้อยแล้วแต่วัน นางเล่าว่า

“เวลาส่วยไปเรียนก็ให้นั่งรถสองแถวไปเองค่ารถ 40 บาท ไม่ค่อยได้ไป  
เยี่ยมลูกที่โรงเรียนเพราะว่าต้องขายของอยู่ใฝ่ร้านตลอด”

นางแย้โนงมี (นามสมมุติ) สามารถพูดและฟังภาษาไทยได้ แต่อ่านไม่ออกเพราะไม่ได้เรียน หนังสือ ส่วนสามีเคยเรียนหนังสือจาก กศน. จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ทรรศนะเกี่ยวกับการเรียน นางเห็นว่า

“การเรียนสำคัญและก็จำเป็น อยากให้ลูกเรียน”

เธอมีความไม่มั่นใจว่า เมื่อส่งลูกเรียนแล้วบ้านจะมีเงินมากขึ้น ถึงอย่างไรนางยังคิดว่า “เรียนดีกว่าไม่ได้เรียน” ในเรื่องอนาคตของส่วยนางตามใจลูก ถ้าอยากเป็นช่างก็อยากให้ได้ทำงาน ในอู่ แต่นางอยากให้เป็นครูมากกว่า อยากให้ลูกเก่งคิดเลข เพื่อให้ลูกขายของเก่ง ๆ แต่ลูกไม่คล่อง นัก ผู้วิจัยถามว่าอยากจะสอน อาชีพความชำนาญในท้องถิ่นให้ลูกหรือไม่ นางตอบว่า ไม่จำเป็น เพราะหมู่บ้านมีพื้นที่น้อย อยากให้โรงเรียนสอนเรื่องอื่นมากกว่า

เด็กชายส่วย (นามสมมุติ) อายุ 14 ปี ถี้อบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่ นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ และศึกษาต่อ ระดับชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนห้วยไผ่ ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เขาฝันอยากจะเป็น ช่างยนต์ เพราะเคยไปดูรุ่นพี่ในหมู่บ้านซ่อมมอเตอร์ไซค์ จึงอยากทำเป็นบ้าง คิดว่าถ้าจบชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วจะไปเรียนต่อที่วิทยาลัยการอาชีพ เขาฝันถึงอาชีพในอนาคตว่าในหมู่บ้านยังไม่มี ร้านรับซ่อมรถ ถ้าเขาเปิดก็จะเป็นร้านแรก จะช่วยให้คนในหมู่บ้านไม่ต้องลำบากในการนำรถไป ซ่อมในเมือง เขาไม่มีปัญหาเรื่องการเรียน แต่อยากเรียนวิชาชีพซ่อมเครื่องยนต์มากกว่าเรียนวิชาสามัญ พวกลคณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษและ วิทยาศาสตร์ เพราะจะได้หาเงินได้ทันที สำหรับ ทรรศนะด้านการศึกษา เขาเห็นว่าการศึกษาเป็นประโยชน์ต่อตัวเขาและครอบครัว โดยเห็นว่า

“ถ้าเรียนสูง ๆ จะได้ไม่โดนว่า”

ในเรื่องวิชาที่เรียนเขาชอบเรียนคอมพิวเตอร์ แต่ไม่ได้เรียนบ่อย ไม่ชอบเรียนภาษาอังกฤษ เพราะยาก แต่ภาษาไทยจำเป็นต้องเรียน โดยให้เหตุผลว่าเพื่อใช้ในการสื่อสาร เช่น การอ่าน สำหรับ กิจกรรมในชุมชนเขาไม่ค่อยได้มีส่วนร่วม เพราะส่วนใหญ่อยู่โรงเรียนมากกว่าจะกลับบ้านเฉพาะ ช่วงปิดเทอมเท่านั้น ภารกิจขณะอยู่บ้าน ได้แก่ การช่วยขายของ ส่งของบ้างจึงมีเวลาว่างมาก แต่ก็ ไม่ได้ไปไหนส่วนใหญ่อยู่บ้าน

### กรณีศึกษา 6

นางวาวิณ (นามสมมุติ) ชาตัพันธ์ไทใหญ่ เป็นแม่ของอุษณีย์ (นามสมมุติ) นัถือศาสนาพุทธ นางเล่าว่า ครอบครัวของนางมีอยู่ด้วยกัน 4 คน คือ สามี ตัวนาง อุษณีย์ และลูกชายคนเล็ก นางสนับสนุนให้ลูกทั้งสองคนเรียนหนังสือ อยากให้ลูกเรียนหนังสือเก่ง ๆ จะบอกลูกเสมอว่า “ให้ตั้งใจเรียน อยากให้เรียนสูง ๆ จะได้ทำงานดี ๆ ” เพราะคนได้เรียนน้อยจบจากโรงเรียนกะเหรี่ยง แล้วก็เรียน กศน. จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ความฝันเกี่ยวกับอนาคต นางอยากจะให้ลูกเป็นครู เป็นหมอมาช่วยคนในชุมชน นางมีทัศนคติเกี่ยวกับการเรียนว่า การเรียนทำให้คบเพื่อนดี ไม่ไปเป็นนักเลงทำตัวเกเร และให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนว่า โรงเรียนควรสอนวิชาชีพเพิ่ม เพื่อให้มีอาชีพติดตัว หรือสอนการดูแลบ้านและภูมิปัญญาของชุมชน เพราะปัจจุบันเชื่อว่าทุกคนครอบครัวจะสอนลูก ส่วนความเห็นต่อความสำคัญของการศึกษานั้น นางเล่าว่า

“ลูกชอบร้องเพลง แต่นางไม่สนับสนุนเพราะอยากให้ตั้งใจเรียนมากกว่า ถ้าลูกมีแรงจะเรียนถึงชั้นไหน ก็จะส่งเพราะที่บ้านพอจะส่งได้”

นางและสามีต่างก็มีรายได้จากการซื้อข้าวสารมาขาย และทอผ้า รายได้ต่อเดือนประมาณ 5,000 บาท

เด็กหญิงอุษณีย์ อายุ 13 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบและศึกษาต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนห้วยโศ ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เธอมีความฝันว่าอยากจะเป็นครู เพื่อมาสอนที่บ้านแม่สามแลบ เธอเล่าถึงประสบการณ์ตอนเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนบ้านแม่สามแลบว่ามีปัญหาเรื่องไฟฟ้า ไฟไม่พอทำให้บางครั้งเล่นเกมคอมพิวเตอร์ไม่ได้ ซึ่งเธอและเพื่อน ๆ แทบจะไม่ได้เล่นเลย เธอมีทัศนคติเกี่ยวกับการเรียนว่า

“อยากเรียนหนังสือเพราะเห็นจากรุ่นพี่ที่เรียนจบสูง ๆ คนก็ชื่นชม และครูได้สอนว่าการเรียนหนังสือเป็นสิ่งที่ดี จะทำให้พ่อแม่ภูมิใจ มีอนาคตที่ดี ไม่มีใครว่า สามารถเป็นตัวอย่างให้คนอื่น ๆ ได้”

เธอมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนในโรงเรียนว่า ควรจะสอนการทำกับข้าวและงานอาชีพมากขึ้น เพื่อจะได้นำมาใช้ขณะอยู่บ้าน แต่ถ้าไม่มีก็ไม่เป็นไรเพราะไม่จำเป็นเท่าการเรียนหนังสือปกติ

### กรณีศึกษา 7

นางหน่อจอยแล (นามสมมุติ) ชาตัพันธ์กะเหรี่ยง เป็นแม่ของคะเนรือ (นามสมมุติ) นัถือศาสนาคริสต์ ครอบครัวของนางมีอยู่ด้วยกัน 6 คน มีสามี ตัวนางเอง ลูกสาวคนโต เรียนอยู่ที่ศูนย์อพยพ พุดไทยไม่ได้เลย จะพูดภาษาอังกฤษได้ดีกว่า เพราะโรงเรียนไม่มีสอนภาษาไทยแต่สอน



ภาษาพม่าและภาษาคะเหรียง คะเนรีโอเป็นลูกชายคนรอง ลูกชายคนที่ 3 เรียนที่ศูนย์อพยพ ส่วนลูกสาวคนสุดท้องเรียนที่โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ รายได้หลักของครอบครัวส่วนใหญ่มาจากงานรับจ้างทั่วไปของสามี มีรายได้ประมาณ 1,000 – 2,000 บาทต่อเดือน ซึ่งพอใช้แต่ก็มีบางครั้งที่ไม่พอใช้ นางและสามีเคยเรียนโรงเรียนคะเหรียงจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เหมือนกัน นางแสดงทัศนคติเกี่ยวกับการศึกษาว่า

“การเรียนหนังสือทำให้ไม่ต้องทำงานหนัก ไม่ต้องขึ้นคอยขึ้นเขา อยากให้ลูกได้เรียนสูง ๆ จบปริญญาอยากให้เป็นหมอจะได้มารักษาคนในครอบครัว ถ้าเจ็บป่วย”

อย่างไรก็ตามนางไม่คิดจะบังคับลูก ถ้าลูกไม่อยากเรียนก็ไม่ต้องเรียน ความต้องการเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน อยากให้โรงเรียนและบ้านสอนควบคู่กันทั้งครูและพ่อแม่สอนควรเรื่องคุณธรรมจริยธรรม สอนให้เด็กนิสัยดี

สำหรับการสอนเรื่องอาชีพให้ครูเป็นคนตัดสินใจว่าจะสอนอะไรก็ได้ที่จะทำให้ลูกเก่ง ส่วนการสืบทอดภูมิปัญญาหรืออาชีพดั้งเดิมในท้องถิ่นนั้นนางคิดว่า “ถ้าลูกเรียนหนังสือแล้วไม่จำเป็นต้องทำก็ได้ เพราะเป็นงานหนัก” สำหรับบทบาทของเด็กต่อการพัฒนาชุมชนและกิจกรรมชุมชนนั้นคิดว่าเด็กไม่ต้องทำให้พ่อแม่เป็นผู้ทำก็พอ

เด็กชายคะเนรีโอ อายุ 14 ปี ถิ่นบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ และศึกษาต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนห้วยโศ ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เขาฝันอยากจะมีอาชีพเป็นช่างยนต์ เพราะเห็นคนที่รู้จักเป็นช่างยนต์เลยอยากทำบ้าง แต่ไม่รู้ว่าเป็นช่างยนต์ต้องเรียนวิชาอะไร คาดว่าคงเรียนการซ่อมรถมอเตอร์ไซค์และรถยนต์ เขาอยากเรียนสายอาชีพมากกว่าสายสามัญ เพราะไม่ชอบวิชาภาษาอังกฤษซึ่งยาก การเลือกเรียนช่างยนต์คงช่วยให้ไม่ต้องเรียนภาษาอังกฤษ ผู้วิจัยถามถึงการสอนภาษาอังกฤษที่มีในชุมชน เขาเล่าว่าตัวเขาก็เคยไปเรียน แต่เนื่องจากไม่ชอบเลยไม่ได้ไปอีก พ่อแม่ก็ไม่ได้บังคับ บรรยากาศการเรียนที่โรงเรียนไม่มีปัญหาอะไร อาจมีบางครั้งที่ทะเลาะกับเพื่อนซึ่งเป็นเรื่องเล็กน้อย ผู้วิจัยถามว่าเรื่องที่ทะเลาะเกี่ยวกับการเป็นเด็กไร้สัญชาติหรือไม่ เขาตอบว่า ไม่เกี่ยว เพราะที่โรงเรียนนอกจากตัวเขาก็มีเด็กคนอื่นอีกหลายคนที่ไม่ได้สัญชาติเช่นกัน

สำหรับทัศนคติเกี่ยวกับโรงเรียนเขากล่าวว่า เขาอยากเรียนหนังสืออยากมาโรงเรียนเพราะได้เจอเพื่อน ส่วนภารกิจขณะที่อยู่บ้านไม่มี จึงว่างมากใช้เวลาในการออกไปเล่นกับเพื่อนหรือนอนเล่น อยู่บ้าน ผู้วิจัยถามว่าเวลาที่ของในบ้านเสียหาย เช่น หลังคารั่ว ฝาบ้านพัง ใครเป็นคนซ่อมแซม เขาตอบว่า

“บางทีพ่อก็ทำ บางทีก็จ้างคนมาทำ ตัวเขาทำไม่เป็น พ่อก็ไม่ได้สอน ให้เรียนอย่างเดียวครับ”

### กรณีศึกษา 8

นางมูนาพอ (นามสมมุติ) ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เป็นแม่ของเด็กหญิงมุติหล่าทุ (นามสมมุติ) นับถือศาสนาคริสต์ นางเล่าว่า ครอบครัวของนางอยู่กันทั้งหมด 7 คน มีตัวนาง สามี ลูกชายคนโต อายุ 20 ปี มีอาชีพขับเรือที่หมู่บ้าน เรียนหนังสือจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบแล้วไม่ได้เรียนต่อ ออกมาทำงานเลยเพราะมีเมีย ลูกชายคนที่สอง จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบแล้วก็ได้ไม่ได้เรียนต่อเช่นกัน เพราะเมียกำลังท้อง นางไม่ได้บังคับลูกชายทั้งสองคนให้เรียนต่อ เพราะเขาไม่ยอมเรียนและคิดว่าคนที่ไม่มีเมียแล้วไม่ต้องเรียน ส่วนลูกสาวคนที่สามเป็นฝาแฝดกับมุติหล่าทุ เรียนอยู่ชั้นเดียวกัน โรงเรียนเดียวกัน และลูกชายคนเล็กเรียนอยู่ชั้นอนุบาลที่โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ ตัวนางและสามีไม่ได้เรียนหนังสือ จึงอยากให้ลูก ๆ เรียนหนังสือ โดยมีทัศนคติต่อการเรียนว่า

“จะได้ไม่ลำบากเท่าตนเอง อยากให้มีอาชีพที่มั่นคง จะเป็นอาชีพอะไรก็ได้แล้วแต่ตัวลูก”

รายได้เฉลี่ยของครอบครัวนางมูนาพอ ประมาณ 3,000 – 4,000 บาทต่อเดือน มาจากการขับเรือของสามีและการขายของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน นางเห็นว่าอยากให้โรงเรียนสอนภาษาอังกฤษมาก ๆ เพราะภาษาอังกฤษจำเป็น จะได้พูดกับฝรั่งรู้เรื่อง ได้ทำงานดี ๆ ถ้ามีการสอนอาชีพก็อยากให้ลูกได้เรียน แต่ยังไม่อยากให้ลูกทำงานตอนนี้ อยากให้เรียนสูง ๆ มากกว่า

เด็กหญิงมุติหล่าทุ อายุ 14 ปี ถือบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ และศึกษาต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนห้วยโศ ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เธออยากออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เพราะในหมู่บ้านไม่มีงานทำ มีแต่งานหนัก ๆ เธออยากไปเชียงใหม่ เพราะได้ยินว่าเชียงใหม่เป็นเมืองใหญ่ มีแต่คนสวย ๆ หล่อ ๆ มีของขายเยอะแยะ โดยยังไม่รู้ว่าจะทำงานอะไร เธอฝันอยากจะเป็นหมอ ครู หรือพยาบาล จากความฝันต่าง ๆ ทำให้เธออยากเรียนหนังสือ พร้อมมีเหตุผลเพิ่มเติมว่า

“ถ้าเรียนคนก็จะชมถ้าไม่เรียนคนจะว่าเอา”

เธอชอบเรียนวิชาภาษาอังกฤษ เพราะปกติศาสนาคริสต์จะมีสอนภาษาอังกฤษทำให้มีพื้นฐานและครูใจดี ทำให้เรียนสนุก ปัญหาการเรียนในช่วงแรกเมื่อย้ายโรงเรียนได้แก่ การเขียนภาษาไทย เพราะบางคำยากเขียนไม่ได้แต่พูดพอได้ ไม่ค่อยชัด ปัญหาด้านการฟังก็มีบ้างในคำบางคำที่ไม่รู้ความหมายแต่ก็ไม่กล้าถามครู จะถามเพื่อน เด็ก ๆ หลายคนมีปัญหาเช่นนี้เพราะมาจากต่างที่ ทั้งจากบ้านแม่เหลอ สบเมย และเสาหิน เธอคิดว่า

“ถ้าครูใจดีไม่ตี จะทำให้เด็กอยากเรียนวิชาเหล่านั้น”

บรรยากาศขณะอยู่โรงเรียนเธอเล่าว่า

“ตอนไปอยู่ห้วยโศกแรก ๆ ก็ไม่ชินเพราะคิดถึงบ้าน ได้กลับบ้าน แค่เดือนละสองครั้งเป็นกฎของโรงเรียน แต่ตอนนี้ก็เฉย ๆ แล้ว”

ภารกิจขณะอยู่บ้านก็จะช่วยแม่หุงข้าวทำกับข้าวบ้าง โดยแม่เป็นคนสอนและกวาดบ้านบ้าง วิธีการกวาดบ้านมีสอนที่โรงเรียน ซึ่งนำมาใช้บ้างถ้าไม่ลืม ภารกิจที่บ้านมีไม่มากนักทำให้มีเวลาว่างไปเล่นกับเพื่อนและไปร่วมกิจกรรมชุมชน เช่นการปลูกป่าวันพ่อและการเก็บขยะ เธอแสดงทรรศนะเกี่ยวกับขยะในชุมชนว่าควรมีการจัดการ เพราะขยะเต็มไปหมด ส่วนการมีจิตสาธารณะต่อขยะที่พบ เธอกล่าวว่า เธอไม่เก็บเพราะไม่ได้เป็นผู้ทิ้ง แต่ถ้าเป็นขยะของเธอจะทิ้งใส่ถังขยะตามที่ครูสอน

ผู้วิจัยถามถึงเรื่องการสอนทักษะอาชีพ เธอเห็นว่า มีความจำเป็นเพื่อที่จะทำได้ แต่การเรียนตามปกติสำคัญกว่าทักษะอาชีพ ที่เธออยากให้สอนเพิ่มเติมได้แก่การทำดอกไม้ แต่ปัญหาไม่สามารถหาอุปกรณ์ได้ จึงทำให้ฝึกฝนไม่ได้

## กรณีศึกษา 9

นางอะซีดา (นามสมมุติ) ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เป็นแม่ของนางสาวกะตรีพอ (นามสมมุติ) นับถือศาสนาคริสต์ นางเล่าว่า นางกับสามีเป็นคนพม่า อพยพมาอยู่ที่ชุมชนแม่สามแลบได้ 27 ปีแล้ว ครอบครัวของนางมีอยู่ด้วยกัน 3 คน มีตัวนาง สามี และนางสาวกะตรีพอ นางเล่าว่ามีลูก 2 คน ได้แต่งงานแล้ว 1 คน ไปอยู่ที่อื่น ไม่เคยส่งเงินมาให้ นางอายุ 68 ปี สามีอายุ 70 ปี อาศัยขายของอยู่บ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ สุขภาพของสามีไม่ค่อยดีเดินไม่ได้ ทำงานไม่ไหวแต่ก็ดูแลกันไปตามสภาพ รายได้หลักจากการปลูกถั่วและขายของ วันละ 50 บาท แต่บางวันไม่ได้เลยก็มี ถ้าไม่พอก็อดเอา เธอเล่าว่า

“หมู่บ้านไม่มีที่ให้ปลูกอะไร อีกร้อยกึ่งคงทำไม่ไหว จะดีช่วงลูกสาว

กลับมาอยู่บ้านยังพอช่วยงานบ้านได้บ้าง”

นางและสามีเคยเรียนหนังสือที่โรงเรียนกะเหรี่ยงแต่จำไม่ได้แล้วว่าจบชั้นอะไร ฝันอยากให้ลูกเรียนสูง เพราะงานทำจะดีกว่า งานไม่หนัก ได้เงินดีกว่า ไม่เหนื่อย ลูกจะได้มีเงินมาเลี้ยงพ่อแม่ แม้จะต้องไปทำงานที่อื่นก็ตาม แต่ขณะนี้ไม่มั่นใจว่าจะส่งลูกให้เรียนได้ถึงชั้นไหน อยากให้มี

อาชีพเป็นครู เป็นหมอ โดยให้เหตุผลว่าถ้าเป็นหมอจะได้มาดูแลพ่อแม่โดยไม่ต้องไปอนามัย ไม่ต้องไปรพ.ที่โรงพยาบาล ส่วนการรับรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนในโรงเรียนนั้นนางยอมรับว่าไม่รู้เรื่องว่าโรงเรียนสอนอะไร รู้เพียงแต่ว่าการไปเรียนนั้นดี ไม่เคยถามเรื่องเรียนกับลูก ได้แต่บอกลูกว่าให้ตั้งใจเรียน

นางสาวกะตริพอ อายุ 18 ปี ถิ่นบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ ศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนห้วยโศ และศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนสบเมยวิทยาคม ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 กะตริพอบอกว่าเธออยากทำงานเป็นเอ็นจีโอ เพราะได้เห็นเอ็นจีโอเข้ามาช่วยเหลือชุมชนมาช่วยหมู่บ้าน และจัดกิจกรรมให้กับเด็กไร้สัญชาติ ถ้าได้เป็นก็จะได้มาช่วยน้อง ๆ ในชุมชน ถ้าไม่ได้เป็นเอ็นจีโอก็อยากเป็นครู เพราะว่าคนเป็นครูใคร ๆ ก็ชื่นชม การเรียนครูต้องใช้เวลาถึง 6 ปี อุปสรรคของการเรียนจึงอยู่ที่ไม่มีใครดูแลซึ่งแก่มาก เธอจึงอยากเรียนในสาขาที่จบเร็ว ๆ เพื่อหาเงินไว้ให้พ่อแม่ วิชาที่เธอชอบได้แก่ ภาษาอังกฤษเพราะเห็นประโยชน์ เมื่อมีชาวต่างชาติมาเที่ยวแม่สามแลบ จะได้คุยกันรู้เรื่องขายของให้เขาได้ แต่ไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยว เพราะหมู่บ้านอยู่ไกล เดินทางเข้าออกไม่สะดวก เธอไม่สามารถกำหนดอนาคตการเรียนได้ เพราะพ่อแม่แก่แล้ว มีรายได้น้อย นอกจากนั้นการขอกุณก็ยังมีปัญหา แม้ว่าเธอจะได้เกรดเฉลี่ย 2.5-2.6 แต่เธอไม่มีสัญชาติ ซึ่งทุนส่วนใหญ่จะระบุว่าจะให้เฉพาะเด็กที่มีสัญชาติไทยเท่านั้น จึงไม่สามารถขอกุณได้ แม้กระนั้นเธอก็ไม่เคยคิดเรียนเรียนสายอาชีพเพราะอยากเรียนสายสามัญมากกว่า ทางโรงเรียนมีสอนอาชีพ ทำดอกไม้และทำขนม แต่ก็ไม่รู้ว่าจะทำไปขายที่ไหน จากปัญหาสุขภาพและวัยของพ่อแม่ทำให้เธอไม่อยากทำงานนอกหมู่บ้าน ส่วนเรื่องกิจกรรมชุมชนเธอไม่ค่อยจะได้ไป เพราะส่วนใหญ่อยู่โรงเรียน แต่ถ้ากลับบ้านช่วงปิดเทอมเธอมีภารกิจในการดูแลพ่อและเก็บถั่วดิน เธอกล่าวว่ากิจกรรมที่ชอบมากที่สุดได้แก่การอ่านนิยายอยู่บ้าน

#### กรณีศึกษา 10

นางดาบี (นามสมมุติ) ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เป็นแม่ของเด็กหญิงชามาบิ (นามสมมุติ) นับถือศาสนาอิสลาม นางเล่าว่า ครอบครัวของนางมีอยู่ด้วยกัน 6 คน คือ ด่วนาง สามิ ลูกชายคนโตอายุ 19 ปี เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนบ้านห้วยโศ แล้วออกมาทำงานรับจ้างในหมู่บ้าน ไม่ได้เรียนต่อเพราะลูกชายไม่ชอบเรียน ลูกสาวคนที่สอง อายุ 17 ปี กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสบเมยวิทยา และลูกสาวคนสุดท้ายคือชามาบิ รายได้หลักของครอบครัวมาจากการจับเรือของสามิและรับจ้างทั่วไป แต่เดี๋ยวนี้นไม่ค่อยมีคนไปไหนมาไหนเหมือนเมื่อก่อน รายได้จากการจับ

เรื่องจึงไม่มากนัก ส่วนตัวนางขายขนมและของชำในแม่สามแลบ มีรายได้ทั้งครอบครัว ประมาณ 2,000 – 3,000 บาทต่อเดือน นางให้ค่าขนมลูกสาวคนรอง และชามาปี ประมาณ 150 – 200 บาทต่อเดือน ส่วนลูกชายคนโตไม่ได้ส่งเสียอะไร เพราะเขาทำงานหาเงินได้เอง สำหรับทัศนคติด้านการศึกษานั้นนางไม่เคยเรียนหนังสือ แต่สามีเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ไม่ได้บังคับลูกเรื่องการเรียน แต่การที่นางไม่มีความรู้ จึงอยากจะให้ลูกมีความรู้ แต่ก็คงไม่บังคับอะไรไม่ได้ โดยยกตัวอย่างลูกชายคนโต ซึ่งเขาไม่ยอมเรียนอยากออกมาทำงานมากกว่านางก็ตามใจ สำหรับลูกที่อยากเรียนก็จะพยายามส่งเสียให้เรียนสูง ๆ ด้วยเหตุผลที่ว่า

“อยากให้ลูกมีความรู้เท่ากับคนอื่นเท่ากับคนในเมือง จะได้ไม่โดนใครหลอก”

ผู้วิจัยถามว่า ถ้าต้องเลือกส่งให้เรียนสูงได้แค่คนเดียวจะเลือกส่งลูกสาวหรือลูกชาย นางตอบว่า

“แล้วแต่ว่าใครอยากเรียน จะเป็นลูกผู้หญิงหรือลูกชายก็จะส่ง”

สำหรับทัศนนะเกี่ยวกับการสอนทักษะอื่น ๆ นั้นนางเห็นว่าควรสอนทำงานนม เพราะตัวนางเองไม่มีเวลาสอน เมื่อทำเป็นแล้วจะได้มาทำกินในครอบครัวหรือทำขาย การสอนอาชีพจึงเป็นสิ่งจำเป็น ช่วยให้ลูกมีความรู้ติดตัวมาก ๆ

นางสาวชามาปี อายุ 15 ปี ถี้อบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ และศึกษาต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนห้วยโผ ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เธอเล่าว่าเธออยากจบปริญญาตรี อยากจะเป็นหมอจะได้รักษาพ่อแม่ได้ ตอนนี้แม่ป่วยอยู่ สงสารแม่ อยากไปเรียน อยากเรียนหนังสือ เพราะจะได้มีเพื่อน มีความรู้ แต่ปัญหาในการเรียนที่สำคัญได้แก่ ไม่เข้าใจ เพราะฟังครูพูดไม่ทัน จึงไม่เข้าใจความหมาย แต่ก็ไม่กล้าถาม ทัศนคติของแม่ต่อการศึกษา “แม่เคยบอกว่าถ้าไม่เรียนหนังสือจะโดนคนอื่นด่าเอา เพราะแม่ก็เคยโดน และแม่ก็บอกว่าคนที่เรียนจะได้เงินเยอะกว่าคนที่ไม่เรียน” เธอได้รับค่าขนมเดือนละ 500 บาท ก็พอใช้ถ้าไม่ได้กินขนมเยอะ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนเธอเห็นความสำคัญของสายสามัญมากกว่าสายอาชีพ โดยให้เหตุผลว่า “เรียนสายสามัญได้ทำงานสบายกว่า ได้เงินเยอะกว่า” การเรียนทอผ้าหรือการทำทองตริง อาชีพตามภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นไม่ยอมเรียน เพราะทำแล้วได้เงินน้อย

#### 4.2.2 สภาพครอบครัวและทัศนคติของผู้ปกครองของเด็กไร้สัญชาติที่เข้าไม่ถึงสิทธิทางการศึกษา กรณีศึกษา 1

นางมือมือ (นามสมมุติ) ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เป็นแม่ของนางสาวหน่อตะเป๋อ (นามสมมุติ) นับถือศาสนาคริสต์ นางเล่าว่าที่บ้านมืออยู่ด้วยกัน 5 คน มีสามี ตัวนาง ลูกสาวคนโตคือหน่อตะเป๋อ ลูกชายคนเล็กเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ และหลานสาว อายุ 2 เดือน ลูกของหน่อตะเป๋อ สามีทำงานเผาถ่าน ได้เงินประมาณ 500 บาทต่อสัปดาห์ ทำทุกวัน ส่วนนางไปเก็บตองครึ่ง ถ้าช่วงไหนมีตอง เก็บได้ประมาณ 200 – 300 บาทต่อวัน แต่ก็ไม่มีให้เก็บตลอดปี เป็นเฉพาะหน้าของมันเท่านั้น ช่วงที่ไม่มีตองจะเก็บผักขาย ได้ประมาณวันละ 50 บาท ค่าใช้จ่ายได้แก่ค่าอาหาร ของใช้ และค่าขนมของลูกชายคนเล็ก เงินรายได้พอจะอยู่ได้ ทัศนคติทางการศึกษา “นางและสามีไม่ได้เรียนหนังสือ ถ้าลูกอยากเรียนก็ให้เรียน คิดว่าสามารถส่งให้ลูกเรียนได้ โดยเฉพาะลูกชายคนเล็กอยากให้เรียน” โดยให้เหตุผลว่า

“ถ้าไม่เรียนอยู่บ้านก็ต้องเป็นจู้ข้าคนอื่นเหมือนพี่ (หน่อตะเป๋อ)”

แต่เธอไม่บังคับลูกเรื่องเรียนและอาชีพ สำหรับความคิดเห็นต่อการกลับมาเรียนภายหลังจากมีครอบครัวแล้ว เธอเห็นว่า ลูกผู้หญิงที่มีลูกแล้วไม่ควรกลับมาเรียนหนังสือเพราะไม่รู้ว่าจะให้เรียนไปทำไม ส่วนการรับรู้เรื่องการเรียนการสอนในโรงเรียนนั้น คิดว่าครูคงเลือกดีแล้วจะสอนอะไรก็แล้วแต่ครู ในเรื่องการสอนอาชีพก็แล้วแต่ครู จะสอนหรือไม่สอนก็ได้

นางสาวหน่อตะเป๋อ (นามสมมุติ) อายุ 18 ปี ถิ่นบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ เธอเล่าว่าเธอจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตอนอายุ 15 ปี ซึ่งเพื่อนรุ่นเดียวกันเรียนชั้นมัธยมกันแล้วเธอไม่เรียนต่อ เพราะคะแนนไม่ค่อยดี ประกอบกับค่าใช้จ่ายในบ้านไม่พอ จึงไม่เรียน ได้ออกมาทำงานเลี้ยงเด็กเล็กที่ห้วยสิงห์ กินอยู่ที่บ้านนายจ้าง ได้ค่าจ้าง 2,500 บาทต่อเดือน ตอนนั้นดีใจมากที่หาเงินได้เยอะ แต่ก็ไม่เหลือเก็บ ทำได้เพียง 1 ปีเขาก็ไม่จ้างต่อ เพราะเด็กโตแล้ว จึงกลับมาอยู่บ้าน ทำตองครึ่งเก็บเห็ดหรือหาของป่ามาขาย อยู่บ้านได้ 2 – 3 เดือน เพื่อนก็ชวนไปอยู่เชียงใหม่ ไปเสิร์ฟถ้วยเดียวได้เดือนละ 2,500 บาท ทำอยู่ 2 เดือน แต่เงินไม่พอใช้เพราะค่าครองชีพที่เชียงใหม่แพง จึงกลับบ้านอยู่บ้านอีกประมาณ 4 – 5 เดือน ก็มีแฟน เป็นคนในหมู่บ้านแล้วไปทำงานเป็นแม่บ้านที่กรุงเทพฯ ทำได้สามเดือนกว่า ๆ ก็ตั้งท้อง ได้บอกสามีแต่เขาไม่สนใจก็เสียใจจึงกลับมาบ้านอีกครั้ง เพราะทำงานไม่ไหว พ่อกับแม่ไม่ได้ว่าอะไรได้แต่ให้กำลังใจ ตอนนี้ไม่ได้ติดต่อกับสามีเลย ซึ่งเขาได้ย้ายไปอยู่ที่อื่น จึงไม่รู้ว่าลูกคลอดได้ 2 เดือนแล้ว ขาดการติดต่อกัน แต่เธอยืนยันว่าสามารถเลี้ยงลูกเองได้ ทุกวันนี้ทำงานบ้านช่วยพ่อกับแม่ แต่ยังไม่ไปไหนหรือทำงานอะไรไม่ได้เพราะต้องดูแลลูก

หน่อตะเป้อเล่าให้ฟังว่าเคยมีความฝันว่าอยากจะเป็นตำรวจหญิงเพราะจะได้ปกป้องคุ้มครองคนในชุมชน แต่ตอนนี้อยากเปิดร้านขายของที่บ้านมากกว่าจะได้มีเวลาเลี้ยงลูก

ผู้วิจัยถามว่า ถ้าลูกโตแล้วจะกลับไปเรียนหรือไม่ เธอตอบว่า “มีลูกแล้วคงไม่กลับไปเรียนอีก เพราะไม่มีใครทำกัน” มุ่งทำงานเก็บเงินส่งลูกให้เรียนดีกว่า ส่วนการเรียน กศน. ก็คงไม่เรียน โดยให้เหตุผลว่า

“เพราะหัวไม่ดีไม่รู้จะเรียนทำไมมีลูกแล้วด้วย ถ้ามีเปิดสอนอาชีพก็คงสนใจ แต่ต้องดูว่ามีเวลาไปเรียนหรือไม่”

เธอฝันถึงอนาคตของลูกว่า

“ถ้าลูกโตอยากจะให้ลูกเรียนสูง ๆ จะพยายามเก็บเงินส่งลูก ไม่อยากให้ลูกใช้แรงงาน การใช้แรงงานได้เงินน้อยกว่าคนที่เรียนหนังสือ จะให้ลูกตั้งใจเรียนภาษาไทยจะได้คุยกับคนอื่นรู้เรื่อง”

## กรณีศึกษา 2

นายขามี่ (นามสมมุติ) ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เป็นพ่อของสะเอะ (นามสมมุติ) นั้บถือศาสนาอิสลาม เขาเล่าว่าครอบครัวของเขาอยู่ด้วยกัน 4 คน มีตัวเขา สะเอะลูกชายคนโต ลูกชายคนรองอายุ 15 ปี เรียนศาสนาอยู่ และลูกสาวคนเล็กอายุ 10 ปี เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ มีอาชีพขับรถรับจ้างส่งของ รายได้ไม่แน่นอน ประมาณเดือนละ 3,000 – 4,000 บาท เวลาที่เขาเจ็บป่วยสะเอะสามารถช่วยขับรถได้ หรือถ้าเขาต้องไปส่งของไกล ๆ สะเอะจะเป็นคนดูแลบ้านและน้อง ๆ บางครั้งที่ระยะทางไม่ไกลนักก็ไปด้วยกัน เพื่อช่วยกันยกของ เขาเล่าว่า

“ตอนแม่สะเอะตาย เขาอายุ 12 ปี น้องคนเล็กเพิ่งจะ 4 ปี จะทิ้งไว้บ้านคนเดียวไม่ได้ เมื่อก่อนแม่สะเอะเป็นคนดูแล สะเอะเป็นที่คนโตผมเลยให้มาดูแลน้องเขาเลยไม่ได้เรียนต่อ”

เขาย้ำว่าเขาตั้งใจจะให้ลูกเรียนศาสนาจนจบจะได้เป็นครูสอนศาสนา โดยให้ทรศนะว่า “เป็นครูใคร ๆ เขาก็ยกย่อง” เมื่อกกล่าวถึงอนาคตทางการศึกษาของลูก เขาเห็นว่า “เมื่อสะเอะหยุดเรียนไปหลายปี ก็ไม่จำเป็นต้องกลับเข้าเรียนอีกควรจะทำงานดีกว่า” ส่วนลูก ๆ คนอื่นก็จะส่งเท่าที่ส่งไหว มีความฝันอยากจะให้ลูกชายเป็น โต๊ะอิหม่ามหรือครูสอนศาสนาได้แล้วแต่เขา ส่วนลูกสาวอยากให้เป็นครูเป็นหมอ

นายสะเอะ อายุ 18 ปี ถือบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) สะเอะจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ ปี

ที่เรียนจบประถมศึกษาปีที่ 6 แม่ของเขาประสบอุบัติเหตุโดนรถชนเสียชีวิต หลังจากนั้นเขาจึงตัดสินใจเรียนศาสนาตามความต้องการของพ่อไม่ได้เรียนต่อในระบบ การเรียนศาสนามีสองทางคือไปเป็นโตะอิหม่ามกับเป็นครูสอนศาสนา โดยเรียนเกี่ยวกับคัมภีร์ ใช้เวลาเรียน 10 ปี แต่เขาเรียนได้ 3 ปีก็ลาออก เพราะมีความจำเป็นต้องกลับมาดูแลน้องที่ยังเล็กช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ พ่อต้องทำงานไม่มีใครดูแลบ้าน หน้าที่หลักได้แก่ หากับข้าวให้น้องกิน เคี้ยวนี้้องโตพอที่จะช่วยเหลือตนเองได้ เขาจึงช่วยพ่อขับรถส่งของด้วยรถกระบะส่วนตัวตามแต่จะมีผู้จ้าง เขาคิดที่จะเข้าไปทำงานในเมืองที่แม่สะเรียงหรือเชียงใหม่ โดยยังไม่รู้ว่าจะไปทำมาหากินอะไร แต่คิดว่า “คงดีกว่าอยู่ในหมู่บ้าน เพราะในหมู่บ้านไม่มีอาชีพอะไร” ส่วนแนวคิดในการกลับมาเรียนต่อนั้น เขาเห็นว่า “ถึงตอนนี้ น้องจะโตพอจะดูแลตัวเองได้ ผมก็ไม่อยากกลับไปเรียนแล้วอายุเขา เอาเวลาทำงานหาเงินดีกว่า” เขาตระหนักว่า “การเรียนช่วยให้ไม่ต้องทำงานหนักไม่ต้องตากแดด” แต่ฐานะทางครอบครัวไม่เอื้ออำนวย จึงอยากให้น้องเรียนมากกว่า ถ้ามีโอกาสจะได้เรียนเขาคิดว่าจะเลือกเรียนอะไรที่เป็นอาชีพมากกว่าเรียนตามปกติ เพราะหาเงินได้เร็วกว่า

### กรณีศึกษา 3

นางหน่อบอแซ (นามสมมุติ) ชาตินักรวมกะเหรี่ยง เป็นแม่ของณกอ (นามสมมุติ) ชี นักร้องศาสนาคริสต์ นางกล่าวว่าครอบครัวของนางมีอยู่ด้วยกัน 6 คนคือ สามี ตัวนาง ลูกสาวคนโตเรียนที่ศูนย์อพยพเรียนภาษากะเหรี่ยง ลูกชายคนรองเรียนที่ห้วยโผ ลูกชายคนที่ 3 ณกอชี่ และลูกสาวคนเล็กเรียนที่โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ สามีของนางทำงานรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้าน และนางหาทองตรึงรายได้ประมาณ 1,000 – 2,000 บาทต่อเดือน รายได้พอใช้บ้างไม่พอใช้บ้าง แต่อาศัยยืมจากญาติ นางปรารถนาให้ลูกเรียนหนังสือสูง ๆ จะได้ไม่ต้องลำบากไม่ต้องทำงานหนัก นางเล่าถึงสาเหตุที่ณกอชี่ต้องออกจากโรงเรียนเพราะครูมาบอกว่าลูกขโมยของเพื่อน ซึ่งครูได้เตือนหลายครั้งแล้วนางได้ดุลูกบ้างแต่ลูกก็ยังทำ ครูเลยไล่ออก แม้ว่าจะอยากให้ลูกได้เรียนแต่เมื่อโดนไล่ออกก็ต้องยอมรับสภาพ ไม่รู้จะทำอย่างไร การเรียนจบแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ของณกอชี่ ทำให้เขายังอ่านหนังสือไม่ออก พูดและฟังภาษาไทยไม่ค่อยได้ จึงไม่สามารถจะทำอาชีพอะไรนอกจากงานรับจ้างหรือหาของป่า นางได้วางอนาคตทางการศึกษาของลูกว่าอาจจะให้ไปเรียนที่ศูนย์อพยพ เพราะไม่ต้องเสียเงิน ซึ่งนางก็ไม่มีเงินเช่นกัน แต่ทั้งนี้ก็แล้วแต่ลูกว่าจะไปหรือไม่ไป

เด็กชายณกอชี่ อายุ 12 ปี ถิ่นบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ เขาบอกว่า

“ไม่ชอบโรงเรียน เพราะครูดุ แล้วก็ฟังภาษาไทยไม่รู้เรื่อง”



เขาอยากไปเรียนที่ศูนย์อพยพมากกว่าเพราะมีเพื่อนเยอะ ตอนอยู่บ้านมีเวลาว่างมากไม่ได้ทำอะไร เทียวเล่นกับเพื่อน ไม่ได้ช่วยงานที่บ้านเพราะพี่สาวเป็นคนทำ สำหรับอาชีพในอนาคตเขาคิดว่าคงทำงานในหมู่บ้าน แต่ยังไม่รู้ว่าทำอะไร แล้วก็ไม่ได้ไปไหนเพราะอยู่บ้านสบายดี สำหรับความคิดเกี่ยวกับการเรียนหนังสือ เขากล่าวว่าเขาไม่ชอบไปโรงเรียน เรียนไม่เก่ง เขาสนใจอาชีพช่างยนต์ ช่างไม้หรือช่างปูน แต่ไม่รู้ว่าเรียนอะไร ตอนที่ออกจากโรงเรียนก็ได้ช่วยพ่อหาของป่าบ้างแต่ไม่ค่อยได้ไป ส่วนใหญ่ไปหาเพื่อนและพี่แถว ๆ บ้านมากกว่า เขากล่าวว่าพ่อคิดว่าแม่ แม่จะไม่ค่อยว่าเขาเท่าไร เวลาทำผิดแม่จะดุ แต่ไม่ดี พ่อจะตีบ้างแต่ส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยได้ตี เรื่องที่ถูกลงโทษ ได้แก่ เรื่องการลาออกจากโรงเรียน ซึ่งพ่อแม่อยากให้เรียนแต่เขาไม่ชอบเรียน

#### กรณีศึกษา 4

นางชนิดานี (นามสมมุติ) ชาตินพัตร์กะเหรี่ยง เป็นแม่ของไบคอร่า (นามสมมุติ) นับถือศาสนาอิสลาม นางเล่าว่าครอบครัวของนางมีอยู่ด้วยกัน 4 คน มีนาง ไบคอร่าลูกชายคนโต ลูกชายคนรอง เรียนที่โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ลูกสาวคนเล็กเรียนโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 นางเล่าว่า “ตอนนี้ไม่ค่อยได้ทำอะไร เพราะไม่มีตอ้งให้เก็บ แทบจะไม่มีรายได้เลย โดยให้เหตุผลว่าไม่รู้ว่าทำอะไร ในหมู่บ้านไม่มีพื้นที่สำหรับเพาะปลูก อาชีพอื่นก็ไม่มีทำ” การออกไปนอกหมู่บ้านก็เป็นห่วงลูกและข้อสำคัญนางพูดและอ่านภาษาไทยไม่ได้ ไปไหนก็คงลำบาก เงินที่ใช้จ่ายนั้นได้จากการไปรับจ้างทั่วไปของลูกชาย อาหารก็หาจากป่า ส่วนใหญ่เงินไม่พอใช้จะขอยืมจากเพื่อน หน้าทำตองจะมีรายได้ประมาณ 160 บาทต่อวัน แต่ช่วงที่ไม่ได้ทำก็ไม่ มีเงิน รายได้ต่อเดือนประมาณ 2,000 – 3,000 บาท ค่าใช้จ่ายจะมีค่าอาหารและค่าของใช้ในบ้าน เมื่อก่อนตอนสามียังไม่ตาย สามีจะเป็นคนหาเงินจากการทำงานรับจ้าง ซึ่งสบายกว่าตอนนี้ ถ้าไบคอร่าไม่ออกมาทำงาน นางก็ไม่รู้จะหาเงินมาใช้จ่ายได้อย่างไร นางเห็นความสำคัญของการศึกษา ต่ออนาคตของลูกว่า “แม้ว่าไม่เคยเรียนหนังสือแต่ก็อยากให้ลูกได้เรียนเพราะอยากให้ทำงานสบาย ๆ หาเงินได้เยอะ ๆ ส่วนลูกอยากจะเป็นอะไรก็แล้วแต่ลูก คนไม่ได้หวังอะไร ส่วนลูกอีกสองคนก็อยากให้เรียนเยอะ ๆ ” สำหรับการรับรู้และความคาดหวังต่อการเรียนการสอนในโรงเรียนของลูก นั้น นางไม่รู้ว่าโรงเรียนสอนอะไรแต่คิดว่าคงอยู่แล้ว และก็ไม่ได้อยากให้เพิ่มอะไร เพียงแต่อยากให้ลูกเรียนเยอะ ๆ ถ้ามีเงินก็จะส่งให้เรียนสูง ๆ

นายไบคอร่า อายุ 15 ปี ถิ่นบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) เขาจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ ปีที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พ่อของไบคอร่าเสียชีวิต เขาจึงไม่ได้เรียนต่อ เขากล่าวว่า “ถึงจะเรียนไม่ค่อย

เก่งแต่ก็อยากไปโรงเรียน แม้ว่าจะอ่านภาษาไทยไม่ค่อยออก แต่ก็อยากเรียนอยากมีความรู้” เขาแสดงทรรศนะว่า “ถ้าได้เรียนหนังสือเวลาทำงานจะได้เงินเยอะกว่า” การที่พ่อตายเขาต้องออกมาทำงาน เพราะแม่ไม่มีเงินส่งเสีย เขายังมีน้องอีกสองคน และคิดว่าจะต้องดูแลครอบครัวแทนพ่อ ถ้าเขาเรียนต่อก็จะไม่มีใครช่วยแม่ รายได้จากการหาของป่าหรือเก็บตองของแม่เพียงคนเดียวนั้นได้เงินไม่มากนัก บางทีก็ไม่ได้เลย เขาได้ช่วยครอบครัวโดยเก็บเห็ดขายในวันเสาร์อาทิตย์ เขาฝันไว้ว่าถ้าเรียนหนังสือเขาอยากเป็นช่าง ช่างอะไรก็ได้ ช่างไม้ช่างปูน จะช่วยให้แม่สบาย ไม่ต้องไปบนเขา แต่จากข้อจำกัดที่ต้องดูแลครอบครัว เขาจึงไม่สามารถไปเรียนที่อื่นได้ แม้ว่าสถานทีนั้นจะมีการสอนในอาชีพที่เขาต้องการก็ตาม เขาเน้นว่า

“ถ้าผมมีโอกาสได้เรียนผมอยากเรียนอาชีพมากกว่าสายสามัญ ผมเรียนไม่เก่งอยากจะทำางานเร็ว ๆ มากกว่า”

ผู้วิจัย ถามว่า ถ้าน้องโตแล้วและพอจะมีเงินบ้าง ใบดูราอยากเรียนหนังสืออีกครั้งไหม เขาตอบว่า

“ไม่เรียนแล้ว เพราะคนที่นี่ถ้าออกมาแล้วไม่มีใครกลับไปเรียนอีก คงจะทำงานมากกว่า”

#### กรณีศึกษา 5

นางเบะชิโพ (นามสมมุติ) ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เป็นแม่ของเด็กชายวาริช (นามสมมุติ) นับถือศาสนาคริสต์ นางเล่าว่า ครอบครัวของนางอยู่กันทั้งหมด 3 คน มีตัวนาง พ่อของนาง เด็กชายวาริช นางเล็กกับสามีที่เป็นคนไทยมาหลายปีแล้ว มีลูกสาวด้วยกัน 1 คน พ่อของนางเป็นคนเลี้ยงดู ตอนนี้เรียนที่เชียงใหม่ปิดเทอมถึงจะกลับมาหานาง ลูกสาวของตนมีสัญชาติไทย สามีจะติดต่อให้เงินลูกสาวและจัดการเรื่องโรงเรียนของลูก แต่ไม่เคยส่งเงินให้นาง จึงไม่มีรายได้อะไร นางต้องดูแลพ่อซึ่งป่วยเป็นอัมพาต ค่าใช้จ่ายได้จากวาริชไปรับจ้างทำงาน ตอนนี้นางก็เพิ่งไปเอาหมูที่เขาแจก 3 ตัวจาก อบต.ท่าต่าฝั่งมาเลี้ยง ยังเลี้ยงไม่ค่อยเป็น ได้แต่ปล่อยมันหากินเองแถวบ้าน นางมีค่าใช้จ่ายหลักคือ ค่ายาของพ่อ ประมาณ 1,000 ต่อทุก ๆ สามเดือน ต้องไปรับยาจากโรงพยาบาลแม่สะเรียง ซึ่งญาติให้มาบ้าง ยืมเพื่อนบ้าง ญาติจะให้เงินนางประมาณปีละ 2,000 บาท แต่ก็ไม่พอใช้ เพราะนางไม่มีรายได้ นางเปิดเผยว่า นางมีลูกเพียงคนเดียวคือลูกสาวที่เกิดกับคนไทย ส่วนวาริชเป็นเด็กกำพร้านางสงสารจึงเลี้ยงไว้ ซึ่งวาริชไม่รู้เรื่องนี้ แต่นางก็รักและเลี้ยงดูเช่นลูก เพราะเลี้ยงมาตั้งแต่ยังไม่รู้ความ นางเล่าว่าเคยเรียนที่โรงเรียนฝรั่งจึงพูดภาษาอังกฤษได้คล่อง สามารถสอนภาษาอังกฤษให้ลูกได้และสามารถฟังและพูดไทยได้ชัด เพราะเคยไปเรียนที่แม่สอด แต่ก็เลิกเรียนเพราะเป็น

โรคหัวใจ ร่างกายไม่ค่อยแข็งแรง แม้ว่าวาริชจะสมองไม่ดีแต่ก็อยากให้ลูกมีความรู้ติดตัว จึงสอนอย่างช้า ๆ นางวางอนาคตของลูกไว้ว่า

“ไม่คิดจะให้วาริชเรียนต่อเพราะเรียนไปก็ไม่มีประโยชน์สมองไม่ดี ให้ทำมาหากินในหมู่บ้าน ได้ก็พอและช่วยดูแลนางดีกว่าเพราะนางป่วยบ่อยทำงานหนักไม่ได้ ถ้าวาริชสมองดีตนก็จะให้เรียน”

เด็กชายวาริช อายุ 14 ปี ถีอบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) วาริชจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ เมื่อเรียนจบเขาตัดสินใจไม่เรียนต่อ โดยให้เหตุผลว่า “เขาไม่ชอบเรียน เรียนไม่รู้เรื่อง ครูดุ” ขณะที่เรียนเมื่อเรียนไม่ทันเพื่อนนั้นเขาต้องการให้ครูสอนช้า ๆ เมื่อเขาออกจากโรงเรียน แม่เป็นผู้สอนภาษาอังกฤษให้ แต่ไม่ได้สอนทุกวัน นาน ๆ ครั้ง เขาชอบให้แม่สอนมากกว่า เพราะแม่สอนช้ากว่าครู และที่สำคัญเขาก็กลัวครูมากกว่าแม่ เขาเล่าว่าเมื่อโรงเรียนเปิดเทอมน้อง ๆ ก็จะกลับไปโรงเรียนกันหมดไม่มีใครดูแลแม่ เขาอยากดูแลแม่เพราะแม่เป็นโรคหัวใจ จากสภาพครอบครัวเช่นนี้ทำให้เขาไม่ชอบเรียนอยากจะทำงาน เขาได้ช่วยเหลือครอบครัวโดยหาออกคินกับชะอมในป่า ปลูกถั่ว แดง บวบ ถั่วฝักยาว กัวยาว แลว ๆ บ้าน ถ้าเหลือก็เอาไปขาย แต่ปลูกได้เพียงเล็กน้อย เพราะไม่มีที่ บางครั้งรับจ้างล้างหัว ใต้วันละ 40 – 50 บาท แต่ก็ไม่ได้มีคินมาจ้างทุกวัน มีทำต้องตรึงบ้าง เขาเล่าว่า เมื่อก่อนมีคินซื้อเยอะ ขับรถเข้ามาซื้อกันเป็นจำนวนมาก แต่เดี๋ยวนี้น้อยมีคินซื้อ สำหรับอาชีพในอนาคต เขาคาดว่าคงทำงานรับจ้างอยู่ที่บ้าน ไปเรื่อย ๆ ไม่อยากเรียนทั้งสายสามัญและสายอาชีพเพราะหัวไม่ดี อยากทำแบบที่ทำอยู่ เขาไม่มีแนวคิดในการประกอบอาชีพอื่น จึงใช้เวลาว่างในการนอนอยู่ที่บ้านเท่านั้น

## กรณีศึกษา 6

นางคาโร (นามสมมุติ) แม่ของเด็กหญิงคาราณี (นามสมมุติ) นับถือศาสนาอิสลาม นางกล่าวว่าครอบครัวของนางอยู่กันทั้งหมด 5 คน มีตัวนาง สามีนี ลูกสาวคนโตอายุ 15 ปี ไปอยู่กับพี่ที่อื่น คาราณีลูกสาวคนที่สอง ลูกชายคนที่สาม อายุ 10 ปี เรียนที่โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ลูกสาวคนที่ อายุ 3 ปี ยังไม่ได้ไปโรงเรียน และตอนนี้นางตั้งครรถ์ได้เจ็ดเดือนและป่วยบ่อย จึงทำอะไรไม่ค่อยสะดวก แต่คาราณีก็ช่วยขายของและทำงานบ้านได้ สามีนีมีอาชีพรับจ้างทั่วไป มีรายได้ประมาณวันละ 60 บาท ส่วนนางขายของได้วันละ 50 – 60 บาท เงินไม่ค่อยพอใช้ เพราะบางวันไม่มีงานรับจ้างหรือขายของไม่ดี แต่ก็ประหยัดเอา ไม่มีเงินเหลือเก็บแต่มีใช้ในแต่ละวันเท่านั้น นางกับสามีนีเคยเรียนที่พม่าจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 แล้วก็ไม่ได้เรียนต่ออีกเลยนางตระหนักดีว่า

“การเรียนนั้นดี ทำให้ได้ทำงานที่ดี อยากให้ลูกเรียน แต่ไม่มีเงินและมีลูกหลายคน”

นางคิดว่าถ้ามีเงินก็อยากให้ลูกเรียนจบปริญญาเป็นหมอเป็นครู จะได้มาช่วยชุมชน แต่ตอนนี้คาราณีไม่ได้เรียนจึงหวังให้ลูกขายของอยู่กับบ้าน ไม่อยากให้ไปไหน เพราะคาราณีช่วยงานได้มาก แต่นางก็ยังเปิดโอกาสทางการศึกษาให้ลูกว่า

“ถ้าวันข้างหน้าพอมีเงินแล้วคาราณีอยากเรียนก็คงตามใจลูกให้ลูกตัดสินใจเอง แต่ถ้าลูกแต่งงานแล้วก็คงไม่ให้เรียนแล้ว ให้ดูแลครอบครัวอยู่ที่บ้าน”

เด็กหญิงคาราณี อายุ 13 ปี ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ถิ่นบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) คาราณีจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ คาราณีบอกว่าเธอมีความฝันหลายอย่างเธออยากจะทำร้านขายของที่มิชของขายมากกว่า ที่บ้านเธอขายอยู่ในขณะนี้ หรือถ้าเธอได้เรียนก็อยากจะทำระดับปริญญา อยากจะเป็นครู จะได้มาสอนน้อง ๆ ในหมู่บ้าน เธอเล่าว่า

“ชอบไปโรงเรียน สนุกดีได้เจอเพื่อน ครูก็ใจดี”

หลังจากจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้ว เธอกงไม่เรียนต่อ เพราะที่บ้านไม่มีเงิน เธอรู้ว่าการไปเรียนที่ห้วยโศต้องใช้เงิน แม้ว่าจะไม่ต้องเสียเงินค่าเทอม แต่ก็ต้องเสียค่าขนม ค่าเดินทาง ค่าของใช้ ส่วนปัญหาเรื่องเพื่อนไม่มีเพราะมาจากหมู่บ้านเดียวกัน การกิจของคาราณีขณะอยู่ที่บ้าน ได้แก่ ช่วยแม่ขายขนมเส้น (ขนมจีน) แล้วก็ขายของและขนม เธอทำหน้าที่หุงข้าว ดูแลบ้าน เพราะตอนนี้แม่ตั้งครุภักจึงทำงานไม่ไหวและแม่ก็ป่วยบ่อย ในเวลาว่างเธอมักจะนั่งเล่นและเฝ้าร้าน ถ้าน้องอยู่ก็จะสอนภาษาไทยให้ เธอย้ำว่าการที่เธอพูดภาษาไทยชัดเพราะได้พูดบ่อย ๆ โดยพูดกับน้องเป็นภาษาไทยตลอด เธอให้ความสำคัญกับภาษาไทยว่า “ถ้าอ่านเขียนได้จะเป็นประโยชน์อย่างมากเวลาพาแม่ไปโรงบาลก็สามารถคุยกับคนอื่นรู้เรื่อง อ่านให้แม่ฟังได้ว่ากินยาตอนไหน จึงอยากให้น้องพูดไทยได้” สำหรับทัศนคติต่อการเรียนเธอกล่าวว่า “ถ้าได้เรียนคงเลือกเรียนสายสามัญมากกว่าสายอาชีพ เพราะคิดว่าเรียนสายสามัญเรียนหลายอย่างกว่าได้ความรู้มากกว่า” ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการกลับมาเรียนต่อหลังจากหยุดเรียนนั้น เธอกล่าวว่า

“คงไม่เรียน เพราะถึงตอนนั้นอายุก็มากแล้ว ซึ่งไม่มีใครเขาเรียนกัน และเพื่อนที่อายุเท่ากันคงได้เลื่อนชั้นหมดแล้ว”

### กรณีศึกษา 7

นางจันทร์ศรี (นามสมมุติ) ชาติดันทุไทยใหญ่ เป็นพี่สาวของอัมพร (นามสมมุติ) นับถือศาสนาคริสต์ จันทร์ศรีกล่าวว่าตอนนี้ที่บ้านอยู่กัน 7 คน มีตัวนาง สามี ลูก 3 คน อัมพรน้องสาว และน้องชายคนเล็ก อายุ 11 ปี เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ แม่ของตนเองเสียชีวิตไป 2 – 3 ปีแล้ว ส่วนพ่อไปทำงานรับจ้างทั่วไปที่เชียงใหม่ ไปได้ประมาณปีกว่า พ่อจะส่งเงินกลับมาให้เดือนเว้นเดือนครั้งละ 2,000 – 3,000 บาท สามีทำงานรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้านได้วันละประมาณ 150 บาท เดือนหนึ่งทำสัก 10 วัน รายได้ในครอบครัวก็พอใช้พอจ่าย แต่ไม่มีเงินเก็บ นางเรียนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ แต่ไม่ได้เรียนต่อเพราะครอบครัวไม่มีเงินและไม่มีสัญชาติ จึงไม่รู้ว่าโรงเรียนจะรับเข้าเรียนหรือไม่ ได้ออกมาทำงานเก็บของป่าขายในหมู่บ้าน แล้วก็แต่งงานมีลูก จึงไม่คิดจะกลับไปเรียนอีกเพราะมีลูกแล้ว คนมีลูกแล้วไม่ต้องเรียน จันทร์ศรีได้กล่าวถึงการเรียนของอัมพรว่า “ดีแล้วที่อัมพรไม่เรียนต่อ เพราะเรียนไปก็เสียเปล่า สมองไม่ดี ถ้าอัมพรเรียนได้ก็อยากให้เรียนแต่คิดว่าคงเรียนไม่ได้ สมองมันไม่ไป”

นางสาวอัมพร อายุ 15 ปี ถือบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) อัมพรมีโอกาสเรียนแค่ชั้นอนุบาล 2 ที่โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ หลังจากนั้นก็ออกมาอยู่บ้าน เนื่องจากอาการป่วยเป็นปอดบวมตั้งแต่ตอนอายุ 4 เดือนและกินยาเรื่อยมาจนถึงอายุ 8 ปี ซึ่งหมอที่รักษายกบอกว่าเธอมีอาการทางสมอง ในขณะที่เรียนครูบอกว่าไม่ต้องมาเรียนแล้วเพราะอัมพรเรียนไม่ทันเพื่อน เธอเล่าว่า “เธอสมองไม่ค่อยดีและหัวช้า จะบอกจะสอนอะไรต้องสอนซ้ำ ๆ และสอนหลาย ๆ ครั้ง ตอนนี้เธอมีอาชีพรับจ้างซักผ้าด้วยมือ ครั้งละ 20 บาท ซักสามครั้งต่อสัปดาห์ เธอมีรายได้ประมาณ 60 บาทต่อสัปดาห์ แต่ได้ยกให้พี่สาวหมด เพราะไม่ได้ใช้อะไร แม้ว่าจะมีเวลาว่างมากแต่ก็ไม่อยากเรียนหนังสือ ชอบอยู่บ้านมากกว่า ชอบเล่นกับหลาน (ลูกของพี่สาว) เธอไม่ชอบเรียนหนังสือ โดยย้ำว่า

“สมองไม่ดีไม่อยากเรียน ต่อให้สมองดีเธอก็ไม่อยากเรียน แต่ถ้ามีการสอน เลี้ยงเด็กก็สนใจอยากเรียน เพราะชอบเด็กแล้วอาจจะไปรับจ้างเลี้ยงตามบ้านก็ได้”

### กรณีศึกษา 8

นางหล้า (นามสมมุติ) ชาติดันทุกะเหรี่ยง เป็นแม่ของทะเล (นามสมมุติ) นางหล้ากล่าวว่าครอบครัวของนางอยู่กันทั้งหมด 5 คน มีตัวนาง สามี ทะเลลูกชายคนโต ลูกสาวคนที่สอง อายุ 12 ปี เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ ลูกชายคนเล็ก อายุ 10 ปี เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ สามีมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ตัวนางเก็บของป่าและทำ

ตองชาย มีรายได้รวมกันประมาณ 2,000 บาทต่อเดือน ซึ่งก็พอใช้ นางแสดงทรรศนะเกี่ยวกับการศึกษาว่า “แม้ว่านางกับสามีไม่เคยเรียนหนังสือแต่ก็อยากจะส่งลูกให้เรียนสูง ๆ เพราะบางอย่างที่ไม่รู้จะได้ถามจากลูกได้” การที่ลูกจะเรียนหรือไม่เรียนก็ได้แล้วแต่ลูก ถ้าอยากเรียนก็จะส่ง ถ้าไม่เรียนก็ไม่บังคับ อย่างทะเลไม่เคยเรียนก็ให้ลูกตัดสินใจเอง ตอนแรกก็มีตีบ้างบังคับให้ไป แต่ลูกไม่ไปก็ไม่รู้จะทำอย่างไร แต่ถ้าลูกคนอื่น ๆ อยากเรียนต่อก็จะส่ง นางได้วางอาชีพในอนาคตของลูกว่าอยากให้ลูกทำงานที่บ้าน ไม่กล้าให้ไปทำอะไรไกล เพราะไม่มีบัตร (บัตรประชาชน) กลัวลูกโดนจับ แต่การทำอาชีพในหมู่บ้านก็ลำบากเพราะไม่มีพื้นที่ให้ทำกินเลย จะเพาะปลูกอะไรก็ไม่ดี คงต้องทำงานรับจ้างไปเพราะไม่ได้เรียน ถ้าเกิดได้เรียนอยากให้เป็นครู เป็นหมอ

เด็กชายทะเล อายุ 13 ปี ถี้อบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วยเลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) นับถือศาสนาคริสต์ ทะเลจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ เมื่อยังเด็กทะเลเคยอยู่กับยายที่ศูนย์อพยพมาก่อน ที่ศูนย์อพยพจะพูดภาษาพม่า ภาษากะเหรี่ยง มีสอนภาษาอังกฤษบ้าง ไม่มีสอนภาษาไทย เขาไม่ชอบไปโรงเรียน โดยให้เหตุผลว่า “ฟังภาษาไทยไม่รู้เรื่อง ไม่ชอบไปเรียน ไม่ชอบอ่านหนังสือ” ทำให้ตอนเรียนสอบตก 3 วิชา แต่ไม่ได้บอกพ่อกับแม่เพราะไม่มีใครถาม ทะเลไม่เคยเล่าเรื่องที่โรงเรียนให้พ่อแม่ฟัง บอกแม่แค่ว่าไม่ชอบไปโรงเรียนฟังไม่รู้เรื่อง แม่ก็บอกให้ถามครูถามเพื่อน แต่เขาไม่ยอมถามและการบ้านถ้าทำไม่ได้ก็ไม่ทำ ผลการเรียนไม่ดีขึ้น เขาบอกว่าชอบดูทีวีมากกว่า อนาคตก็ยังไม่ว่าจะทำอะไร ฝันอยากไปเมืองนอกเพราะมีคนที่ศูนย์อพยพได้ไปเมืองนอก ภารกิจขณะอยู่บ้าน ได้แก่ ช่วยแม่ดูบ้าน หุงข้าว เก็บตอ แต่ส่วนใหญ่จะไปอยู่บ้านรุ่นพี่แล้ว ๆ บ้าน ไปร้องเพลง ดูทีวี ผู้วิจัยถามว่าถ้าฟังภาษาไทยได้จะอยากเรียนหรือไม่ ทะเลตอบว่าก็อาจจะเรียน แต่ก็ไม่รู้เหมือนกัน ส่วนการเรียนอาชีพนั้นไม่ชอบเรียนเพราะไม่รู้จะเรียนอะไร

#### กรณีศึกษา 9

นางมาตินุ (นามสมมุติ) ชาติพันธุ์ไทใหญ่ เป็นแม่ของอ่องชิงทุน (นามสมมุติ) นางกล่าวว่าครอบครัวของนางมีกันทั้งหมด 5 คน มีตัวนาง สามี อ่องชิงทุนลูกชายคนโต และลูกสาวอีกสองคน เรียนอยู่โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ นางเล่าว่าตอนนี้เงินที่ใช้จ่ายในครอบครัวมาจากการที่นางไปเก็บตอ หาเห็ดและของป่ามาขาย ส่วนสามีรับจ้างทั่วไปแต่ไม่ค่อยได้ทำเพราะติดเหล้า วัน ๆ กินแต่เหล้า รายได้ประมาณ 2,000 บาทต่อเดือน ซึ่งไม่พอใช้ เวลาจะซื้อของก็ไปขอเขาลงชื่อไว้ก่อน ถ้ามีเงินแล้วค่อยเอาไปจ่าย ไม่งั้นก็ไม่มีกิน นางเล่าว่านางเคยเรียนหนังสือถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 แล้วไม่ได้เรียนต่อ เพราะสาเหตุหลายประการ ได้แก่ ไม่อยากเรียน ไม่มีเงินเรียน ไม่มีของแจกเหมือนตอนนี้ ชุดก็ไม่

มีให้และเสียเงินเยอะ แต่นางก็หวังอยากให้ลูกได้เรียนหนังสือ ให้อ่านออกเขียนได้ก็ยังมี แต่ถ้าลูกไม่  
อยากเรียนก็บังคับไม่ได้ ด้วยเหตุผลที่ว่า ไม่มีเงินค่าขนมให้ลูก พออ่องชิงทุนออกจากโรงเรียนมาอยู่  
บ้าน ก็ไม่ได้ทำงานอะไร เพราะไม่ค่อยมีคนมาจ้าง เมื่อญาติมาบอกว่าจะพาถูกไปฝากให้เป็นเด็กวัดพอ  
อายุ 18 พระจะพาไปทำบัตร์ นางเห็นว่าดี ถ้าอยู่บ้านก็ไม่ได้ทำอะไร ไปเป็นเด็กวัดน่าจะดีกว่า อย่าง  
น้อยก็มีข้าวกินอิ่ม วันที่ลูกได้ทำบัตร์แล้วลูกอยากจะทำงานอะไรก็คงแล้วแต่ลูก ไม่ต้องห่วงแล้ว

นายอ่องชิงทุน อายุ 16 ปี ถือบัตร์หมายเลขศูนย์ (บัตร์ที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วย  
เลข 0 เป็นบัตร์ที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะ  
ทางทะเบียน) นับถือศาสนาพุทธ อ่องชิงทุนจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนบ้านแม่  
สามแลบ หลังจากนั้นเขาไม่ได้เรียนต่อ เนื่องจากไม่อยากเรียน และผลการเรียนของเขาอยู่ในระดับที่  
ไม่ดีนัก ได้เกรดเฉลี่ย 1.66 เขาคิดว่าเขาน่าจะออกมาทำงานดีกว่า อีกอย่างพ่อแม่ก็ไม่มีเงินค่าขนมให้  
เขาหวังไว้ว่าวันหนึ่งเมื่อเขาสามารถหาเงินได้จากการไปรับจ้างในตัวเมือง เขาคงจะได้เงินมากกว่าการ  
ทำงานในหมู่บ้าน ภายหลังจากออกจากโรงเรียนแล้วเขาได้อยู่บ้านช่วยแม่ทำงานบ้าน ไปหาของป่า ทำ  
ตองตริง เก็บตอง และทำงานรับจ้างทั่วไปตามแต่จะมีผู้จ้าง ทำได้ประมาณเกือบปี ก็มีญาติที่ไปอยู่  
เชียงใหม่กลับมาที่แม่สามแลบ และบอกแม่ของเขาว่าจะพาอ่องชิงทุนไปฝากให้เป็นเด็กวัดที่วัดแห่ง  
หนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ พออายุครบ 18 ปี พระท่านก็จะพาไปทำบัตร์ ก็จะได้เป็นคนไทย หลังจากนั้น  
จะไปไหนมาไหนก็สะดวก แล้วค่อยไปหางานทำ อ่องชิงทุนจึงตัดสินใจไปเชียงใหม่กับญาติ ด้วย  
เหตุผลที่ว่าจะไม่เป็นภาระให้พ่อแม่ แล้ววันหนึ่งเมื่อมีบัตร์จะได้หางานทำแล้วส่งเงินกลับมาให้พ่อกับ  
แม่ ขณะอยู่วัดเขาก็ทำหน้าที่เหมือนเด็กวัดคนอื่น ๆ พระสอนเขียนอ่านภาษาไทย ทำให้เขาพอจะอ่าน  
หนังสือได้ เขาเล่าถึงปัญหาตอนที่ไปอยู่วัดแรก ๆ ว่าพูดไทยไม่ชัด ทำให้คนล้อเลียนและโดนแกล้ง แต่  
ตอนหลังเป็นเพื่อนกันหมด และเขาสามารถพูดไทยได้ดีขึ้น นาน ๆ ครั้งถึงจะได้กลับบ้านเยี่ยมบ้าน เขา  
ฝันไว้ว่าถ้าเขาได้บัตร์ประชาชนแล้วก็จะหางานทำในเชียงใหม่ต่อไป

#### กรณีศึกษา 10

นายมู (นามสมมุติ) ชาตพันธ์ไทใหญ่ เป็นบิดาของเด็กหญิงซาเอ (นามสมมุติ) นับถือ  
ศาสนาพุทธ นายมู เล่าว่าตนมีลูก 4 คน ลูกสาวคนโตแต่งงานแล้วไปทำงานเป็นลูกจ้างร้านขาย  
ก๋วยเตี๋ยวที่เชียงใหม่ นาน ๆ จะกลับบ้านสักครั้ง ไม่เคยส่งเงินมาให้ตนเองเลย ลูกชายคนที่ 2 ไป  
ทำงานที่กรุงเทพฯ ส่งเงินมาให้ปีละประมาณ 10,000 บาท ลูกชายคนที่สามก็แต่งงานไปแล้วอยู่ใน  
หมู่บ้านแต่ไม่ได้กลับบ้านเดียวกัน ตอนนี้ที่บ้านอยู่กัน 5 คน มีตัวเขา ภรรยา ซาเอ ลูกสาวของซาเอ  
แล้วก็หลานสาว (ลูกของลูกสาวคนโต) เขาทำอาชีพเผาถ่านและทำงานรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้าน  
ภรรยาหาของป่าขาย มีรายได้เดือนละประมาณ 1,000 - 2,000 บาท ตัวเขากับภรรยาไม่ได้เรียน

หนังสือ พี่นอยากให้ลูกได้เรียนหนังสือ แต่ก็ไม่สามารถส่งลูกได้เพราะไม่มีเงิน เขาคาดว่า “อย่าง มากก็คงส่งได้แค่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และอยากให้ลูกชายเรียนมากกว่าลูกสาวเพราะลูกชายส่ง เงินมาให้ส่วนลูกสาวไม่เคยส่งเงินมาเลย” ตอนนี้นักก็โตมีครอบครัวกันหมด ไม่มีใครได้เรียนต่อ แล้ว อยากให้หลานได้เรียนสูง ๆ จะได้ทำงานไม่หนักได้เงินมาก ๆ ผู้วิจัยถามว่าถ้ามีลูกแล้วกลับไป เรียนหนังสือได้หรือไม่ นายตอบว่าได้ แต่ไม่อยากให้เรียนแล้วเพราะไม่มีเงินส่ง อีกอย่างหนึ่งซา เอก็มีลูกสองคนถ้าไปเรียน จะไม่มีใครดูแลลูก เขายังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาของลูกอีก ว่า ถ้าเลือกได้ก็อยากให้ลูกเรียนอาชีพ เพราะคิดว่าจะเอามาใช้ได้ ถ้าไปเรียนเย็บผ้าก็จะได้เย็บเสื้อผ้า ใส่เองได้

เด็กหญิงซาเอ อายุ 14 ปี ถิ่นบัตรหมายเลขศูนย์ (บัตรที่มีเลขประจำตัว 13 หลักที่นำหน้าด้วย เลข 0 เป็นบัตรที่ใช้แสดงตนสำหรับบุคคลที่ไม่มีชื่อในระบบทะเบียนราษฎรหรือบุคคลที่ไม่มี สถานะทางทะเบียน) ซาเอจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 5 จากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ และ ต้องออกจากโรงเรียนเนื่องจากเธอตั้งครรภ์ ซาเอบอกว่าเธออยากเรียนให้จบถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อจะไปทำงานเป็นแม่บ้าน หรืออาจจะแต่งงานมีครอบครัว แต่ตอนนี้เหตุการณ์เปลี่ยนไปจึงไม่ อยากเรียนเพราะมีลูกแล้ว ขอทำงานเลี้ยงดูลูกให้ลูกได้เรียนหนังสือดีกว่า เธอบอกว่าเธอเป็นคนขี้ เกียจเรียนหนังสือและครูก็ดุจึงไม่ชอบเรียนนัก พอตั้งครรภ์ องค์กรพัฒนาเอกชนก็ได้เข้ามาดูแล และพาไปอยู่ที่มูลนิธิบ้านดอกไม้ป่าที่เชียงใหม่ ที่นั่นมีครูฝรั่งสอนภาษาอังกฤษและมีกิจกรรมให้ ทำ มีงานให้ทำ รอจนกว่าจะคลอดลูก มีเงินเดือนให้ เดือนละ 2,500 บาท แต่พี่สาวที่ไปเป็นลูกจ้าง ร้านขายกล้วยเตี่ยวในเชียงใหม่ก็มาเอาเงินไปหมด จึงไม่มีเงินเก็บ เธออยู่ที่ศูนย์ดอกไม้ป่าได้ประมาณ สองปีกว่าจึงกลับมาอยู่ที่หมู่บ้าน เพราะขณะอยู่ที่ศูนย์พี่สาวก็มาเอาเงินไปหมดจนไม่ได้ใช้เงินเลย ไม่มีเงินเป็นของตัวเอง จึงคิดว่ากลับบ้านมาทำงานดีกว่า เมื่อกลับมาอยู่บ้านได้สักพักก็ท้องอีก (ถูก พี่เขยข่มขืนซึ่งพ่อก็ได้ไล่พี่เขยออกจากบ้านไปแล้ว) ซาเอบอกว่าไม่อยากกลับไปศูนย์แล้วอยากอยู่ บ้านมากกว่า ยังไม่รู้ว่าจะอนาคตจะทำอะไร ก็คงจะเก็บของป่าขาย จนกว่าลูกจะโต เธอฝันถึงอาชีพใน อนาคตว่า หลังจากคลอดลูกแล้ว อยากให้พ่อแม่ช่วยดูแลลูกให้ จะไปหางานทำที่แม่สะเรียงหรือ เชียงใหม่ ตอนนี้เธอตั้งครรภ์ได้ 7 เดือนแล้วก็ทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ช่วยแม่กวาดบ้านถูบ้าน ไม่ค่อย ไปได้ไปหาของป่า อีกอย่างลูกคนแรกก็ยังเล็กอยู่

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าซาเอได้เลี้ยงลูกของเธอโดยการให้นมชั้นหวานชงละลายน้ำแล้วใส่ขวด ให้ลูก ผู้ศึกษาถามว่า เธอไม่รู้หรือว่าการให้นมชั้นหวานนั้นได้สารอาหารไม่เพียงพอ ซาเอบอกว่า เธอไม่รู้ แต่ถึงยังไงก็ไม่มีเงินซื้ออย่างอื่นให้ลูกและคิดว่านมชั้นหวานก็เป็นนมเช่นกัน ได้ให้ลูก กินมานานแล้วก็ไม่เห็นเป็นอะไร



ผู้ศึกษาถามซาเอว่า เธออยากจะเรียนอาชีพอะไรหรือไม่ที่ไม่ต้องออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ซาเอบอกว่า

“ที่นี่ไม่มีอาชีพอะไรให้ทำเพราะไม่มีที่ นักท่องเที่ยวก็ไม่มี ก็ไม่รู้เหมือนกันว่าอยากจะเรียนอะไร ฉันต้องการเป็นแม่บ้านทำงานบ้านเท่านั้น และคิดว่าคงไม่ต้องเรียนเพราะทำงานบ้านเป็นอยู่แล้ว ความรู้ที่เคยเรียนมาตอนนี้ก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไรเลยเพราะอยู่บ้านเลี้ยงลูก กับออกไปหาเพื่อนแถวบ้าน”

เมื่อผู้ศึกษาถามซาเอว่า ถ้าลูกโดยกาให้ลูกเรียนหนังสือหรือไม่ และลิดอยากให้ลูกทำอะไร ซาเอตอบว่า

“อยากให้ลูกเรียน เพราะจะได้ทำงานแล้วได้เงินมากๆ จะได้ส่งมาให้เธอ ส่วนลูกจะทำงานอะไรยังไม่ได้อคิดไว้”

### 4.3 รูปแบบการจัดการศึกษาของรัฐที่เด็กไร้สัญชาติหมู่บ้านแม่สามแลบได้รับ

#### 4.3.1 การจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ

ที่โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ เป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานประถมศึกษาอำเภอสบเมย เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้หลักสูตรของกรมวิชาการ เนื่องจากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบเป็นโรงเรียนที่ตั้งขึ้นในพื้นที่หมู่บ้านแม่สามแลบ ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนไทย – พม่า ทำให้ผู้อพยพและผู้ลี้ภัยสงครามจากประเทศพม่าเข้ามาอาศัยในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก ร้อยละ 95 ของนักเรียนจึงเป็นบุตรของผู้อพยพ ซึ่งเด็กเหล่านี้เป็นเด็กไร้สัญชาติ แต่ทางโรงเรียนจะรับเด็กทุกคนเข้าศึกษาเมื่ออายุถึงเกณฑ์ที่กำหนดคือ อายุครบ 4 ปีบริบูรณ์ ก็สามารถเข้าศึกษาในระดับชั้นอนุบาล 1 และสามารถศึกษาต่อจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้ ปัจจุบันมีนักเรียนทั้งหมด 216 คนโดยประมาณ ที่จำนวนนักเรียนไม่สามารถนับได้แน่นอนนั้นเพราะมีการอพยพหรือย้ายตามผู้ปกครองไปทำงานนอกพื้นที่โดยที่ไม่ได้ลาออกจากโรงเรียน โรงเรียนมีบุคลากรทั้งสิ้น 12 คน ครู 5 คน พนักงานราชการ 3 คน ลูกจ้างชั่วคราว 2 คน และนักการศึกษา 1 คน

เด็กทุกคนในหมู่บ้านมีโอกาสได้เข้าเรียนในโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ ส่วนจะศึกษาถึงระดับชั้นใดนั้นแล้วแต่ปัจจัยของแต่ละบุคคล และได้รับวุฒิการศึกษาเมื่อสำเร็จการศึกษาเหมือนเด็กที่มีสัญชาติไทย

โรงเรียนบ้านแม่สามแลบใช้หลักสูตรการศึกษาตามมาตรฐานกระทรวงศึกษาธิการ เช่นเดียวกับโรงเรียนทั่วไป และมีการสอนภูมิปัญญาชาวบ้านให้กับเด็กนักเรียน เช่น การทอผ้า การตีมีด โดยการใช้วิทยากรจากชุมชนมาให้ความรู้กับเด็กนักเรียน

(1) **ทัศนคติของครูต่อเด็กไร้สัญชาติ** จากการสัมภาษณ์ ผู้อำนวยการ และครูของ โรงเรียน บ้านแม่สามแลบ พบว่า ทั้งผู้อำนวยการและครูมีทัศนคติที่ดีต่อเด็ก ไร้สัญชาติ ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ เด็กที่นี่แม้ว่าส่วนใหญ่จะยังไม่มีสัญชาติไทย แต่ก็มีคุณภาพดี และมี ความเป็นคนไทย พวกเขาเกิดในประเทศไทย เติบโตขึ้นในหมู่บ้าน ผมคิดว่าเด็ก ที่นี้ก็ได้แตกต่างจากเด็กไทยตรงไหน พวกเขาควรมีโอกาสได้เรียนหนังสือ เหมือนกับเด็กไทยคนอื่น ”

(ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านแม่สามแลบ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2554)

“ ผมไม่ได้มองว่าพวกเขาเป็นเด็กมีสัญชาติไทยหรือเป็นเด็กไร้สัญชาติ ผมมองเขาเป็นเด็ก เป็นคนที่ควรจะได้รับการศึกษาเพื่อให้พวกเขามีคุณภาพชีวิตที่ ดีกว่านี้ ได้มีความรู้และสามารถหาเลี้ยงตัวเองได้ ”

(ครูโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2554)

(2) **ปัญหาและอุปสรรคของโรงเรียนต่อการจัดการศึกษา** ผู้อำนวยการ โรงเรียนแม่สามแลบ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของโรงเรียนต่อการจัดการศึกษาสรุปได้ 3 ประเด็น คือ

- ปัญหาไม่มีไฟฟ้าใช้ ปัจจุบันทางโรงเรียนใช้แผงโซลาร์เซลล์ ซึ่งในวันที่ไม่มีแดดหรือ ในช่วงฤดูฝนค่อนข้างเป็นอุปสรรคมาก เพราะช่วงเวลาที่จะใช้ไฟฟ้าได้จะสั้นลง

“ การเรียนการสอนของโรงเรียนเราถ้าจะให้ใช้สื่อการสอนแบบเด็กใน เมือง คงเป็นไปไม่ได้หรอกครับ ข้อจำกัดเรื่องไฟฟ้า จะมาทำให้เปิดสไลด์ฉายภาพ หรือคู่มือทางวิดิทัศน์ก็เป็นเรื่องที่ยาก ”

“ การเรียนคอมพิวเตอร์ถ้าเปิดเครื่องพร้อมกันหลายเครื่องมีการใช้ไฟ ฟ้ามาก เราก็ไม่สามารถจะทำได้เช่นกัน ถ้าวันไหนไม่มีแดดยิ่งไปกันใหญ่คือนักเรียน ไม่ได้เรียน ”

- ปัญหาครูผู้สอน เนื่องจากพื้นที่หมู่บ้านแม่สามแลบเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล และการ คมนาคมลำบาก ปัญหาการขาดแคลน หรือการขอย้ายออกนอกพื้นที่ของครู

“ ไม่ค่อยมีครูอยากมาทำงานที่นี่ เพราะมันลำบาก ถ้าไม่ได้อยู่ในพื้นที่ แลวนี่ ครูที่มาจากพื้นที่อื่นอยู่ไม่นานก็ขอย้าย ”

“ เวลาตำแหน่งบางตำแหน่งว่างนาน ๆ ก็มีปัญหเพราะบางที่ครูที่สอน ไม่ได้จบมาโดยตรงก็ไม่ถนัดแต่ต้องมาสอนแทน อย่างครูภาษาอังกฤษไม่มีครูจบ คณิตศาสตร์ต้องมาสอนแทน ก็สอนได้แต่ครูเค้าก็ไม่ถนัด ”

- พื้นที่ของโรงเรียนมีจำกัดหากจะเปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาในอนาคตเพื่อให้เด็กใน พื้นที่ได้เรียนในโรงเรียนในหมู่บ้านก็เป็นเรื่องยาก เพราะพื้นที่ของหมู่บ้านแม่สามแลบติดกับพื้นที่ ป่าสงวน โรงเรียนมีเนื้อที่ไม่มากพอจะรองรับหากมีการเปิดสอนในระดับมัธยมศึกษา

(3) ปัญหาของเด็กไร้สัญชาติต่อการศึกษา ความเหมาะสมของหลักสูตรและเนื้อหาวิชา ผู้อำนวยการโรงเรียนแม่สามแลบได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาของเด็กไร้สัญชาติต่อการศึกษา ความเหมาะสมของหลักสูตรและเนื้อหาวิชา ว่า

“ คิดว่าไม่มีความแตกต่างหรือปัญหาอะไร เพราะนักเรียนที่นี้ก็สามารถเข้าเรียนร่วมกับนักเรียนในพื้นที่ราบได้ปกติ อย่างเด็กของเราที่ไปเรียนต่อที่ห้วยโผ หรือสภเมยวิทยาคม ก็สามารถที่จะเรียนได้ ”

“ ปัญหาของเด็กในด้านการศึกษาคือเรื่องการย้ายตามผู้ปกครองไปทำงาน หรือการขาดเรียนไปเป็นเวลานาน โดยไม่ได้มีการแจ้งลาออก เด็กก็จะไม่ได้วุฒิการศึกษา อย่างบางคนหายไป 3 – 4 เดือน แล้วกลับมาเรียนก็ไม่มีความต่อเนื่องเรียนตามเพื่อน ไม่ทันพ่อแม่ก็ไม่เข้าใจมาถามว่าทำไมลูกไม่ได้เลื่อนชั้นเหมือนเพื่อน แต่ปัญหานี้ก็เป็นแค่ส่วนน้อยประมาณ 2 เปอร์เซ็นต์ ”

“ สำหรับหลักสูตรก็ได้อยู่แล้วครับ เพียงแต่ผมคิดว่าการวัดผลการเรียนนั้นหากใช้ของสอบส่วนกลาง หรือใช้เกณฑ์ของส่วนการมาตัดสินนั้น ผมคิดว่าไม่ยุติธรรม เนื่องจากหากข้อสอบวัดความรู้แล้วถามเรื่องวัดพระแก้ว เด็กที่นี้คงไม่รู้จักไม่เคยเห็น หรืออย่างอุปกรณ์สื่อการเรียนการสอนของเรามีไม่เพียงพอ ไม่เหมือนเด็กในเมือง จะให้เด็กใช้เกณฑ์เดียวกันคงไม่ได้ ถ้าเด็กใช้ข้อสอบส่วนกลางวัดผลขึ้นมาได้น้อยเด็กก็จะเสียใจทั้งที่ตั้งใจเรียนแล้ว ”

#### 4.3.2 การจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านห้วยโผ

โรงเรียนบ้านห้วยโผเปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นโรงเรียนชายขอบมีพื้นที่ใกล้ตะเข็บชายแดนไทย - พม่า รับทั้งนักเรียนชายและนักเรียนหญิง โรงเรียนบ้านห้วยโผจะรับนักเรียนทั้งสัญชาติไทยและไร้สัญชาติ ในโรงเรียนมีนักเรียนประมาณ 20 คนที่ไม่มี ทร.14 (ทะเบียนบ้านใช้สำหรับลงรายการของคนที่มีสัญชาติไทยและคนต่างด้าวที่มีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว) จากนักเรียน 180 คน โรงเรียนบ้านห้วยโผรับนักเรียนทุกคนแม้ว่าจะไม่มีสัญชาติ และเมื่อจบก็จะได้วุฒิการศึกษาเหมือนนักเรียนที่มีสัญชาติไทย จากการสัมภาษณ์ครูของโรงเรียนบ้านห้วยโผ ได้ข้อมูลว่า

“ เรารับเด็กไร้สัญชาติตั้งแต่ ปี 48-49 เริ่มเยอะขึ้นเรื่อย ๆ ก่อนหน้านี้ จะมีแค่ 2-3 คน พอตีท่านผ.อ. ที่ย้ายมาใหม่ให้รับทุกคน ตอนนี้อัจฉริยะเด็กไร้สัญชาติที่เข้ามาเรียนก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ”

โรงเรียนได้มีการจัดหอพักสำหรับนักเรียนที่บ้านอยู่ไกลเพื่อความสะดวกและความปลอดภัย ซึ่งเด็กไร้สัญชาติจะได้รับสิทธิในการพักหอพักเช่นกัน โดยนักเรียนที่อยู่หอพักจะมี

กิจกรรมให้ช่วยกันทำ เช่น การปลูกผักสวนครัว เพื่อทำมาประกอบอาหาร การจัดเวรกันเพื่อทำความสะอาดหอพัก โดยทางโรงเรียนอนุญาตให้นักเรียนหอพักกลับบ้านได้เดือนละ 1 ครั้ง แต่ผู้ปกครองสามารถเข้ามาเยี่ยมบุตรหลานได้ตลอด สาเหตุที่ต้องมีการกำหนดกฎขึ้นมาเนื่องจากนักเรียนมักจะขอลากลับบ้านบ่อยครั้งเนื่องจากต้องกลับไปร่วมพิธีเลี้ยงผีตามความเชื่อ

(1) **ทัศนคติต่อเด็กไร้สัญชาติ** ครูของโรงเรียนบ้านห้วยโศ มีทัศนคติที่ดีต่อเด็กไร้สัญชาติ ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ การเรียนหนังสือของเด็กไร้สัญชาติไม่มีปัญหาที่แตกต่างทางสติปัญญา เด็กไร้สัญชาติหรือเด็กไทยก็เหมือนกัน จะเรียนได้ดีหรือไม่ก็อยู่ที่ความตั้งใจใส่ใจ เวลาครูสอน อยู่ที่ตัวเอง ”

“ เด็กที่ลงมาเรียนส่วนใหญ่ เขามาด้วยความตั้งใจ อยากเรียนหนังสือ เขาจะมีความมุ่งมั่นว่าจะได้เรียนสูงแล้วมีงานทำที่ดี ซึ่งความตั้งใจเรียนมากกว่าเด็กในเมืองเพราะเค้าก็กคคคิดว่าลงมาเรียนก็ต้องได้ดี เรายังมองว่าความสามารถเด็กสามารถจะเรียนได้ ”

(2) **ปัญหาของเด็กไร้สัญชาติต่อการศึกษา** ครูของโรงเรียนบ้านห้วยโศ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาของเด็กไร้สัญชาติสรุปได้ 4 ประการ คือ

- การเข้าเรียนช้ากว่าเกณฑ์ เด็กไร้สัญชาติบางส่วนจะเข้าเรียนช้าหรือไม่ได้เข้าเรียนตามเกณฑ์ เมื่อมาเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนซึ่งมีทั้งเด็กสัญชาติไทยและไร้สัญชาติ โดยส่วนใหญ่เด็กสัญชาติไทยจะเข้าเรียนตามเกณฑ์ปกติ เด็กไร้สัญชาติบางคนจะเกิดความอับอายรู้สึกเป็นปมด้อยทำให้บางคนไม่อยากมาเรียน

- การเรียนช้าขึ้น เนื่องจากคุณภาพการศึกษาไม่เป็นไปตามมาตรฐาน เด็กไร้สัญชาติบางส่วนเมื่อเข้ามาเรียนต่อในโรงเรียนพบว่าเด็กยังไม่มีความรู้และทักษะพอที่จะเรียนในระดับชั้นตามวุฒิการศึกษาที่ได้รับมา

“ เด็กบางคนจบชั้น ป.6 มาจะมาต่อ ม.1 ที่โรงเรียนเรา แต่ความสามารถเด็กยังไม่ถึง บางคนต้องไปเรียน ป. 1 ใหม่ก็มี ”

- การขอรับทุน แม้ว่าจะมีทุนการศึกษาให้กับนักเรียนทุกคน ระดับชั้นมัธยม 1000 บาท ระดับประถม 500 บาท ต่อภาคการศึกษา แต่ก็ไม่เพียงพอ เนื่องจากเด็กส่วนใหญ่มีฐานะยากจน การขอรับทุนอุดหนุนมักจะกำหนดว่าผู้รับทุนต้องมีสัญชาติไทย ทำให้เด็กเหล่านี้เข้าไม่ถึงสิทธิดังกล่าว

- การสื่อสาร การสื่อสารเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้เด็กไร้สัญชาติมีปัญหาด้านการเรียน คือฟังที่ครูสอนไม่รู้เรื่อง ทำให้เรียนไม่ทันเพื่อน

“ ปัญหาของเด็กไร้สัญชาติไม่ได้อยู่ที่สติปัญญาแต่อยู่ที่การสื่อสารที่ไม่เข้าใจกันมากกว่า ”

(3) การเรียนอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนบ้านห้วยโศภะมีการสอนอาชีพให้นักเรียน โดยการจ้างวิทยากรภายนอกมาให้ความรู้ โดยจัดเป็นการสอนระยะสั้น โดยมีการจัดตั้งโครงการร้านตัดผมในโรงเรียน โดยให้นักเรียนที่ได้รับการอบรมมาเป็นช่างตัดผม แต่ภายหลังโครงการนี้ได้หยุดลง

“ เราคัดเลือกเด็กที่สมัครใจ ทำร้านตัดผม เป็นเด็กผู้ชาย มีปัญหาหลายอย่าง เด็กขาดความรับผิดชอบ คนที่มาตัดให้บ้างไม่ให้บ้าง ครูท้อ โครงการจึงหยุด ”

นอกจากนี้ยังมีการสอนทำขนมและดอกไม้ประดิษฐ์ แต่เนื่องจากอุปกรณ์ไม่เพียงพอจึงอาศัยการฝึกปฏิบัติแบบทำเป็นกลุ่ม เนื่องจากงบประมาณมีจำกัด

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนมีการสอนจักรสาน ทอผ้า คนตรีของกะเหรี่ยง ดองดิง โรงเรียนจ้างวิทยากรในท้องถิ่นมาสอน แต่ไม่ได้ส่งเสริมจนเป็นอาชีพ

“ โรงเรียนจัดสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อเนื่องทุกปี แต่ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญ เพราะคิดว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ทำรายได้ให้มาก ผู้ปกครองไม่เห็นคุณค่าในอาชีพเดิม อยากให้ลูกเรียนสูง ๆ อย่างเดียว ”

(4) ความเหมาะสมของหลักสูตรและเนื้อหาวิชา ครูโรงเรียนบ้านห้วยโศภะกล่าวถึงหลักสูตรที่สอนเด็กไร้สัญชาติว่า

“ คิดว่าหลักสูตรเหมาะสมแล้วไม่ต้องปรับปรุงอะไร เพราะเด็กที่จบจากเราก็จะต่อยอดกันได้ดีขึ้น พัฒนาต่อง่าย แต่ถ้าเด็กบางรายที่พื้นฐานไม่ดีแต่มีศักยภาพในตัวเอง ก็ต้องเสริมให้ บางรายปานกลางมาแต่กล้าแสดงออกก็ส่งเสริมไปตามจุดแข็งของเขา บางรายมีคนให้ทุนส่งเรียนต่อเพราะเห็นแว้วว่าเขากล้าแสดงออก กล้าทำก็มี ”

โรงเรียนบ้านห้วยโศภะยังมีบริการทางการศึกษาและความช่วยเหลือสำหรับเด็กไร้สัญชาติอีก 3 ประการ คือ

1. การสอนพิเศษสำหรับเด็กที่เรียนอ่อน โดยจะเป็นการสอนแบบพี่สอนน้อง เพื่อนสอนเพื่อน
2. การสอนภาษาไทยเพิ่มเติม สำหรับเด็กที่ยังสื่อสารภาษาไทยได้ไม่ดี ต้องมีการสอนปรับพื้นฐานเพื่อไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนในชั้นเรียน
3. การจัดครูไปอบรมภาษาถิ่น เพื่อให้ครูสามารถที่จะสื่อสารพูดคุยและเข้าใจเด็กมากขึ้น

#### 4.3.3 การจัดการศึกษาของโรงเรียนสบเมยวิทยาคม

โรงเรียนสบเมยวิทยาคมเป็นโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่มัธยมศึกษาที่ 34 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 รับนักเรียนทั้งชายและหญิง รับนักเรียนทั้งสัญชาติไทยและไม่มีสัญชาติ โดยนักเรียนไร้สัญชาติประมาณ 26 คน จากนักเรียนทั้งหมด 617 คน และมีครู 22 คน

โรงเรียนจะมีนักเรียนไป- กลับ และนักเรียนหอพัก โดยนักเรียนที่อยู่หอพักจะมีประมาณ 250 คน เด็กหอพักจะมีทั้งเด็กสัญชาติไทยและเด็กไร้สัญชาติ เด็กไร้สัญชาติทั้งหมดจะอยู่หอพักเนื่องจากกระยะทางและความลำบากในการเดินทางมาเรียน โดยทางโรงเรียนไม่ได้เก็บค่าใช้จ่ายในการอยู่หอพัก และมีอาหารให้นักเรียนครบ 3 มื้อ เด็กหอพักจะได้รับอนุญาตให้กลับบ้านได้ในอาทิตย์ที่ 2 และอาทิตย์ที่ 4 ของเดือนเพื่อความเป็นระเบียบ

ผู้อำนวยการโรงเรียนสบเมยวิทยาคมกล่าวถึงความเชื่อของผู้ปกครองเด็กไร้สัญชาติที่มีผลต่อการเรียนของเด็กว่า

“ ผู้ปกครองให้กลับไปเลี้ยงผี ทำบ่อย พี่สาวกลับบ้าน เลี้ยงผี น้อยหายป่วยเลี้ยงผี โรงเรียนห่วงเรื่องความปลอดภัย ประเพณีเลี้ยงผีจะกำหนดไม่ได้ว่าเวลาใด จึงพยายามกำหนดเวลากลับ ให้เป็นระเบียบ บางทีก็จะติดรถกันกลับแต่ในฐานะครูก็หวังว่า จะถึงบ้านปลอดภัยไหม เราจึงพยายามให้ผู้ปกครองมารับเอง และพยายามกำหนดเวลากลับเป็นอย่างนี้ ”

(1) ทศนะคติต่อเด็กไร้สัญชาติ ผู้อำนวยการโรงเรียนสบเมยวิทยาคมมีทัศนคติที่ดีต่อเด็กไร้สัญชาติดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ เราไม่เคยมองว่าเขาแตกต่างจากเด็กไทยเลย มองว่าเค้าควรได้รับโอกาสตามความสามารถของพวกเขา สิ่งที่เราภูมิใจ คือ เด็กกลุ่มนี้บางคนเขาเรียนได้ดี ความประพฤติดี ขยันจนบางรายสอบได้ในมหาวิทยาลัยของรัฐ เช่น มหาวิทยาลัยนเรศวรพะเยา ที่เชียงราย เขาจะวิ่งเต้น จนได้สถานะใกล้เคียง ๆ จบ หรือจบแล้ว เขาพยายามทั้งเรียน ทั้งขอสถานะ ”

“ เราไม่มีนโยบายแยกเด็กไร้สัญชาติ เพราะที่นี้ทุกคนเท่าเทียมกัน ”

“ เด็กอาจจะมีปัญหาบ้างตามวัยของเขา เท่าที่เราสังเกต แต่ไม่เกี่ยวกับศักยภาพทางการเรียนคะ ไม่มีความแตกต่าง ”

(2) ปัญหาและอุปสรรคของโรงเรียนต่อการจัดการศึกษา ผู้อำนวยการโรงเรียนสบเมยวิทยาคมมีกล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติว่า

- ปัญหาครูผู้สอน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล และการคมนาคมลำบาก ปัญหาการขาดแคลน หรือการขอย้ายออกนอกพื้นที่ของครู

“ ครูมาจากต่างถิ่น ไม่ใช่คนพื้นที่ เปลี่ยนบ่อย ย้ายบ่อย ”

- งบประมาณด้านอาหารไม่พอแต่ทางโรงเรียนแก้ปัญหาโดยการขอความร่วมมือจากนักเรียนเรื่องข้าวสารแต่ไม่ได้บังคับ แต่ส่วนใหญ่ก็ให้ความร่วมมือดี และให้นักเรียนเข้าโครงการปลูกผักไว้สำหรับประกอบอาหาร

(3) ปัญหาของเด็กไร้สัญชาติต่อการศึกษา ผู้อำนวยการ โรงเรียนสบเมยวิทยาคมมีกล่าวถึงปัญหาของเด็กไร้สัญชาติต่อการศึกษาสำหรับว่า

- เด็กไร้สัญชาติรู้สึกมีปมด้อยเรื่องนามสกุล นำไปสู่ปัญหาการทะเลาะเพราะล้อเลียนกัน เด็กบางคนรู้สึกไม่อยากมาโรงเรียน

“ เรื่องนามสกุลเป็นเรื่องละเอียดอ่อนมาก พวกเรามองอาจจะรู้สึกธรรมดา แต่ตัวเด็กเองจะรู้สึกว่าเป็นปัญหาใหญ่ของเขามาก ”

“ สิ่งที่อยู่ในใจเขาคือ เรื่องนามสกุล “มันเป็นปมด้อย” พวกเขาไม่ได้มีหน้าที่เรียนอย่างเดียว เขาจะวิ่งเรื่องนามสกุลเขาด้วย บางคนขอไปยังไม่ได้แต่เขาจะใช้ดวงหน้าแล้ว เพราะมันสำคัญกับเขามาก ”

- การสื่อสารความแตกต่างของภาษา ครูจะสอนโดยใช้ภาษาไทยแต่เด็กไร้สัญชาติจะเคยชินกับการใช้ภาษาพม่าหรือภาษากะเหรี่ยงมากกว่า แม้ว่าเด็กจะได้รับการปรับพื้นฐานก่อนการเรียนแล้ว แต่ก็ยังมีปัญหาว่าบางครั้งเด็กไม่เข้าใจสิ่งที่ครูสอนเพราะไม่เข้าใจ

“ เด็กบางคนพื้นฐานภาษาไม่ดีเลย แต่จบจากโรงเรียนในหมู่บ้าน เด็กเคยชินกับการใช้ภาษากะเหรี่ยงอยู่บ้านกับพ่อแม่พูดกะเหรี่ยง คนในชุมชนก็พูดกะเหรี่ยงพูดพม่ากัน ช่วงแรกเด็กมาเรียนที่นี้ถ้าใครพื้นฐานไม่ดีก็ลำบากเหมือนกัน บางทีก็คิดไม่แน่ว่าเด็กเข้าใจหมดไหม เข้าใจของเด็ก กับครูเหมือนกันหรือเปล่า ”

(4) การเรียนอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้อำนวยการ โรงเรียนสบเมยวิทยาคมให้ข้อมูลว่าการเรียนอาชีพนั้นจะเป็นการเรียนตามหลักสูตรไม่มีการสอนเป็นพิเศษ คืออยู่ในส่วนของวิชาการงานและพื้นฐานอาชีพ จะเป็นการสอนงานดอกไม้ประดิษฐ์ งานใบตอง การทำขนมอบ เป็นต้น ส่วนการนำวัฒนธรรมมาสอน ทางโรงเรียนมีการเชิญวิทยากรภายนอกมาสอนดนตรีสะล้อ ซอ ซึง ให้กับนักเรียน

“แม้ว่าสละ ล้อ ซอ ซึ่ง อาจจะไม่ใช่ดนตรีพื้นบ้านของเด็กแม่สามแลบ แต่ ก็คิดว่าดนตรีจะช่วยกล่อมเกลาคิดใจของเด็กได้ การให้เด็กได้เรียนรู้วัฒนธรรมวิถีชีวิตคนพื้นราบก็เพื่อให้เด็กปรับตัวเข้ากับสังคมได้ ”

(5) ความเหมาะสมของหลักสูตรและเนื้อหาวิชา ผู้อำนวยการโรงเรียนสบเมยวิทยาคม กล่าวถึงหลักสูตรและเนื้อหาวิชาว่า

“หลักสูตรเหมาะสมเพราะเราก็ใช้หลักสูตรตามที่กระทรวงกำหนด ซึ่งก็ เป็นไปตามมาตรฐานสิ่งที่เด็กควรจะได้รับจากระบบการศึกษานโยบายการศึกษา ต่าง ๆ ของโรงเรียนก็ไม่ได้ปิดโอกาสเด็กไร้สัญชาติ ไม่มีการแบ่งแยก เด็กจะไป ประกอบอาชีพอะไรในอนาคตก็ต้องขึ้นอยู่กับความถนัดและความชอบของตัวเอง”

(6) บริการทางการศึกษาและความช่วยเหลือสำหรับเด็กไร้สัญชาติ โรงเรียนสบเมย วิทยาคมมีบริการทางการศึกษาและความช่วยเหลือสำหรับเด็กไร้สัญชาติ 3 ประการ คือ

- ทุนการศึกษา คือทุนการกุศลสมเด็จพระเจ้า โครังการพระเมตตาสมเด็จพระเจ้า เพื่อช่วยเหลือ ชุมชนในเขตภูเขา ที่ห่างไกล และขาดแคลนสิ่งของ รวมทั้งสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ
- ทุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน (Non-Governmental Organization – NGO) เป็นทุนการศึกษา สำหรับเด็กไร้สัญชาติที่ยากจน ไม่ดูแลพฤติกรรมและผลการเรียน เป็นทุนสำหรับช่วยเหลือเด็กไร้ สัญชาติโดยเฉพาะ ปีนี้มี 26 ทุน ได้รับการสนับสนุนจาก NGO ประเทศไทยประสานงานไปทาง ต่างประเทศ โดยให้เดือนละ 200 บาทต่อคน ตามจำนวนนักเรียนที่เป็นเด็กไร้สัญชาติ
- การให้ความรู้เกี่ยวกับการขอสัญชาติ โรงเรียนร่วมกับ NGO ในการดำเนินการร้องขอ สัญชาติโดยการจัดกิจกรรมให้ความรู้กับเด็กไร้สัญชาติ

#### 4.3.4 ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอสบเมย

##### 1) รูปแบบการจัดการศึกษา

ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอสบเมย ให้ข้อมูล การจัดการศึกษาของศูนย์ฯ ว่า การจัดการศึกษาเป็นแบบถัวหน้า ไม่ได้แยกระหว่างมีสัญชาติกับ ไม่มีสัญชาติ คือสอนรวมกัน เปิดสำหรับคนที่ขาด โอกาส ที่เขตพื้นที่การศึกษาเข้าไม่ถึง หรือ สถานการณ์ไม่เอื้อให้ได้เรียนในระบบ จะรับตั้งแต่อายุ 16 ปีขึ้นไป

“แม้ว่าจะเปิดรับตั้งแต่อายุ 16 ปี แต่ถ้าเด็กกว่านี้ในความเป็นจริง เราก็รับ หากเขาไม่สะดวก ไม่มีเวลาพอจะเรียนในระบบ ใครอยากเรียนเรารับหมด เมื่อ เรียนจบแล้วก็แล้วแต่โอกาสของเขาที่จะเรียนต่อ จะทำงานใด ๆ ”



(ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 23 พฤษภาคม 2554)

2) **ทัศนคติต่อเด็กไร้สัญชาติ** ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอสบเมยมีทัศนคติที่ดีต่อเด็กไร้สัญชาติ ดังคำกล่าวที่ว่า

“คนไทยและคนไร้สัญชาติมีความสามารถเท่ากันในการเรียน ตัวที่เป็นตัวกำหนดว่าใครเรียนจบไม่จบ ปัจจัยแวดล้อม ภาระ และใครจะเรียนไปได้ดีหรือไม่ดีก็อยู่ที่แต่ละคน ไม่เกี่ยวกับสัญชาติ ”

(ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 23 พฤษภาคม 2554)

3) **ความสนใจของเด็กไร้สัญชาติต่อการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย** ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กล่าวถึงความสนใจของเด็กไร้สัญชาติต่อการศึกษานอกระบบ ว่า

“ ส่วนมากที่เรียน กศน.จะเป็นคนไทย คนไร้สัญชาติไม่ค่อยมาเรียน คือไม่สนใจเรียน กศน. แต่ส่วนใหญ่เท่าที่รู้เด็กไร้สัญชาติจะเรียน โรงเรียนในหมู่บ้าน หรือไปเรียน โรงเรียนตำบลมากกว่า ”

4) **ปัญหาต่อการจัดการศึกษา** ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกล่าวถึงปัญหาสำคัญ ประการต่อการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติ คือ การคมนาคมเนื่องจากเส้นทางเข้าหมู่บ้านลำบากมาก โดยเฉพาะในฤดูฝนถ้าฝนตกหนักการเดินทางเข้าหมู่บ้านเพื่อจะไปสอนเป็นไปได้ลำบาก เนื่องจากสภาพถนนและบางครั้งมีปัญหาดินถล่ม หรือก้อนหินหล่นมาปิดทาง

- การสื่อสาร เนื่องจากภาษาที่แตกต่างกันระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียนทำให้การศึกษามีปัญหา หากครูไม่สามารถพูดภาษาของคนในพื้นที่ได้

- บุคลากร มีการย้ายบ่อย ลาออก เนื่องจากเป็นพื้นที่ห่างไกลความเจริญจึงไม่ค่อยมีคนอยากมาทำงานหากไม่ใช่คนในพื้นที่ มีครูเข้าครูออกเรื่อย ๆ ตอนนี้ขาดตำแหน่งว่างเป็น ปี ๆ บางรายไม่ปฏิบัติตามสัญญา ที่จะต้องลาออกอย่างน้อย 30 วัน ก็จะทำให้เราหาบุคลากรเข้ามาใหม่ไม่ทัน เราต้องแก้ด้วยการนำครูนิเทศมาสอนแทน หรือแบ่งครูจากบางศูนย์ที่มีครูมากกว่า 1 คน มาแทน และแต่ละตำบลจะมีครู 1 คน สอนทั้งวิชาแกนหลักและวิชาเสริม ถ้าช่วงไหนมีอบรมที่เขตพื้นที่ หรือมีอบรมนอกสถานที่ พื้นที่นั้น ๆ ก็จะไม่มีครูอยู่ที่ศูนย์

5) **ความเหมาะสมของหลักสูตรและเนื้อหาวิชา** ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกล่าวถึงความเหมาะสมของหลักสูตรและเนื้อหาวิชาว่า หลักสูตรของ

กศน. มีหลักสูตรแกนกลาง เป็นกลุ่มสาระ มีหลักสูตรท้องถิ่น (ปรับตามบริบทชุมชน) ที่จะเกี่ยวข้องกับชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี อาชีพ ของผู้เรียน และทรัพยากรที่มีอยู่ การสอนของ กศน. นั้นไม่จำเป็นต้องใช้ระบบเดียวกันหมด เพราะหลักสูตรเสริมเราปรับได้อยู่แล้ว ไม่เหมือนกับ สพฐ. กศน. จะจัดหลักสูตรเข้ามาใส่และเลือกวิชาเลือกให้สอดคล้องแต่ละท้องถิ่น แต่ละอำเภอ ไม่เหมือนกันในวิชาเลือก แล้วแต่กลุ่มผู้เรียน เพราะฉะนั้นตัวนโยบายคืออยู่แล้วเพราะมีการปรับให้เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มผู้เรียน

#### 4.4 รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติที่สอดคล้องกับบริบทของเด็ก

##### ครอบครัว และชุมชน

##### 4.4.1 ลักษณะภูมินิเวศน์ของหมู่บ้านแม่สามแลบและข้อจำกัดทางการศึกษา

จากการเดินทางลงพื้นที่และพักอาศัยอยู่ในหมู่บ้านแม่สามแลบเพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง ผู้ศึกษาพบว่า บ้านแม่สามแลบเป็นพื้นที่ห่างไกลและอยู่บนพื้นที่สูง เป็นป่าเขาติดแม่น้ำสาละวินซึ่งเป็นพรมแดนกันเป็นเขตไทยกับประเทศเมียนมาร์ การคมนาคมไม่สะดวก เส้นทางเข้าออกหมู่บ้านคดเคี้ยว และสูงชัน สภาพถนนชำรุด โคนเฉพาะฤดูฝนเส้นทางอาจจะโดนตัดขาดและพบปัญหาดินถล่มทับทาง ทำให้ขาดการติดต่อกับโลกภายนอก บ้านแม่สามแลบไฟฟ้ายังเข้าไม่ถึง ไฟฟ้าที่ใช้มาจากการใช้แผงโซลาร์เซลล์ ซึ่งเปิดปิดให้กับสมาชิกในหมู่บ้านตามเวลา คือประมาณ 19.00 น. – 22.00 น. แต่ในวันที่ไม่มีแดดหรือฝนตก ระยะเวลาการจ่ายไฟอาจจะสั้นกว่านั้น

ลักษณะภูมินิเวศน์ที่เป็นป่าเขา นอกจากพื้นที่ในส่วนที่เป็นพื้นที่ตั้งบ้านเรือนแล้ว ชาวบ้านในหมู่บ้านแม่สามแลบไม่มีพื้นที่เพียงพอสำหรับการทำเกษตรกรรมหรือปศุสัตว์ขนาดใหญ่ เนื่องจากหากทำการเกษตรกรรมก็จะเป็นการรुक้าเขตพื้นที่ป่า ชาวบ้านไม่คิดจะทำการเกษตรกรรม เพราะเนื่องจากส่วนใหญ่ยังเป็นคนไร้สัญชาติ พวกเขาจึงหลีกเลี่ยงการมีปัญหาหรือทำผิดกฎหมาย เพราะกลัวที่จะไม่ได้สัญชาติ การประกอบอาชีพของชาวบ้านหมู่บ้านแม่สามแลบจึงถูกจำกัดไว้เพียง อาชีพหาของป่า ประมง ทำตอตึง รับจ้างทั่วไป และค้าขาย หากจะมีการเพาะปลูกจะทำได้เพียงแต่การปลูกถั่วดินไว้บริเวณริมแม่น้ำสาละวิน หรือการปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริเวณบ้าน จากการศึกษาชุมชนและพูดคุยกับชาวบ้านชาวบ้านต่างบอกว่าปัญหาการไม่มีที่ดินทำกินนั้นทำให้พวกเขาไม่มีอาชีพและไม่มีรายได้ เมื่อพิจารณาแล้วหมู่บ้านแม่สามแลบสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ เพราะอยู่ติดกับแม่น้ำสาละวิน แต่เนื่องจากเส้นทางคมนาคมไม่สะดวกเป็นปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวไม่เดินทางมา และความไม่สงบของประเทศเพื่อนบ้าน ระหว่างที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อศึกษาชุมชน พบว่ายังมีเสียงระเบิดและเสียงปืนให้ได้ยิน ปัจจัยความไม่สงบของประเทศเพื่อนบ้าน

ในพื้นที่ชายแดนเช่นนี้สำหรับผู้คนต่างถิ่นหรือนักท่องเที่ยวแล้วเหตุการณ์เช่นนี้คงไม่น่าประทับใจนัก ซึ่งส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่หมู่บ้านแม่สามแลบ ส่งผลต่ออาชีพค้าขายและรับจ้างขับเรือ เพราะนักท่องเที่ยวน้อยของที่เคยขายได้ก็น้อยลง ไม่ค่อยมีคนจ้างขับเรือ ชาวบ้านบางคนต้องขายเรือเพราะไม่มีใครจ้างและหันมารับจ้างทั่วไปแทน

ลักษณะภูมิเวศน์บ้านแม่สามแลบ ที่มีความสำคัญและเป็นอุปสรรคต่อการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ มี 2 ประการ คือ

1) ความห่างไกลทำให้ไฟฟ้าเข้าไม่ถึง ในส่วนของโรงเรียนบ้านแม่สามแลบซึ่งเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 ถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ในพื้นที่หมู่บ้านแม่สามแลบใช้ไฟจากแผงโซลาร์เซลล์ สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ถูกจำกัด การฉายวิดีโอทัศน์เพื่อให้ความรู้ หรือการเรียนรู้ผ่านดาวเทียม การเรียนคอมพิวเตอร์ก็เป็นอุปสรรคเพราะในขณะที่เรียนบางครั้งไฟก็ดับลงยิ่งในช่วงฤดูฝน

2) การเดินทางออกนอกพื้นที่เพื่อไปศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาไม่สามารถที่จะไปกลับได้เพราะระยะทางที่ไกล และการเดินทางที่ลำบาก และเสียค่าใช้จ่ายครั้งละ 60 บาทต่อเที่ยว ในการเดินทางกับรถโดยสารเพื่อไปโรงเรียนบ้านห้วยโศ และ โรงเรียนสบเมยวิทยาคม ซึ่งเป็นโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษา

#### 4.4.2 บริบทของเด็กและครอบครัว

สภาพสังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านแม่สามแลบมีความหลากหลายเพราะประกอบด้วยหลายชาติพันธุ์ทั้งไทใหญ่ กะเหรี่ยงมุสลิม กะเหรี่ยง แม้จะมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์แต่ชาวบ้านก็ยืนยันว่าการอยู่ร่วมกันนั้นไม่มีปัญหาอะไร เพราะแต่ละชาติพันธุ์จะมีผู้นำของตนเองเพื่อเป็นตัวแทนพูดคุยประสานงานกัน และมีผู้ใหญ่บ้านหรือที่ชาวบ้านที่นี่เรียกกันว่าพ่อหลวงเป็นผู้นำที่เป็นทางการ ซึ่งจะมีการพูดคุยประสานงานกันและผู้นำแต่ละชาติพันธุ์จะเป็นผู้กระจายข่าวต่อสมาชิกของตนเอง จะมีการทำกิจกรรมของหมู่บ้านร่วมกัน เช่น วันที่ 5 ธันวาคม มีการจัดกิจกรรมการปลูกป่า เป็นต้น วิถีชีวิตของชาวบ้านแม่สามแลบค่อนข้างคล้ายคลึงกันในลักษณะการประกอบอาชีพเนื่องด้วยข้อจำกัดทางพื้นที่คือ เมื่อถึงฤดูหาของป่า ชาวบ้านก็จะไปเก็บของป่ามาขาย ส่วนใหญ่ก็จะเป็นเห็ด ดอกดิน ทองติง เป็นต้น เมื่อไม่ใช่ฤดูหาของป่าส่วนใหญ่ก็จะรับจ้างทั่วไปแล้วแต่จะมีใครมาจ้างให้ทำอะไร ชาวบ้านมีเวลาว่างค่อนข้างมาก เพราะไม่ได้ทำงานอะไร เด็กไร้สัญชาติในพื้นที่บ้านแม่สามแลบจึงไม่มีปัญหาเรื่องการรับภาระในครอบครัว เพราะตัวผู้ปกครองของเด็กเองก็ไม่รู้จะให้ลูกหลานช่วยงานอะไร เพราะตนเองก็ไม่ค่อยมีงานให้ทำเช่นกัน เด็กไร้สัญชาติบ้านแม่สามแลบจึงรับผิดชอบแ่งงานบ้านเล็ก ๆ น้อยเช่น กวาดบ้าน หุงข้าว เลี้ยงน้อง และเนื่องจากพื้นที่ในหมู่บ้านแม่สามแลบไม่มีอาชีพให้ทำชาวบ้านครึ่งหนึ่งของหมู่บ้านจึงเข้าเมืองเพื่อทำงาน

รับจ้างเพราะเชื่อว่าได้รายได้ดีกว่า ถึงแม้ว่าจะเป็นการทำงานอย่างผิดกฎหมายและถูกกดค่าแรงก็ตาม ส่วนใหญ่ก็ไปทำงานเป็นลูกจ้างตามร้านอาหาร ไปเป็นพี่เลี้ยงเด็ก ไปทำงานก่อสร้าง แต่พวกเขาก็เชื่อว่าการไปทำงานนอกหมู่บ้านเป็นทางรอดที่จะไม่ทำให้พวกเขาไม่มีเงินใช้จ่ายและเลี้ยงดูคนในครอบครัวที่ยังอยู่ในหมู่บ้าน

เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ในช่วงเริ่มแรกอพยพมาจากประเทศเมียนมาร์ ภาษาที่ใช้สื่อสารส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะเป็นภาษาพม่า ภาษากะเหรี่ยง ยิ่งถ้าเป็นผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้เลย จากการลงพื้นที่สำรวจชุมชนพบว่าเวลาสื่อสารกันในทุกครอบครัวจะสื่อสารด้วยภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาไทยแม้ว่าจะมีสมาชิกในครอบครัวที่พูดภาษาไทยได้ก็ตาม แต่ถ้าเป็นเด็กที่ได้เข้าโรงเรียนจะสามารถเข้าใจภาษาไทยได้เพราะโรงเรียนใช้ภาษาไทยในการสื่อสารเป็นหลัก แต่ประสิทธิภาพและความเข้าใจภาษาไทยของเด็กในหมู่บ้านก็ยังคงมีปัญหาเพราะเวลาอยู่บ้านหรืออยู่กับเพื่อนก็จะใช้ภาษาเดิมของตนเอง การประชาสัมพันธ์โครงการต่าง ๆ หรือการติดป้ายประกาศจึงมีปัญหาเพราะชาวบ้านไม่สามารถเข้าใจภาษาไทยได้ทั้งหมด ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่ได้ไปเรียนหนังสือหรือคนที่เคยเข้าไปทำงานในเมืองเป็นคนบอกข่าวแก่คนในครอบครัว เนื่องจากพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กไร้สัญชาติส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาน้อยหรือไม่เคยได้รับการศึกษาเลย ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการศึกษา หลักสูตรการเรียนการสอน จึงมีน้อย พ่อแม่ผู้ปกครองส่วนใหญ่รู้เพียงว่าการศึกษานำมาซึ่งอาชีพที่ดีคืออาชีพที่มีรายได้สูง คนในหมู่บ้านให้การยอมรับนับถือ ความจำกัดของอาชีพในพื้นที่รวมทั้งการได้รับการศึกษาน้อยทำให้อาชีพที่ชาวบ้านรู้จักอยู่ในวงจำกัดเช่นกัน อาชีพที่ชาวบ้านยกย่องและคิดว่าอยากจะให้บุตรหลานตนเองทำมากที่สุดคือ แพทย์ ครู เพราะชาวบ้านรู้จักใกล้ชิดกับบุคคลเหล่านี้และรู้สึกที่อาชีพเหล่านี้ได้รับการยอมรับจากคนในสังคม “จึงมีความเชื่อที่ว่าจะอยากจะให้บุตรหลานของตนเป็นครูเป็นหมอ” ความคิดรวมทั้งความฝันเกี่ยวกับอาชีพในอนาคตของเด็กไร้สัญชาติจึงถูกจำกัดไว้ในวงแคบตามประสบการณ์ที่ได้พบรวมทั้งการปลูกฝังค่านิยมของสังคม เด็กไร้สัญชาติจึงมีความคิดไปในแนวทางคล้ายกันที่ว่าการศึกษาจะทำให้พวกเขามีอาชีพที่จะสร้างรายได้ได้สูงขึ้น เนื่องจากพ่อแม่ผู้ปกครองมีการศึกษาน้อยหรือไม่ได้รับการศึกษาพ่อแม่ผู้ปกครองส่วนใหญ่จึงไม่ได้เข้มงวดเรื่องการเรียนของบุตรหลานตนเองมากนัก ส่วนใหญ่ไม่ทราบผลการเรียนของบุตรหลาน ไม่ทราบว่าบุตรหลานมีความชอบหรือความถนัดด้านใด ไม่มีการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเรียน แต่จะทำหน้าที่สนับสนุนให้เรียนหนังสือสูงที่สุดตามความสามารถของบุตรหลานของตน

#### 4.4.3 ความไม่ฝันในชีวิตและการเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ

ความคาดหวังหรือความไม่ฝันในชีวิตของเด็กไร้สัญชาติจะเป็นไปตามประสบการณ์ส่วนตัว รวมทั้งการปลูกฝังของครอบครัว รวมทั้งค่านิยมของชุมชน เด็กไร้สัญชาติบ้านแม่สามแลบส่วนใหญ่จะอยากเป็นครูหรือหมอ เพราะเป็นอาชีพที่ชุมชนให้การยอมรับ พ่อแม่จึงอยากให้บุตร

หลานได้เป็นครูหรือหมอ ตัวเด็กเองก็จะซึมซับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ทั้งที่ความถนัดที่แท้จริง โดยพิจารณาจากวิชาที่ชอบเรียน การทำคะแนนได้ดีในวิชาที่เป็นหลักในอาชีพเหล่านั้น โดยเด็กยังไม่ได้เข้าใจอย่างแท้จริงถึงความชอบหรือความถนัดของตนเอง รวมทั้งข้อจำกัดในเรื่องอาชีพบางอาชีพที่สงวนไว้สำหรับคนไทยเท่านั้น แต่เด็กส่วนใหญ่ที่ได้เรียนหนังสืออยู่พวกเขาจะค่อนข้างมั่นใจว่าวันหนึ่งพวกเขาจะได้รับสัญชาติไทย และมีความกระตือรือร้นในการติดตามร้องขอสัญชาติไทยมากกว่าคนที่ไม่ได้เรียน

เด็กไร้สัญชาติในพื้นที่บ้านแม่สามแลบสามารถเข้าถึงสิทธิการศึกษาได้ ปัญหาเรื่องการเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาจึงไม่ได้อยู่ที่นโยบายหรือการรับนโยบายมาปฏิบัติ เพราะนโยบายด้านศึกษานั้นได้ให้สิทธิทางการศึกษาแก่เด็กทุกคนสามารถที่จะเข้าเรียนได้แม้ว่าจะไม่มีสัญชาติไทยก็ตาม และจากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลพบว่า ผู้บริหารและผู้บริหารงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติในพื้นที่ ทั้งผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอน ผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษา ผู้นำชุมชน ตัวเด็กไร้สัญชาติและครอบครัวกล่าวตรงกันว่า ไม่ได้ได้รับการกีดกันในเรื่องการเข้าศึกษาต่อ แต่ปัญหาและอุปสรรคต่อการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติจะเป็นเรื่องข้อจำกัดของทุนการศึกษาที่ส่วนใหญ่จะจำกัดให้กับเด็กที่มีสัญชาติไทย แม้ว่าปัจจุบันการเรียนจะเป็นการเรียนฟรี แต่ระหว่างเรียนผู้ปกครองเด็กไร้สัญชาติซึ่งเกือบทั้งหมดมีรายได้น้อยนั้นต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายซึ่งบางครั้งครอบครัวก็บอกว่าพวกเขาส่งบุตรหลานของตนต่อไปไม่ไหว แม้จะมีรายจ่ายที่ต้องเสียเพียงแค่ค่าขนม ค่าเดินทางเพื่อไปโรงเรียน

ปัญหาที่เด็กไร้สัญชาติประสบเมื่อเข้าสู่การเรียนคือเรื่องภาษา เป็นอุปสรรคต่อการสื่อสาร แม้ว่าเด็กจะผ่านโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนภาษาไทยแต่การที่มาจากโรงเรียนที่เป็นโรงเรียนที่มีแต่เด็กในหมู่บ้านเด็กจะยังไม่มีปัญหาหรือพบความแตกต่างนักเมื่ออยู่ในโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ แต่เมื่อเด็กได้เข้ามาศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาพร้อมกับเด็กไทยในพื้นที่ราบเด็กจะเริ่มพบอุปสรรคเรื่องการสื่อสารมากขึ้น เด็กจะเริ่มรู้ว่าตนเองพูดไม่ชัด เด็กส่วนใหญ่แม้ว่าจะสามารถสื่อสารภาษาไทยได้แต่การอ่านและเขียนเมื่อเทียบมาตรฐานกับเด็กพื้นที่ราบก็ยังคงต่างกัน หรือการสื่อสารคำบางคำในขณะที่เรียนเด็กอาจจะไม่เข้าใจ เป็นช่วงที่เด็กไร้สัญชาติต้องปรับตัว บางคนปรับตัวได้ก็ไม่มีปัญหา แต่เด็กที่ปรับตัวไม่ได้หรือถูกล้อมาก ๆ ส่งผลต่อการหนีเรียน รู้สึกว่าเป็นปมด้อยทำให้ไม่อยากเรียนต่อก็มี แต่เนื่องจากโรงเรียนที่เด็กไร้สัญชาติเข้าไปเรียนเป็นโรงเรียนในพื้นที่และมีเด็กไร้สัญชาติเข้าเรียนด้วยผู้บริหารรวมทั้งครูจะมีความเข้าใจในปัญหาเรื่องการสื่อสารของเด็กโรงเรียนจะช่วยเหลือเด็กในเรื่องดังกล่าวโดยมีการจัดสอนเพิ่มเติม ปัญหาพฤติกรรมหรือปัญหาความสามารถทางการเรียนของเด็กไร้สัญชาติเป็นไปตามปัจจัยส่วนบุคคลไม่ได้ขึ้นอยู่กับการไร้สัญชาติ

เนื่องจากเด็กไร้สัญชาติบ้านแม่สามแลบมีเวลาว่างพอสมควรเพราะไม่ต้องรับภาระในฐานะแรงงานของครอบครัวในการประกอบอาชีพ การเรียนตามหลักสูตรในโรงเรียนจึงไม่มีปัญหาการแบ่งเวลาระหว่างช่วยเหลือครอบครัวเพื่อหารายได้และการเรียนหนังสือ การทบทวนบทเรียนหรือการทำงานที่ได้รับมอบหมายจึงเป็นเรื่องความรับผิดชอบและพฤติกรรมส่วนบุคคล ทักษะคิดต่อการเรียนต่อนั้นชุมชนและครอบครัวมีการให้การสนับสนุนในรูปแบบของการให้การยกย่องคนที่เรียนหนังสือ แม้จะไม่ได้มีความเข้าใจที่แท้จริงต่อรูปแบบและหลักสูตรการเรียน แต่พวกเขาก็รู้ว่าการเรียนส่งผลทางบวกต่อบุตรหลานและชุมชน ทุกครอบครัวมีความคิดคล้ายคลึงกันคืออยากให้เรียนหนังสือ

สำหรับการเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น คนไร้สัญชาติไม่ค่อยเห็นความสำคัญมากนัก ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าสมาชิกของชุมชนมาจากหลากหลายที่ และพวกเขาเชื่อว่าถ้าบุตรหลานเรียนวิชาหลักที่โรงเรียนได้ดี การทำตอตึง การทอผ้า การทำฝาแตะ ก็ไม่ได้มีความจำเป็นเท่าการเรียนหนังสือ เพราะไม่ได้สร้างรายได้มากเท่ากับการทำอาชีพอื่น ความคาดหวังของครอบครัวจะเป็นในสองลักษณะใหญ่ ๆ คือ การให้บุตรหลานประกอบอาชีพในหมู่บ้านก็จะเป็นครูเป็นหมอก็ได้ และการออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เพราะในหมู่บ้านไม่มีงานให้ทำ

#### 4.4.4 รูปแบบการจัดการศึกษาตามความต้องการของเด็กไร้สัญชาติ

จากการสัมภาษณ์เด็กไร้สัญชาติที่เข้าถึงสิทธิทางการศึกษา พวกเขาคิดว่าหลักสูตรที่พวกเขาเรียนนั้นดีอยู่แล้ว และส่วนใหญ่เห็นว่าการศึกษาสายสามัญเป็นที่ยอมรับมากกว่าการเรียนสายอาชีพ หากจะมีการสอนอาชีพก็จะเป็นเพียงการสอนเสริมหรือโครงการพิเศษที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น แต่หลายครั้งที่การสอนจบลงแค่เลิกเรียนหรือเลิกโครงการ เนื่องจากอาชีพบางอย่างเด็กไม่สามารถหาทุน อุปกรณ์หรือได้ฝึกทดลองทำหลังจากเรียนจบ เช่น การสอนทำขนมอบ หลังจากเรียนเสร็จเด็กไม่เคยได้ใช้ความรู้ได้เลย เพราะไม่รู้ว่าจะไปหาวัสดุอุปกรณ์จากที่ใด แม้ว่าบางคนจะชอบหรือสนใจแต่ก็ไม่มีโอกาสได้สานต่อ เป็นต้น เด็กไร้สัญชาติบ้านแม่สามแลบค่อนข้างได้รับอิสระในการตัดสินใจในเรื่องการเรียนต่อส่วนหนึ่งเพราะครอบครัวไม่มีความรู้ ไม่เข้าใจระบบรวมทั้งหลักสูตรการศึกษา การตัดสินใจจะเรียนอะไรจึงขึ้นกับตนเอง และประสบการณ์เช่นรุ่นพี่เรียนอะไรแล้วได้รับคำชื่นชม หรือคำบอกเล่าว่าทำงานอะไรรายได้ดี เด็กไร้สัญชาติมีความผูกพันกับชุมชนน้อย ส่วนใหญ่คิดว่าหนทางที่ดีคือการไปทำงานนอกหมู่บ้าน ซึ่งจะทำให้มีรายได้ดีกว่า พวกเขาไม่ได้มองว่างานอะไรที่จะทำที่สามารถทำในหมู่บ้านได้ ความต้องการที่ตรงกันของเด็กไร้สัญชาติ ครอบครัว และชุมชน คือ การให้เด็กไร้สัญชาติได้เรียนหนังสือตามศักยภาพของพวกเขาอย่างเต็มที่ และมีทุนสนับสนุนสำหรับเด็กไร้สัญชาติ ชุมชนมีความต้องการหมอและครูเพื่อการพัฒนาชุมชน แต่พวกเขา

รู้สึกว่าคุณเขาไม่มีทรัพยากรที่จะเป็นต้นทุนในการพัฒนาโดยหลักแล้วคือข้อจำกัดเรื่องพื้นที่เป็นหลัก ความต้องการของชุมชนเป็นความต้องการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจมากกว่าการมองความยั่งยืนหรือความเป็นไปได้ที่จะอยู่ในพื้นที่

